

NOVÉ CESTY PO SVĚTĚ

VII.

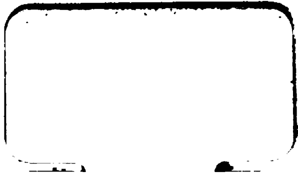
V JIŽNÍM MOŘI

MLÁDEŽI VYPRAVUJE

JOSEF KOŘENSKÝ

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE, KARLOVO NÁM. Č. 34.

Ostrovanka ze Samojska.

Josefa Kořenského Nové cesty po světě: V Jižním moři.

NOVÉ CESTY PO SVĚTĚ.
VII.

V JIŽNÍM MOŘI.

MLÁDEŽI VYPRAVUJE

JOSEF KOŘENSKÝ.

SE 87 OBRÁZKY V TEXTU A SE DVĚMA PŘÍLOHAMI.

Na památku se podpisuje
Jos Kořenský
1932.

NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE 1908
KARLOVO NÁMĚSTÍ 34. — VE VÍDNI I. GLUCKG. 3.

Tiskem „Unie" v Praze.

V JIŽNÍM MOŘI.

Fidžijská dívka.

Plavba Jižním mořem.

Třpyt lesklých broučků a pestrota jejich barev, nádhera motýlů třepetajících se ve vlahém ovzduší, podmořské zahrady stromovitých korálů kvetoucích jako květiny, koruny bujných palem, stvoly banánů zatížené rajským ovocem, hymny peřestého ptactva a divné zjevy tropické květeny i říše živočišné rozplameňovaly ve mně vždycky živé sny blouznivého mládí. Již tomu dávno.

Touha sběratelská pudila mne před lety do Jižního moře, kde podnikavý Evropan budoval ve snách nové plány a zakládal slibné osady na pohádkových ostrovech. Za rovník, k ostrovům Přátelským, Samojským, Vitijským!

Báječné tvary a barevné tóny tropického hmyzu jímaly mou mysl více nežli starost o vezdejší chléb kdysi bídně vydělávaný.

Ale snové mladických vášní mých se nevyplňovali, jakkoli jsem jen hořel vyměniti stav učitelský za zaměstnání přírodovědeckého sběratele. Svitala ještě jen jiskřička naděje.

Jan Cesar Godeffroy, zakladatel kdysi světového obchodu hamburského, obracel svého času pozornost k ostrovům Jižního moře a chtěl v nich míti bohatý zdroj nových příjmů.

Spekulace zdála se býti tehdy podnikavému kupci mnohoslibnou. Poptávka po ovoci kokosovém byla veliká a odbyt mohl býti znamenitý.

A přece ležely přeúrodné kraje v souostroví Tongajském a Samojském téměř ladem. Kokosovníky poskytovaly sice ostrovanům bohaté žně pro všechen jejich život, ale živná půda a příznivé podnebí mohly dávati pěstitelům úrodu desateronásobnou, a plantáže nově zakládané mohly snadno dopomoci podnikavému obchodníku k velikému bohatství.

Lákavého toho vnadidla chopil se Godeffroy vší silou a viděl již v duchu, jak jeho obchod dědem založený rozkvétá i v dálných končinách tropických za poledníkem, kde se již jiné datum píše.

Plantáže zakládané proslulou firmou hamburskou na ostrovech Samojských a Tongajských rostly v tropickém podnebí jako houby po dešti. Na místech, kde bujelo nepronikutelné houští, vysazovaly se palmy kokosové, jinde bělala se již kvítka kávovníková, rděly se jeho plody, v záhoncích pravidelně založených rozevíraly se pukavé tobolky bavlníkové a ukazovaly své chmýří, na polích vyrážela třtina cukrová, a v moři lovili potápěči perlorodky a vybírali z nich drahocenné perly.

Za nedlouho čítalo se v Jižním moři na padesát osad, v nichž měl hamburský velkoobchod své zástupce.

S tropickým ovocem a ostrovními plody širošírého oceánu přivážely se k ústí Labe také podivuhodné předměty národopisné a poklady moře vysoce zajímavé pro všecky přírodozpytce.

Již v šedesátých letech minulého století choval Godeffroy ve svých sbírkách tolik vzácností a pozoruhodných památek přírodovědeckých i národopisných, že bylo třeba zaříditi pro ně zvláštní museum. Kapitáni starali se, aby sbírky rostly k veliké radosti samého majitele.

Godeffroy měl ve svém museu takové zalíbení, že vysílal do Jižního moře i odborníky, aby přírodniny sbírali, národopisné věci kupovali a přispívali vědeckými pracemi k výzpytu a poznání řečených souostroví.

Řada samostatných spisů vycházela v letech 1871—1879, a to v sešitech.

Jeden takový sešit dostal se mi do rukou záhy na úsvitě svého vzniku a vznítil ve mně dřímající žár, sloužiti firmě Godeffroyově a býti sběratelem ve vodách Jižního moře.

Ale plány jmenované firmy se zhatily a majitel ocitl se náhle v peněžní tísni.

Úpadkem firmy kdysi tak proslulé zhatily se také všecky mé plány, mé perutě příliš odvážného vzletu byly sraženy, a kouzlo bujných tropů ustoupilo vyšlapaným pěšinám těsné domoviny. Jen po nich kráčeti bylo mi souzeno po mnohá léta. Zápas o vezdejší chléb nedovoloval tehdy, abych spatřil také země cizí, neřku-li jiné díly světa a širé oceány.

Ještě dvakráte oživla potom ve mně touha po Jižním moři. Jednou bylo to za návštěvy musea firmy Godeffroyovy v Hamburku, po druhé za prohlídky těchže sbírek získaných koupí pro museum Lipské.

Podnik hamburského velkokupce vzal úplně za své, plantáže téže firmy přišly v majetek nové společnosti a proslulé sbírky národopisné krášlí nyní dvorany musea Lipského.

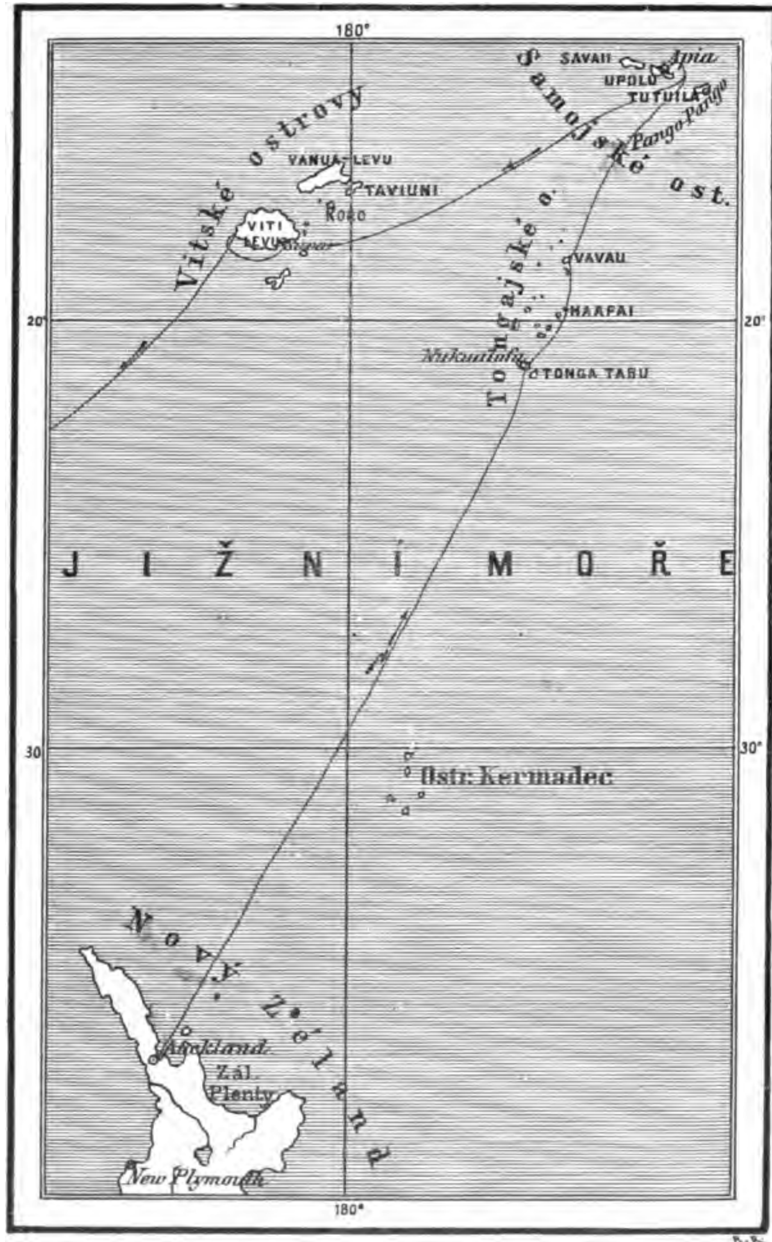
Mezi tím mohl jsem se tužiti ve vycházkách po zemích bližších i vzdálenějších a odvážiti se dokonce až do pohorských krajů sibiřského Altaje.

Z předehry té vznikala touha vykonati cestu kolem světa. Okolnosti přály provedení. Světová výstava, pořádaná v Chicagu roku 1893, byla dobrou oporou.

Zkušenosti, jež jsem si přinesl z krajů amerických, asijských a afrických, povzbuzovaly mě k nové plavbě do pátého zemědílu, a tak spatřily mé oči po třiceti pěti letech konečně i ty rajské ostrovní světy, jež tvoří pravé perly Jižního moře.

* *
*

Psalo se 16. února, když loď „Manapouri“ opustila Nový Zéland a zamířila do teplých vod jmenovaného moře. Za té plavby vystřídala se celá stupnice únorové pohody. Jednou bylo moře tiché jako beránek a klenba nebeská modrala se jako azur. Po druhé se moře pěnilo a vařilo a rozpoutaný živel syčel a

180°
SAVAII
Apia
UPOLU
TUTUILA
Pango-Pango
Samojské ost.
Vitské ostrovy
VANUA-LEVU
TAVIUNI
Koro
VITI LEVU
Tongajské o.
VAVAU
HAAPAI
TONGA TABU
20°
30°
JIŽNÍ MOŘE
Ostr. Kermadec
Nová Zélanda
Auckland
Zál. Plenty
New Plymouth

zmítal korábem jako skořápkou. Po třetí plálo a pálilo tropické slunce. Po čtvrté kryly oblohu šedé mraky, snášely se k zemi jako mocný lijavec a proměňovaly ve chvíli slunný den v temnotu noční. Jednou jsme se radovali na palubě jako děti a nadšeně prozpěvovali jsme při pianě Händlovo „Hallelujah", jindy pak zalézal každý do svého koutka jako zmoklá slepice a neobjevoval se u tabule dříve, dokud moře rozbouřené vzdáleným orkánem se neutišilo a nenavrátilo klidné mysli ustrašeným pasažérům.

Jako v Anglii tak i v koloniích britských pronikly skladby Händlovy do všech vrstev lidových, a německý skladatel stal se miláčkem anglického národa. V zemích australských slýchal jsem oratoria proslulého toho instrumentalisty skoro ve všech městech, a úryvky z jeho „Mesiáše" byly by zněly na širé pláni Jižního moře mnohem déle, kdyby mořská nemoc nebyla horlivé pěvce a pěvkyně tak brzy rozprášila.

Z počátku měli jsme plavbu příznivou, a parník urazil prodlením čtyřiadvacíti hodin 245 námořských mil, což činí asi 440 *km*, v jiných dnech o něco méně.

Malé pevniny ostrovní spatřují se mezi Novým Zélandem a Tongajským souostrovím velmi zřídka. Za jasného dne viděti lze nejdříve na východní straně skupinu liduprázdných ostrovů Kermadeckových, počítaných ještě k Novému Zélandu a přiléhajících asi ke 30° jižní šířky, čtvrtého dne postřehneme v moři také malebné zříceniny rozpadlé sopky, známé již mořeplavci Tasmanovi a poznamenané na námořských mapách holandských jmenem Pylstaart nebo Kaafa, a pátého dne z rána ucítíme již vůni kokosového ovoce, vanoucí k nám z největšího ostrova Tongajského. S radostí pozdravujeme po pětidenní plavbě pevnou půdu, zakrytou vznešenými palmami kokosovými a oživenou v přístavišti postavami zvědavých ostrovanů. Těšil jsem se velice, až budu moci procházeti se ve stínu tropického stromoví a zaznamenávati si dojmy z těch krajů, do nichž našinec přichází zřídka kdy.

Ještě nevyšlo slunce ani na obzor, když přijížděla parolodi vstříc kocábka s vlajkou ostrovního vládce. Lodička přivážela lékaře a celníky Jeho Majestátnosti krále Tongajského. Zdravotní stav veškeré posádky lodní byl shledán v pořádku, a kapitán mohl přistati u kamenné hráze, zbudované ze samých korálů.

Ostrovní lékař dr. Lennan bdí nad zdravím ostrovanů již několik let a přijímá za své služby odměnu ročních 500 liber šterlinků, tedy 12.000 korun.

„Mnoho u nás neuvidíte," řekl mi dr. Lennan, když jsem se mu představil. „Dobře, že jste ještě přírodozpytec. K tomu mluví v cizině každý kámen a každá bylina. Jste-li v Jižním moři po prvé, budete snad ostrovní přírodou naší uchvácen, ale my již nemáme pro zjevy takové nadšení a vedeme zde život jako vyhnanci. Den, ve kterém očekáváme loď, je naším svátkem. Kde jaký Evropan tu usedlý, každý vítá novou loď a každý pospíchá, aby se s ní za odjezdu rozloučil. Jak činíme my, tak činí i náš král. Těším se, že mě navštívíte. Můj jízdecký kůň bude vám za vašich výletů ke službám. Tedy na shledanou! Za těmi košatými stromy jest mé obydlí."

Samojské vějíře.

V souostroví Tongajském.

Dne 21. února přistala paroloď „Manapouri“ u břehů ostrova, jenž nazývá se již ode dávna Tongatabu, t. j. Tonga posvátná. Slunce již citelně hřálo (v 8 hod. 28° C), když procházeli jsme se královskou residencí Nukualufou. Kolem domků zelená se vysoká tráva a bují tam po celý rok. Také cesta vedoucí do královského paláce je zarostlá trávníkem. Řada jehličnatých araukarií a kasuarin lemuje nábřežní plošinu.

Před domky povalují se obrovské skořápky největšího mlže, jehož jméno zéva veliká. Ohromné mísy toho měkkýše uvidíme i na všech potomních cestách v Jižním moři. V australských městech vykrašlují jimi kupci své krámy, majitelé letohrádků užívají jich jako patníků k portálům, a v kostelích konají mušle službu jako křtitelnice. Snad největší skořápkou k tomu účelu upravenou honosí se chrám svatého Patrika v Melbourně.

Na korálových ostrovech objevuje se zéva obrovská velmi hojně. Největší pocházejí od ostrovů Marshallových a Gilbertových. Váha jediného zvířete s oběma misami činí až $1^1/_2$ metrického centu. Běda tomu, jehož noha ocitla by se v pootevřené skořepině živé zévy.

Na střechách některých domků bělaly se proužky rozkrájených jader kokosových, vyvážených v této podobě jakožto

kopra do Evropy. Kokosovou vůní proniknuto jest celé ostrovní ovzduší, a koprou voní tam jak příroda, tak lidé. Zvláště páchnou kokosovým olejem polonazí ostrované, kteří potírají se jím za tou příčinou, aby uchránili tělo před palčivými paprsky slunečními a vzdorovali účinkům častých dešťů.

Líbezněji voní ostrované, mažou-li své tělo olejem k tomu účelu připraveným. Zvláště činívají tak dívky, jež jsou na

Dobývání jader kokosových.

vdávání, a poněvadž ostrované Jižního moře pozdravují se obyčejně dotekem nosovým, potírají nejvonnějšími a nejdražšími voňavkami chřípě.

Na nábřeží potkávali jsme Tongajce, kteří pospíchali k lodi s nákladem zelených banánek. Mnohý hrozen čítal jich až přes půldruhého sta kusů. Zhusta odváží loď z přístavu Nukualofajského několik tisíc hroznů banánových. Vyvezené to ovoce jde dobře na odbyt v Australii, na Novém Zélandě a v Tasmanii.

Pěstění banánů nestojí ostrovany mnoho práce. Stačí, jen když se půda kypří a zbavuje býlí. Z četných výhonků odumřelé

byliny nechává se bujeti toliko jediný, který pak v několika měsících dorůstá opět v mohutný hrozen banánkový.

Banány počítají ostrované vedle kokosovníků a chlebovníků k nejpřednějším rostlinám kulturním a jídají jejich ovoce syrové i vařené. Zhusta připravují z něho proslulý banánkový nákyp čili pudding. Součástkami tohoto pokrmu jest ještě škrob a šťáva vytlačená z rozstrouhaných jader kokosových. Nákyp ten chutnal mi tak, že dostávám naň podnes laskominy.

V Nukualofě spatřil jsem postavy tongajských Polynesů poprvé, a líbili se mi velice. Pleť jejich jest barvy kaštanové, oči jsou černé a jiskrné, vlasy jako havraní peří, zhusta kadeřavé. Orličí nos bývá často trochu zploštělý. Špičatý nos není tam v oblibě, proto smačkuje jej ostrovanka svému děťátku mírným tlakem a přeje si ze srdce, aby tak již ostal.

Křiklavě vyjímají se mezi ostrovany chundelaté vlasy rezavé. Ale nejsou to vlasy barvy přirozené, nýbrž uměle barvou napouštěné. Po takových touží každý ostrovan a býti rezounem pokládá Tongajec a každý divoch Jižního moře za vrchol své výzdoby.

Křiklavě vyjímají se také vlasy bílé. Tongajci posypávají je vápnitým práškem korálovým a to z té příčiny, aby se zhostili kousavých cizopasníků. Míti na hlavě hosty toho druhu jest i mezi Tongajci nepříjemné, ne však neslušné, protože si je ostrované v prázdné chvíli rádi vybírají a jako pamlsek žvýkají.

Oděvu mají Tongajci na těle málo, ale přece více než jindy. Zásluhu tu přičítají si misionáři, kteří pohled na nahotu těžce nesli a u vlády vymohli, aby ostrované zahalovali trup alespoň částečně.

Milejší než nějaká halena jsou Tongajcům girlandy z květin, listí a vonných plodů pandanových. Květinami krášlí své tělo muži i ženy.

Tlupa dívek, jež nám zkřižovala pěšinu, vedoucí k jezeru s brakickou vodou, vypadala jako živá květnice. Vonným kvítím vyzdobeny byly jejich kadeře, šíje, hruď i pestré pásy kolem boků. Zdálo se mi, že byla jedna dívka hezčí než druhá. Ztepilé postavy činily je ještě půvabnějšími.

Tongajské dívky zamihly se před námi v té chvíli, kdy nevěděli jsme si rady, která cesta vede k jezeru. Přišly tedy jako na zavolanou. I požádal jsem svou milou společnici, jež mě na

Kokosovníková aleje s vyrovnanými ořechy.

vycházce po městečku provázela, aby se ostrovanek otázala, kterým směrem máme dále jíti. Měl jsem za to, že slečna Mola jako rozená Samojka bude se moci s tongajskými ostrovankami dorozuměti po samojsku.

Miss Mola — tak se naše kajutní družka podpisovala — prodlévala nějakou dobu v Aucklandě na Novém Zélandě, naučila se trochu anglicky a vracela se lodí „Manapouri" do svého domova na ostrov Upolujský.

„Ráda bych se na cestu k jezeru vyptala," odvětila moje průvodkyně, „ale Tongajky by mi nerozuměly, kdybych je oslovila samojsky, já pak bych nerozuměla jejich tongajštině. Některá slova jsou sice společná oběma jazykům, ale v mateřské řeči dohodnouti se přece nemůžeme. Proto prosím, abyste se jich optal na cestu vy. Oslovíte-li je anglicky, budou vám snad rozuměti."

A spanilé krásky tongajské otázce anglické rozuměly a ještě kus cesty k jezeru nás provázely.

Rozdíl mezi tongajštinou a samojštinou patrný jest na uvedeném příkladě, znamenajícím často uváděná slova z evangelia sv. Jana.

Tongajsky:

He nae ofa behe ae Otua ki mama ni, naa ne foaki hono Alo be taha nae fakatubu, koeuhi ko ia kotoabe e tui kiate ia ke oua naa auha, kae ma'u ae moui taegata.

Samojsky:

Aua ua faapea lava ona alofa mai o le Atua i le lalolagi, na ia au mai ai lona Atalii e toatosi, ina ia le fano se tasi e faatuatua ia te ia, a ia maua e ia le ola e faavavau.

To jest: Nebo tak Bůh miloval svět, že syna svého jednorozeného dal, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.

Cestou k jezírku spatřoval jsem každým krokem opět nové zjevy rostlinné. Ve mnohých poznal jsem staré své známé již z dřívějších cest po krajích obratníkových. Skoro v každém sadě rostly papaje, chlebovník, pandan, jamy, banány, cukrová třtina, ozdobné krotony s pestrým lupením, bambus a j.

Dívky z ostrovů Tongajských.

Papaja není sice na ostrovech Jižního moře rostlinou původní, ale zdomácněla tam již všudy, přinesena byvši do Polynesie z jižní Ameriky. Tongajci, Samojci a Fidžijané jídají vejčité ovoce mléčnatého toho stromu velmi rádi a pěstují jej pro bohatou úrodu a pro snazší záživnost papájek s jinou potravou

velmi horlivě. Dužnina i celé ovoce podobají se poněkud melonu, pročež zove se strom také melonovým.

Vezdejším chlebem denním Tongajců jsou také hlízovité kořeny, zvané v Jižním moři obyčejně t a r o nebo t a l o (A r u m e s c u l e n t u m) a oblíbené pro škrobovitý obsah i mezi Maory a Kanaky na ostrovech Havajských, ba též až v Žaponsku. Šťáva v hlízovitém kořenu obsažená pokládá se za jedovatou a proto jídají se tarové hlízy a lupeny jenom vařené.

Bez papaje, jamu, tara, banánu, chlebovníku a kokosovníku nemohli prý by Tongajci ani žíti.

Více než tyto kulturní rostliny tongajských ostrovanů zajímalo mě políčko posázené kavou. Bylo to po prvé, kdy jsem památný ten keř viděl na poli růsti, a nebyl bych ho ani poznal, kdyby samojská průvodkyně moje nebyla jeho jména vyslovila.

Vyslovte jméno k a v a, a ostrovanům Tichého moře dělají se již laskominy. Kava jest i Tongajcům náhradou za pivo, víno, kořalku, čaj, kávu, čokoládu, jenom že kava ani nerozpaluje, ani neopojuje, nýbrž ochlazuje a osvěžuje. Mnohými knihami a slovníky procházejí sice údaje, že oblíbený nápoj ostrovanů tichomořských a v a nebo k a v a jest nápojem lihovým a opojným, ale já sám účinků takových nikdy jsem po něm na sobě neshledal. Také spolehlivý dr. Krämer, spisovatel velikého díla o souostroví Samojském, poznamenává o kavě: „Že tento nápoj není alkoholickým, měl by již každý věděti. Pravda je také, že požitím nápoje kavového zmalátnělý chodec nabývá zase nových sil a osvěžuje se po namáhavém pochodu vůčihledě.“

Jako Maďaři uvykli požívati masitých pokrmů silně paprikovaných, a jako v krajinách asijské Indie libuje si lid žvýkati pepřový list betlový, hašeným vápnem pomazaný a práškem arekovým, kafrovým, muškátovým, gambirovým a tabákovým posypaný, tak zase třesou se ostrované tichomořští na trochu nápoje kavového. A nemohou-li se napíti trochu kavy, tedy aspoň kavu žvýkají.

Název kava znamená tedy jednou nápoj, jindy pouhou rostlinu. Podle květů poznáváme v ní zvláštní druh pepře, jenž zove se v rostlinopisu pepřem opojným.

Ostrované žvýkají kořen kavový buď za čerstva, nebo usušený a na kousky rozkrájený. V tomto stavu mají ho v zásobě v každé tongajské a samojské domácnosti. Ale více rozkoše

způsobuje ostrovanům kava připravená dle obvyklých obřadů jako nápoj.

Byl bych snad sbíral na kavovém políčku různé části pepře opojného pro svůj herbář ještě déle, kdyby nám nebyla přišla vstříc dívka z protějšího domu. Spěšným krokem zaměřila k mé samojské průvodkyni a padla jí do náručí, poznavši v ní družku svého mládí. Byla to spanilá míšenka, jež vzešla z manželství tamějšího kupce Beckra s ostrovankou samojskou. Obchodník Becker přišel do Jižního moře z Německa již před více než dvacíti lety, vyvolil si za společnici svého života ostrovanku, jako činívá skoro každý Evropan v Jižním moři usazený, shlíží se v půvabné tváři své překrásné dcerušky a raduje se z jejího rozkvětu.

Smíšenky takové rozvíjejí se obyčejně jako růžová poupata, a sličná jejich tvář stala se v tropickém ovzduší příslovečnou. Ale čím vábnější jest tvář mladistvé smíšenky, tím rychleji vadnou její líce ve věku pozdějším.

Pan Becker chová v salonech své domácnosti hotové museum přírodovědecké a rád se jím před každým pochlubí. Cenné jsou jeho sbírky korálů a mušlí, ale nejcennějším pokladem jest prý jeho sličná dcera.

* *
*

Kromě Beckra žije na ostrově Tongatabujském ještě několik Němců. Jiní usazeni jsou na ostatních ostrovech Tongajských, jako je Haapai, Vavau a j.

Skoro všickni němečtí osadníci dostali se na ostrovy Tongajské ještě za doby, kdy zakládala tam plantáže firma Godeffroyova. Když pak převzala podnik společnost D. H. P. G., t. j. Deutsche Handels- und Plantagen-Gesellschaft, vstoupili němečtí příslušníci do jejích služeb a slouží jí podnes. Nejčetněji jsou rozšířeni v Tongajsku členové spřízněných rodin Sanftů a Wolfgramů. Bylo mi řečeno, že pocházejí z Pomořanska.

Postavení německých osadníků zhoršilo se v posledních letech velice, protože politický vliv přenesl se s Německa na Anglii, a německý trh opanován jest anglickým. Z časů plan-

Strom papajový.

táží Godeffroyových zůstal v Tongatabu také pan Treskow a žije v Nukualofě již přes 30 let. Ostrovnímu životu uvykl již tak, že na návrat do vlasti již ani nepomýšlí. Dvakráte pokoušel se, aby se podíval do svého domova, ale dvakráte se koráb ztroskotal, a Treskow zachránil jen život svůj.

Treskow zastává v Tongajsku úřad německého místokonsula. Obchod jeho záleží v nakupování sušených jader kokosových.

Rozpínavost Německa scvrkla se v Tongajsku do té míry, že němečtí příslušníci zanechávají vší politiky a žijí pokojný život ostrovní. Většina netouží ani po příslušenství německém, ani po tongajském a nemá občanství žádného.

Milý pan Treskow uvítal mě ve svém obchodě srdečně i bez doporučení a rád připil mi při sklenici lahvového piva na zdraví. Jindy pívá prý jenom dešťovou vodu. O říční je na ostrově zle, a voda studničná jest brakická, to jest směs vody sladké a slané.

Z doby německého plantážnictví udržela se na ostrovech Tongajských běžná mince německá. Kromě té kolují tam ještě peníze anglické a dolar americký, ne však jeho setiny čili centy.

* *
*

Prodlévá-li někdo jako turista v Nukualofě, jistě seznámí se také s rektorem tamější koleje. Pan profesor Roberts bývá mezi prvními, kteří přicházejí parolodi vstříc, vítá pasažéry a nabízí se jim s velkou ochotou za průvodce po městečku. Na konec pak zve vzácné hosty do svého domku, nabízí jim za drahé peníze perleťové řezby a kamenné sekery a ujišťuje náruživého sběratele, že všecky ty památky jsou pravy a že pocházejí ještě z těch dob, když se připlavil k posvátnému ostrovu Tongajskému sám holandský mořeplavec Tasman.

Školy v Nukualofě založené vzaly počátek ze škol misijních. Po prvé snažili se opanovati Tongajsko svým učením misionáři společnosti Londýnské na sklonku 18. století, ale nepochodili. Také nezdařilo se hned, aby Wesleyani šířili mezi pohanskými ostrovany křesťanství. Ale apoštolé této církve nedali se odbyti, vytrvali a zakotvili se pevně na Haapaji r. 1830.

Hůře dařilo se jim na ostrově Tongatabujském, kde jim překáželi katoličtí misionáři francouzští, ale na konec zvítězili nad svými batřími v Kristu přece jenom Wesleyani, a od té doby šíří se duch jejich učení po celém souostroví.

* *
*

Příbytek ostrovního lékaře Lennana najde každý snadně. Spatříme-li podivuhodnou bránu, zbudovanou z obrovské čelisti mohutné velryby, můžeme býti jisti, že stojíme před residencí doktorovou. Koho zajímají význačné choroby tongajských ostrovanů, ať navštíví salony Lennanovy. Četné fotografie lékařem pořízené a zařaděné v bohaté album podají nám nejlepší obraz hrozné nemoci, jež jest na veškerých ostrovech Jižního moře domovem. Navštívíme-li pak s lékařem chyše některých domorodců, můžeme se přesvědčiti na vlastní oči, jak příšerně může tropická ta choroba člověka zohaviti a zpotvořiti. U pacienta jednoho uvidíme obě nohy neobyčejně zveličené a naduřelé tak, že se objemem rovnají nohám sloním. U léčence druhého zarazí nás úžasně mohutný šourek o rozměrech velikého pytle a dotýkající se dolejškem až samých kolen. U nemocné Tongajky uzříme ohromná prsa, obtěžující svou vahou trpitelku tak, že může sotva choditi.

Nemocných prvého druhu zastaneme v Jižním moři nejvíce, a sloní nohy uvidíme mezi ostrovany nejčastěji. Odtud pochází název šeredné té choroby, uváděné jakožto elefantiasis č. slonovina.

O tropické slonovině bylo napsáno již tolik spisů a pojednání. Podnětem příšerného neduhu bývá obyčejně cizopasný červík z rodu vlasovců čili filarií. Odtud zove se elefantiasis též filariasis. Přenášeči choroby jsou prý komáři, kteří z nemocných lidí zárodky řečených červíků do sebe ssají, v sobě je přechovávají a v dospělejším stavu do vody přenášejí, při čemž sami hynou. Napije-li se pak člověk vody bohaté zárodky vlasovcovými, vnikají zárodky do cévstva a způsobují hroznou nemoc. Pokusy dovodil to r. 1899 Thomas Bancroft na jistých druzích komárů za tím účelem chovaných.

Zárodky vlasovců v krvi ostrovanů Jižního moře zjistili mnozí badatelé, jeden u Samojců, druhý u Fidžijanů a Tongajců, třetí u Tahiťanů.

K vyléčení choroby užívá se jodu, rtuti a chininu, jindy zase mléka, elektřiny, masáže. Nádory příliš veliké odstraňují se operací.

Ostrované pomáhají si od slonoviny zhusta sami. Někdy zbavují se nadbytečné krve řezem pomocí žraločího zubu nebo skleněné střepiny, jindy stahují část nádoru, zaškrcují jej pevně nití a oddělují podvázanou část od nádoru ostatního. Rány způsobené řezem obkládají zhusta listy divokého pepře.

Evropané na ostrovech Jižního moře usazení podléhají slonovině málokdy.

Také malomocenství č. lepra bývá na ostrovech Jižního moře a v teplých krajích celého Tichého oceánu nemocí dosti častou a po všem lékařském prozkoumávání chorobou nevyhojitelnou. Poslední dobou mluví se zvláště mnoho o ostrově Molokaji (v souostroví Havajském), kam nešťastníci krutou leprou stižení bývají vyváženi, ode všech přátel a zdravých lidí oddělováni a ke zdlouhavému, ale jistému umírání doživotně vypovídáni.

Jako v zemích evropských, asijských, afrických a amerických, tak i na ostrovech Jižního moře hledají se léky proti malomocenství marně. Osamocení nemocných jest jediný prostředek proti dalšímu šíření nakažlivé té choroby připomínané již ve svatém písmě.

* *
*

V blízkém sousedství lékařova obydlí vládne ve dřevěné dvoraně tongajská spravedlnost. Soudce končil právě řízení a opouštěl soudnou stolici, upravenou jako kazatelna. Byl rád, že mohl se sebe svléci předepsaný černý kabátec, obléci se do bílé tropické haleny a občerstviti se v síni policejního ředitele chladivou kavou, kterou tongajská dívčina již připravovala. Příprava kavy, velebené nadšeně starodávnými zpěvy ostrovními, byla pro mne novinkou, a proto představil jsem se oběma úředníkům se žádostí, abych směl býti na chvíli jejich hostem. Oba

Tongajci vyslechli mě s úsměvem, zakývali vážně hlavou a vykázali mi místo vedle dřevěného okřínu.

Hezké děvčátko mylo si zatím ruce, vyplachovalo svá ústa vodou, posadilo se k míse, vyceňovalo bílé zoubky, počalo žvýkati kousky rozkrájeného kořene z pepře kavového, kladlo chuchvalce tak získané na dno okřínu, přidalo k nim ještě kousek papriky, polilo všecko vodou, rozmačkalo užvýkané kuličky oběma rukama, odstraňovalo pevné částice z kapaliny, chápalo se potom pravicí věchtu, udělaného z vláken ibiškových, promíchávalo jím zažloutlý nápoj, a lahodná kava byla hotova. Hned na to brala dívčina do levé ruky nádobku zhotovenou ze skořápky kokosového ořechu, zvedla vysoko věchet do nápoje ponořený, nalévala kapalinu z věchtu do nádobek a podávala je žíznivému panstvu. Srkal jsem do sebe kavu v douškách, oceňoval jsem její chladivé působení a vzpomínal jsem si na slova doktora Funka: „Věřte, že vám bude kava chutnati. Neznám v našich tropech nápoje lepšího.“ A zkušený lékař z Apie měl pravdu.

Tongajci pijí kavu náruživě a dávají nápoji tomu přednost před šťavou z nezralého ořechu kokosového.

Za zvláštních slavností pije se i kava slavnostně. Bez tohoto obřadu nepočíná žádná volba samojského pohlavára, a kavu připravují pro účastníky četně shromážděné nejhezčí dívky a jinoši. Za obyčejných slavností domácích rozžvýkává kořen kavový vždycky ta dcera náčelníkova, jež jest v celé obci jakožto panna (t a u p o u) uznávána a sborem svých družek obsluhována a uctívána. První trošek kavy obětovali pohanští Samojci bohům. Nyní ustoupili bůžkové ostrovní Bohu křesťanskému, ale pronášená slova obětní připomínají nám podnes zvyky starých Řeků a Římanů, kteří také o hostinách rádi na své bůžky pamatovali a trošku vína a vody nebo mléka a medu jim ukrápěli.

*   *
*

V úřadovně nejvyššího soudu dal jsem se pohostiti kavou, pan Huter hostil mě pak v Nukualofě dobrým pivem, ukazoval mi i svůj závod se smíšeným zbožím a provázel mě po vzdálenějším okolí. K vyjížďce zapůjčil mi kupec Hutter lehký vozík,

doktor Lennan svého koníčka, a již hotovili jsme se daleko za město, kde uprostřed bujné přírody a v hustinách tropické vegetace mají své chýše ostrované.

Vozovou cestu vroubí po obou stranách dlouhá alej kokosovníků. Ovoce v korunách vysokých palem buď se zelenalo nebo již žloutlo. Slunce pražilo a tongajský náš vozka žíznil. Proto zastavil koníka, vylezl obratně na palmu, uřízl nezralý ořech, udělal do něho otvor a dal mi lahodného nápoje v ořechu obsaženého okusiti. Ostatek vypil sám. Trhati kokosové ořechy může tam každý pocestný, ale jenom potud, pokud jest mu jich třeba pro okamžité občerstvení a k ukájení žízně.

Osada domorodecká skládá se tam z četných chaloupek v táhlé řadě postavených, o samotě zbudovaných a nádvořím opatřených. Střecha má podobu želvího štítu a je kryta listy palmovými, bambusem a lupením cukrové třtiny. Stěny chyše spleteny jsou z rákosu a kokosového listí. Košaté stromoví zastiňuje příbytky ostrovanů. V nádvoří mají své rejdiště děti, drůbež, vepři a psi. Také dospělí ostrované zdržují se po celý den před chyší a uchylují se do ní jenom na noc nebo za nepohody, uléhajíce potom na rohože rozprostřené uvnitř chyše.

Všeliké odpadky, smetí a listí snášívají ostrované na hromádku svého nádvoří a spalují. Proto vypadá nejbližší okolí každé domorodé chaty velmi spořádaně. Aby takový pořádek byl zachováván, o to péči má ostrovní lékař, jenž navštěvuje chyše ostrovanů a udílí příslušné rozkazy zdravotní.

Tongajci věnují svou pozornost nejen chovu vepřů, ale také pečlivě krmívají na svém dvorečku drobné psíky, aby je potom zabíjeli a masa jejich pojídali. Vepři, psi, myši, kaloni a slepice jsou hlavní masitou potravou všech Tongajců.

V sadě, jenž ke každé tongajské chyši přiléhá, nescházívají nikdy banány, chlebovníky, jamy, taro, oranžovníky, guava a j.

Stromek guaový (P s i d i u m) jest rostlinou sice americkou, ale rozšířil se již ve všech zemích meziobratníkových. Ovoce jeho podobá se granátovému jablku nebo oranži a chutná příjemně. Jednou zove se ten strom g u a y a b a, jindy g u a y a v a, v Samojsku t u a v a. U Malajců javanských slýchal jsem název ďa m b u k l u t u k (píše se po holandsku d j a m b o e k l o e t o e k).

Novinkou byl pro mne strom, jejž pěstují ostrované pro olejnatá jádra. Na prvý pohled vypadají jeho semena jako vlašský ořech. Také mají chuť jako náš ořešák. Domorodci buď jádra jídají nebo je rozmačkávají a s bavlněným chmýřím mísí. Nacpou-li těsto tak udělané do bambusového stébla a zapálí-li je, nahrazuje jim takový výrobek svíčku. Proto jmenuje se ořech ten svíčkový ořech, samojsky lama.

Poslední dobou vyvážejí se jádra památného toho stromu, zvaného v rostlinopise Aleurites triloba, za moře. V Aucklandě viděl jsem jader takových veliký náklad lodní, ale do které země se vezly, nemohl jsem se dopíditi.

Že spatřím bujeti v ostrovních houštinách také brasilskou citlivku čili mimosu, nenadál jsem se. Americká ta bylinka, chovaná v našich teplých sklenících s velikou pečlivostí, vykonala již cestu kolem světa, zdomácněla ve všech tropických zemích a stala se jako nevyplenitelná buřeň postrachem všech hospodářů. Domovského práva nabyla již na Cejloně, na Javě, na Sumatře, v Honkonku a za málo let zakořenila se i na ostrovech Jižního moře tak výbojně, že jí ustoupiti musily všecky traviny. Marně vypisovaly se ceny, jak se pověstného toho býlí zbaviti. V Nukualofě a v Samojsku jest mimosa hlavním složivem pobřežního pažitu a razí si cestu i do pralesa. Vedle citlivky hyne každá jiná bylina. Sedne-li na mimosu muška, vosa nebo brouček, zpeřené listy její ihned se zavírají a zaplašují od byliny všecky drobné živočichy. Proto může citlivka bujeti plnou silou a šířiti se vůčihledě, nemajíc nepřátel ani mezi mravenci, ani mezi jiným hmyzem, zhusta rostlinám nepřátelským.

Také ozdobný keřík jihoamerický lantana rozšířil se již po ostrovech Jižního moře a počítá se s mimosou k nejhoršímu býlí ve všech zemích meziobratníkových.

* *
*

Ostrovních živočichů poznal jsem v okolí Nukualofy málo. V hustinách vídal jsem nejvíce holuby. Největším ssavcem je na ostrově pouze kaloň. Na jednom stromě bývá zhusta několik tisíc obrovských těch netopýrů. Všickni přespávají na větvích den a probouzejí se k čilému životu teprve večerem.

Osada kaloňů přespávajících den na stromě.

Strom osazený kaloní kolonií zdá se býti obsypán samým ovocem nebo poset ptačími hnízdy. Za denního ticha vládne také ticho mezi spáči, ale probudíme-li je ze spánku křikem nebo hodíme-li mezi větve hrst písku nebo hlíny, počíná se domnělé ovoce hýbati, a pištění kaloňů nemá potom konce.

Západem slunce opouštějí kaloňové své sídliště, táhnou houfně do okolí a vrhají se na ovocné stromy. V sadech mangových a banánových nadělají mnoho škody. Ostrované Jižního moře opékají ulovené kaloně v plameni a s chutí masa jejich požívají. Přípravou tou pozbývá kaloň zápachu, jenž se stal mezi Polynesy příslovečným. Samojec říká o soudruhu, jenž se nekoupává, že smrdí jako kaloň nebo jako prase.

S nadšením vydal jsem se do volné přírody, uprostřed níž ostrované přebývají, ale ještě více jsem se radoval, když jsme lesní cestu opustili a zase do Nukualofy zamířili. Roje much provázely nás stále v patách a překážely mi ve sbírání ostrovních přírodnin. Také málo věcí mohl jsem získati na ostrově koupí. V Nukualofě koupiti lze ještě nejspíše ozdůbky z mušliček, tongajské vějíře a dlouhé dřevěné hřebeny, u ostrovanů Jižního moře velmi oblíbené. Národopisné tretky toho druhu prodává tam jistý kramář německý.

Z nabízených přírodnin zajímala mne nejvíce hnědá vejce tabonovitého ptáka, jenž jest domovem toliko na nedalekém ostrově N i u a f o u.

Již samo jméno mluví, že je to souš s kokosovými palmami. Značíť v samojské řeči slovo n i u a ve fidžijském jazyku n u i kokosovník. Ostrovy podobného jména jsou také N i u e a N i u a. Jména ta dlužno čísti: Ni-u-e, Ni-u-a, Ni-u-a-fo-u.

Niuafou jest ostrůvek nepatrný, ale svou zvířenou nad jiné památný. První zprávy o něm máme již z let 1606. Přístup k němu jest velmi nesnadný. Délka jeho neobnáší ani 2 *km*. Lávové kamení, proměněné na povrchu již v černou prst, zvedá se do výše až 200 metrů. Ze všeho je patrno, že jest ostrov Niuafou sopkou. Jícen vulkánu je nyní zalit jezerem. Ryby prý tam nežijí. Místy vyvírají na ostrově ještě horké prameny sirné. Sopečné výbuchy byly tam pozorovány několikráte, a ostrované utrpěli jimi zkázu na majetku i na životech. Za soptění r. 1867 tekla láva z devatenácti jícnů najednou a řítila se do moře.

Obyvatelé toho ostrova neliší se od svých sousedů Tongajských skoro v ničem a shodují se s nimi v řeči i obyčejích. Od Tongajců přijali ostrované křesťanství již asi před sedmdesáti lety.

Ostrov čítá celkem asi půldruhého tisíce Polynesů a jenom 3 bělochy.

Jako všickni ptáci tabonovití čili megapodi, tak i tabon z ostrova Niuafoujského nesedí na vejcích, aby je vyseděl. Megapodi australští ponechávají tu práci teplu, jež se vyvinuje hnitím ústrojných látek, megapod ostrova Niuafoujského snáší vejce do teplého popela sopečného. Kuřátko v popeli vylíhlé dohrabává se potom nožkama povrchu zemského a jde hned samo za svou výživou.

Domorodci říkají památnému tomuto opeřenci m a l a u.

Líhnutí kuřátek ponechává teplé půdě vulkanické také tabon, jenž žije v souostroví Bismarckově u nové Guineje. Jednou zahrabává snesené vejce hluboko, jindy klade je hned pod povrch teplého popela. Zajisté, že přesvědčuje se o přiměřené teplotě jako nějakým thermometrem a dle ní také hloubku lůžka odhaduje. Badání, jež tam v té příčině byla odborníky konána, věrohodně to potvrzují.

* *
*

K návštěvě Jeho Veličenstva krále Tongajského, vážícího 300 anglických liber, nedošlo. Řeklo se nám, že král Jiří Tubou II. Taufaa Ahau právě spí a že neudílí audience.

Královský palác vypadá jako dřevěný pavilon z nějaké výstavy. Je natřen bílou barvou, opatřen verandou a vížkami, pokryt plechem a lemován ohrazeným sadem.

Nynější král ostrovanů Tongajských vládne asi 17 let a stal se jakožto pravnuk zesnulého krále následníkem trůnu.

Nad ostrovy Tongajskými vládlo dříve několik náčelníků, ale rokem 1845 přešlo panství do rukou krále jediného. Angličtí misionáři měli na královském dvoře velký vliv hned od počátku, uspořádali v ostrovní říši zákonodárství a položili základ k zemskému zřízení konstitučnímu. Od té doby mívají poslanci lidem volení a členové parlamentu králem jmenovaní každé dva roky

sněm v Nukualofě. Od té doby mají i Tongajci čtyřčlenné ministerstvo s premierem v čele a mají také nejvyšší soudní dvůr, poroty, soudy policejní a j. Vojenská armáda čítá asi 500 mužů. Potřebného výcviku dostává se ostrovním vojínům od tří bělochů, z nichž jeden jest Angličan, druhý Američan, třetí Němec.

Královna ostrovanů Tongajských v obleku evropském.

Dokud měli v Tongajsku vrch Němci, vyznamenával císař německý krále Jiřího I. vysokými řády a ostrovní potentát nazýval Viléma I. svým přítelem, ba i vyžádal si na něm, aby Německo ujalo se nad ostrovní říši protektorátu. Ale když pak přivtělena byla část Samojska k říši německé, musilo se Německo zříci všech nároků na Tongajsko, a ochrannou ruku drží nad ním Angličané od r. 1900.

Tongajsko skládá se ze 32 větších a asi 150 menších ostrovů. Rozloha všech činí asi 1000 čtverečních kilometrů. Některé ostrovy skládají se z půdy korálové, vyvýšené nad hladinu moře jenom několik metrů, jiné jsou původu ohněrodého a mají vyhaslé nebo ještě činné sopky. Zemětřesení bývají tam zhusta. Místy pozorovaly se výbuchy podmořské, ale ohněrodé ostrůvky, jež vydraly se nad povrch moře, brzy zase ve vodě utonuly a zmizely.

Hlubinné výzkumy potvrzují domnění, že ostrovy Tongajské spojeny jsou úzkým podmořským hřbetem, jehož částmi jsou i ostrovy Kermadecké a archipelag při Novém Zélandě. Obě strany dlouhého toho hřbetu zapadají do hrozných hlubin podmořských, stanovených místy skoro až 9500 metrů. O málo hlubší propasti mořské zjištěny byly jenom při ostrovech Karolinských.

Všech ostrovanů, nad nimiž má vládu král Jiří II., počítá se přes 20.000. Cizinců, zvláště Angličanů a Němců, žije v Tongajsku na 500. Ostrov Tongatabu má obyvatelů nejvíce. Rozloha jeho činí asi 430 čtverečních kilometrů. Průměrná výška nad mořem obnáší 6 metrů. Nejvyšší kopce nepřesahují 70 metrů.

Vyšší jsou ostrovy vulkanické. Mohutným kráterem honosí se vyhaslá sopka ostrova, jehož jméno K a o. Nejvyšší jeho bod měří 1524 metry.

Menší ostrovy spravují místní správcové, nad ostrovem Tongatabu vládne přímo král.

O svatbě mladého krále Jiřího II. mluvilo se před lety v celém Jižním moři. Každý tázal se zvědavě, která dívka stane se královnou. V Nukualofě sjížděli se již správcové ostrovů, aby přítomni byli královské veselce. Ale ani té doby nevěděl ještě nikdo o příští panovnici. Hádalo se, že král pojme za manželku slečnu Jenny, dceru německého místokonsula, jenž se oženil se Samojkou. Mnoho mluvilo se též o princezně tahitijské, zvané Edith Marie Pomare Vahine. Ale k velikému překvapení všech ostrovanů vzal si král Jiří II. za manželku devatenáctiletou princeznu Lavenii, dceru svého policejního ředitele Kuba. K uctění mladé královny byly potom vydány také nové poštovní známky se začáteční písmenou jejího jména.

Tongajského krále líčili mi přátelé z Nukualofy jako bodrého, byť i až příliš tělnatého chlapíka. Na Novém Zélandě

naučil se nynější král Tongajců sice anglicky, ale mluvívá obyčejně tongajsky. Za svých studií v Aucklandě osvojil si též hru na piano a vycvičil se v hudbě tak, že řídí v kostele chrámovou hudbu.

Jakkoli Angličané pořídili ostrovnímu králi nádherné uniformy generálské, přece chodí potentát Tongajců nejraději v pohodlném domácím kroji: nosívá kolem boků plachetku a obléká na se bílou kazajku.

Nábřežní ulice v Nukualfě na ostrově Tongatabu.

V takovémto oděvu chodí i předseda tongajského ministerstva. Nemohl-li jsem mluviti s králem, navštívil jsem alespoň předsedu ministerstva. Na navštívence, kterou jsem si se vzácným pánem vyměnil, čtou se tato slova: Josateki Toga Veikune. The premier. Nukualofa.

Pan Veikune úřaduje ústně i písemně jenom tongajsky. V prázdných chvílích zabývá se rád hvězdářstvím a dívá se často do hvězdnatého nebe pěkným dalekohledem, jenž jest nejcennější ozdobou jeho úřadovny.

V blízkém sousedství královského paláce stojí korálový náhrobek zesnulého krále Jiřího I.

Ze starých časů pochází pomník, jenž jest zbudován v Kalonze, asi 16 anglických mil od Nukualofy. Památník ten, zvaný

u Tongajců h a m o n g a, podoben jest dolmenu o třech obrovských kamenech. Dva pilíře zasazeny jsou do země kolmo a třetí spočívá na nich jako trám. Z které doby podivuhodné to dílo pochází, neví se. Posílá-li někdo pohlednice z Tongajska, jistě pošle také obrázek pověstné brány. Mezi ostrovany koluje podání, že kamenná ta brána jest dílem božským, přineseným na posvátnou Tongu již za nejdávnějších dob.

Podobné obrovské brány a s t a v b y m o n o l i t h o v é zastal jsem v některých krajinách anglických. Jaká to divná shoda stavitelského umění!

Hroby bývalých náčelníků ostrovních jsou v někdejším sídle jejich, jež slove M u a. Valy a příkopy tehdejšího opevnění znamenati tam lze doposud.

Hrobky ostrovních pánů, kteří nazývali se t u i t o n g a (t u i = pán), t. j. držitelé ostrova Tongy, a byli dle národního podání původu božského, nalézají se v zátiší stinného pralesa. Ostrované říkají těm památníkům l a n g i. Hrobek takových jest několik, ale všecky vystavěny jsou z ohromných monolithů, položených na sebe stupňovitě.

* *
*

Z posvátné Tongy odplula naše paroloď k ostrovům Haapajským. Paluba byla obsazena pestrou směsicí Polynesů. Někteří vraceli se z návštěvy a plavili se zase domů, aby se vydali co nejdříve opět na novou cestu ke svým známým a potěšili a pobavili se s nimi při kokosové číši lahodné kavy.

Takové návštěvy konají Polynesové velmi rádi a plavívají se z ostrova na ostrov několikráte do roka, a to v četných společnostech. Za útulek a noclehárnu slouží tažným ostrovanům zvláštní stavení, k tomu účelu zbudované.

Loučení s lodí v Nukualofě bylo pohnutlivé. Přátelé vyprovázeli ostrovní hosty houfně, mávali pestrými šátky, svlékali se sebe oděv, házeli jej za veselého jásotu do vody, vrhali se s nábřeží do moře a zahozené plachetky opět vylovovali. V posledním okamžiku metali ostrované na palubu ještě čerstvé lodyhy kavové, aby soudruzi jejich měli na lodi co žvýkati, a provázeli parník zrakem až do té chvíle, dokud nezmizel s obzoru.

Rozjaření palubníci, vykrášlení vonným kvítím a rudými bobulemi, nezaháleli potom ani na chvilku, rozkrajovali kokosové ořechy, okusovali cukrovou třtinu, podávali si navzájem banánky, žvýkali čerstvý i sušený kořen pepře kavového, kouřili cigaretky a bezstarostně užívali rozkoší tiché plavby. Večerem rozléhaly se po palubě harmonické zpěvy, a národní písně tongajské zanikly teprve pozdní dobou noční.

Jitřní slunce zlatilo koruny palem kokosových, když blížila se paroloď ostrovu, náležejícímu k archipelagu Haapajskému neboli krátce k Haapaji.

Haapajské soustroví složeno jest asi ze 40 drobných pevnin korálových, z nichž není ani polovice obydlena. Největší ostrov má pouze hodinu cesty v déli a slove L e v u k a.

Na Levuce soustředěn jest hlavní život obchodní. Ostrované živí se skoro výhradně pěstěním kokosovníků, a kopra jest jediné zboží, jež vyváží se z Levuky. K tomu účelu má tam německá společnost plantážní svého zástupce a faktorii. Ale výtěžek z kokosových sadů nebývá každý rok příznivý. Jednou vadí bohaté úrodě veliké sucho, jindy prudké vichřice.

Loď „Manapouri" kotvila u ostrova Levuckého pouze několik hodin, aniž přistala až k samému břehu. Pasažéři vyloďují se tedy na ostrov ve člunech.

Vyloděné Tongajce vítali na březích všickni ostrované. Také pro ně jest příjezd zámořské parolodi národním svátkem. Všickni pozdravovali se co nejsrdečněji a na důkaz přátelství dotýkal se každý nosem nosu svého soudruha.

K uvítání dostavili se na pobřeží také všickni tři Němci, usazení na Levuce jakožto obchodníci již od několika let. Ale něco zvlášť zajímavého ukázati nám na ostrově nemohli. Dřevěná villa, v níž král Tongajců ob čas přebývá, nestojí věru za prohlídku.

Ostrov sám jest na všech místech jednotvárně plochý a jenom nepatrně nad moře vyzdvižen. Takového rázu jsou všecky ostatní ostrůvky. Mnohé přiléhají k sobě velmi těsně a odděleny jsou od sebe tak úzkým pruhem mořským, že se lze dostati za odlivu z jednoho na druhký skoro suchou nohou. Ale nouze o dobrou vodu je na všech ostrovech Haapajských stejně veliká.

Na podrobných mapách uvádějí se v archipelagu Haapajském tyto ostrovy: Alefa, Otutolu, Uiha, Foa, Nukunamu, Fa-

V zátoce Vavaujské.

kakakai, Mounga, Ofalanga, Luhunga, Lofanga, Mukabulo, Meama, Niniva, Fotuhae a j. Přiléhají vesměs asi ke 20. stupni jižní šířky.

* *
*

Z Levuky k ostrovům Vavaujským plavila se naše paroloď asi 9 hodin. Skupina tato má své jméno podle nejdůležitějšího ostrova, jenž slove Vavau. Složivem všech ostrovů jest zase korálový vápenec, jenom že se vynořuje nad moře i přes sto metrů vysoko a překonává malebností všecka sousední souostroví.

Plavba mořskými těmi končinami vyžaduje největší obezřetnosti kapitánovy. Každou chvíli zjevují se před námi nové mělčiny a útesy korálové, poznamenané na anglických mapách jakožto reefs (rýfy) a patrné za klidného moře již z daleka. Voda se na nízkém a táhlém tom úskalí korálovém stále tříští a pění a béře na se podobu stříbrných pruhů a věnců. V takových místech zbarvuje se mořský živel pojednou jako mléko, odráží se nápadně od azuru širého oceánu a bělostný pruh jeho podobá se mléčné dráze nebeské.

ŠKOLA DOMORODÉ MLÁDEŽE NA OSTROVĚ FIDŽI.

JOSEFA KOŘENSKÉHO NOVÉ CESTY PO SVĚTĚ: V JIŽNÍM MOŘI.

Ale zkušení mořeplavci vycházejí i z tohoto bludiště mělčin a úskalí šťastně a vykonávají pravidelné plavby své bez zvláštních lodivodů. Nepamatuji se, že bych tam byl viděl trosky nějaké parolodi zámořské.

Nejedna mělčina, jež se v Jižním moři ukrývala před lety ještě pod vodou, vyčnívá teď již nad hladinu a proměňuje se v ostrůvek stále větší a vyšší. Dovední stavitelé drobných těch pevnin, polypové, dávno přestali již na mělčinách pracovati, odumřeli, zahynuli a zůstavili po sobě jenom vápenitou budovu jakožto půdu pro příští rostlinstvo. Stromovité stavby četných druhů korálových ztroskotaly se vlnobitím, proměnily se v ssutiny, úlomky a písek, vzaly na se podobu pevných slepenců a zrnitých vápenců a přioděly se řasami i vyšším bylinstvem. Místy zapustila své kořeny i palma, jinde vypučelo semeno pandánové, a zelený ostrůvek vyčnívá z pusté pláně vodní jako utěšená oasa na poušti. Jednou vypíná se korálový ostrov z moře jako rozevřený věnec, jindy jako podkova a obstoupen jest vodou vnitř i zevnitř pevné hráze své.

Památné budovy takových útesů korálových čili atolů ohledali zeměpisci, prozkoumali jejich složení a vynesli na den z jejich útrob nejenom lasturnatý a korálový vápenec, ale i lávu, čedič a jiné kamení, jež zroditi mohl jenom oheň.

Nálezy toho druhu vnukly zeměvědcům myšlenku, že tam, kde rozkládají se nyní atoly, stávaly původně jednotlivé hory vyvřelé, na nichž polypové stavěli v určitých hloubkách korálové své budovy a celý obvod hory jimi ověnčili. Když pak rozrušilo moře vrcholky kopců a vnitřní jádro vypláklo, zbyla prý jen korálová obruba, jež se zvedáním mořského dna buď nad hladinu vynořila nebo klesáním půdy v moři utonula.

Ale ani tato, ani jiná domněnka o vzniku atolů neuspokojuje zemězpytce docela, byť i výklady o jejich tvoření vyšly z péra samého Darwina a byť i z bludiště tolikerých útesů korálových v okolí Haapaje vyčnívaly až do dneška ještě hory ohněrodé o sopečné.

Takovou sopkou jest ostrov L a t e, trčící nad hladinou mořskou jako vysoká homole. Slunce jasně plálo a ozařovalo vodní pláň jako lesklé zrcadlo, když jsme pluli blízko podivuhodné té sopky. Černé a srázně nachýlené stěny prozrazovaly sopečný kráter velmi zřetelně již z daleka, a mraky sopečného dýmu na-

háněji strachu blízkým ostrovanům až do dneška. Jsou ještě pamětníci hrozného výbuchu, jenž se udál asi před padesáti lety a dalekou osadu Vavau popelem zasypával a úplnou zkázou jí hrozil. Od té doby zůstává sopečný ostrůvek Late neobydlen, ač na jeho úpatí bují zase již dávno svěží vegetace.

V odpoledních hodinách plula již paroloď mezi skalnatými bradly, jež ukazují cestu do spletitého průlivu, za nímž ukrývá se přístavní osada Neiafu. Kde jaké bradlo, každé bylo oživeno tisícerými ptáky vodními, hnízdícími tam v pokoji již od těch časů, když se tam připlavili první plavci evropští. Na větších ostrovech bylo zříti zelené koruny ztepilých kokosovníků, a nad chýše domorodců skláněly svá ramena košaté stromy chlebovníkové.

Zvolna brázdila si loď cestu mezi skalisky, zapadajícími tam kolmo do vody, proplétala se klikatě jako v mnohoramenném fjordě, rozčeřovala hladinu a přiváděla do rychlejšího pohybu na tisíce modravých medus. Ale dále od lodi žilo nerušený život na miliony medus jiných. Některé dotýkaly se rosolovitými a průsvitnými zvonci samého povrchu, jiné potápěly se hloub a hloub nebo nachylovaly se na stranu a pohrávaly dlouhými chapadly. Přál jsem si, aby byla té chvíle tmavá noc a aby miriády mořských těch slimýšů zaplály v ní svým vlastním světlem a ozářily živel tajemným svitem fosforujících svých ústrojů.

Když vyplula loď do klikatého průlivu, dělícího od sebe ostrov Vavau a ostrov Falevai, zdálo se mi, že vjíždíme do samého ráje. Na kopečnatém svahu obou ostrůvků zelenala se rajská příroda, a ve vlažném živlu na pobřeží veselili se ostrované v rajském odění. Také u přístaviště shromáždila se četná společnost domorodců a vítala loď s jásotem. Kde kdo byl, každý přišel samý květ a ozdobný plod ve vlasech, na šíjích a na prsou i kolem beder.

* *
*

Málo bylo pasažérů, kteří nás v Neiafu opustili. Z bělochů byl to pouze pan Brown, jenž jest správcem kokosové plantáže na protějším ostrově Falevaji a zároveň jednatelem konkurenční společnosti anglické, které obchodní společnost německá brzy musila ustoupiti.

Pan Brown byl hotov vyměniti se mnou ihned svůj ostrovní ráj za veselejší život velkoměstský. Také on tvrdil, že žije na odlehlém ostrově jako ve vyhnanství a že počítá dny a hodiny, až ho osud zanese do místa radostnějšího. Ó, jak se těší, až opustí navždy útulnou svou residenci, zastínovanou korunami tropického stromoví, a ubytuje se třebas jen v těsné kobce činžovního domu a v nejposlednější ulici rodného svého místa nad Temží. Půvaby věčného léta na pohádkovém ostrůvku Haapaj-

Lupič palmový, obrovský rak, jenž umí rozbíjeti klepetem kokosové ořechy.

ském rád by dal za píď země, kde střídá se jaro s letem a jeseň se zimou. Tak nabažil prý se již místa, v němž přelétavý turista spatřuje pozemský ráj.

Pozvání pana Browna, abych prodlel u něho ve Falevaji delší dobu, znělo velmi lákavě. Mohl prý bych tam najíti i to, po čem jsem na ostrovech Jižního moře tak toužil. Jako správce sadů dá prý mi k ruce tlupu ostrovanů, kteří v plantážích kokosových aspoň jednoho „lupiče palmového“ vyslídí a lovecké mé choutky přírodovědecké ukonejší. Ale řídké spojení paroplavební a daleká cesta má překazily můj nejlepší úmysl. Také nebylo jisto, že se mi podaří život „palmového lotra“ ve volné pří-

rodě pozorovati, byť bych se byl zdržel na ostrově třebas celý měsíc.

Podivuhodné zprávy o životě řečeného škůdce kokosového zajímaly mě již před dávnými lety. Poprvé čítal jsem je v Darwinově cestě kolem světa, po druhé v díle, jež o životě rostlin a živočichů v holandské Indii napsal dr. Mohnike.

Darwin slyšel o lupiči palmovém mnoho nových zpráv, když prodléval na ostrovech Kokosových čili Keelingových u západní Australie. Vypravovali mu, že tam žije veliký rak mořský, jenž navštěvuje ostrovní pevninu a vylézá na kokosovníky za tím účelem, aby se zmocnil ořechů a živil se chutným jádrem jejich. Ovoce to že prý jest výhradní potravou rakovou. Ale údaje takové nepokládal Darwin za věrohodné a nevěřil jim ani potom, když mu kormidelník Liesk vyprávěl, že viděl několikráte, jak veliký ten rak počal nejdříve vlákna loupati a jak pátral po třech klíčivých dírkách, kde je kokosový ořech nejtenčí a nejslabší. Potom prý rak udeřil na to místo několikráte svými mohutnými klepety, až skořápka praskla, a vytahoval z ořechu chutné jádro.

Že se tento druh raků živí kokosovými ořechy, vědělo se již dříve. Také bylo známo, že ho ostrované Malajského souostroví vyhledávají v hlubokých jeho děrách, velkých jako brloh králičí, a že ho odnášejí na trh i s měkkým lůžkem, jež si rak vystlal jemnými vlákny z ořechu kokosového. Ale že by mořský ten rak mohl se vyšplhati až do korun kokosovníkových, nevědělo se. Myslilo se, že zmocňuje se jenom ořechů, které s palmy spadly a na zemi se povalovaly. V korunách kokosovníkových nemohl býti lupič palmový přistižen, protože vychází tam na lup toliko v noci a vylézá na palmy za jasného dne pouze na takových ostrovech, kde jeho rod nepoznal ještě pronásledování od lidí tam usazených.

Určité zprávy, že rak, zvaný lupič palmový čili učeně B i r g u s l a t r o, leze skutečně do korun kokosovníkových, pocházejí od věrohodných pozorovatelů. Z jejich zkušeností víme, že lupič palmový vyšplhává se na kokosovník zhusta s několika soudruhy zároveň, aby pak ořechy společně ulamovali a dolů shazovali. Jiní raci čekají na kořist již pod stromem a pospíchají s lupem na bezpečnější místo.

Skoro totéž tvrdí o lupiči palmovém John Stair, kdysi vikář v Samojsku, a vypravuje ve svém díle, že chytrácký tento rak objevuje se dosti hojně a že slove po samojsku o l e u u.

Že vylézají na stromy i jiní raci, jako na př. rak poustevnický, bylo poslední dobou zjištěno od nejednoho přírodozpytce. Hůře však bylo, mělo-li se vysvětliti, proč raci, kteří opustili vodu a dýchají přece jenom žábrami, mohou tak dlouho žíti na suché zemi. I ustálil se náhled, že lupiči palmoví zdržují se v kokosových sadech jenom krátce a že docházejí potom opět k moři, aby svlažili si dýchací ústroje žáberní. Ale přírodozpytec Karel Semper poučil nás o jiném. Prohledav račí žábra, objevil na nich četné chvostíky plicní, jimiž může lupič palmový dýchati, dokud žije na suchu. Je tedy památný ten rak opatřen dvěma ústroji dýchacími, žábrami i plícemi. Úkaz takový zjištěn byl pak vůbec u těch vodních korýšů, kteří nuceni jsou přebývati častěji na suché zemi.

Po Semprovi přesvědčili se i o plících lupiče palmového i jiní badatelé. Za tím účelem vydal se anglický zoolog Willey na výzkumnou cestu do vod Jižního moře a zjistil dále, že jmenovaný rak jest mistrem ve šplhání a že vyhrabuje si nory pod kokosovníky a pandány, aby se v nich ukrýval. Brlohy takové opouštějí raci na delší čas, mají-li se rozmnožovati, což bývá v měsících lednu až květnu. Té doby stěhují se raci hromadně k moři a snášejí tam vejce.

Ke svému latinskému, anglickému, německému a českému jménu (latro = lotr, lupič) přišel kokosový rak nezaslouženě, byť i chodil na kokosové ořechy. Jako pradávný obyvatel horkých krajů ostrovních má na kokosovníky zajisté větší právo nežli člověk přistěhovalec a živil se kokosovými ořechy zajisté již od jakživa. Ale jak řečený rak přišel k poznání, že kokosový plod obsahuje v sobě chutné jádro, a že nejtenčí skořápka jest kolem tří klíčivých otvorů, ostává věru nevysvětlitelnou hádankou.

Nynější lupiči palmoví otevírají kokosové ořechy zděděným pudem, ale předkové jejich museli se umění tomu jistě učiti. A když se tomu naučili, museli zajisté pátrati, odkud ořechy na zemi padají. Či mohli je snad rozeznati očima vysoko na stromě, že se vydávali za nimi až do samé koruny?

V počínání tohoto památného tvora jeví se dle všeho vysoký stupeň račí inteligence, známé již i starým národům. Jen tak mohlo vzniknouti dávné přísloví latinské: In paguro sapientia, t. j. v krabu sídlí chytrost. Jen tak vysvětliti lze, proč socha božské Diany Efesské vyzdobena jest také krabem, obrazem to moudrosti, a proč starořecká města přístavní brala si za odznak chytrosti obchodní věrnou podobu račí.

Na pobřeží Neiafujském proháněla se drobných krabů sta. Každým krokem zamihl se nějaký pod nohama a hledal spásu v noře hluboce vyhrabané. Ale lupič palmový nebyl mezi nimi ani jediný.

* *
*

Pěšina vedoucí do skrovné osady ostrovní, složené z několika domků, stoupá zvenáhla. Na všech stranách kopečnatého svahu bují zase citlivka. Vyšší a lesnatý kopec zvedá se o několik set kroků dále a zvedá se nad mořskou hladinu asi 130 metrů vysoko.

Skoro u samého temene hory zvané Talau ukazovali nám trosky kocábky, kterou nedávná vichřice z moře vyzvedla, jako skořápku na horu odnesla a v kusy roztříštila. Té doby myslili pokřtění ostrované, že se blíží soudný den a zkáza celého světa.

Orkány toho druhu zuřívají v Jižním moři obyčejně v měsících lednu až březnu.

Nedaleko přístaviště má svůj domek německý obchodník. Národnost jeho můžeme uhodnouti již z nápisu: G. Wolfgramm.

Pan Wolfgramm má na skladě zboží všeho druhu jako pravý kramář a vyměňuje nitě, jehly, hřebíky, drát a nože za kokosové ořechy. Měděné peníze ani mezi ostrovany nekolují. Běžnou mincí jsou tam pouze peníze stříbrné, hlavně americké dolary, potom anglické šilinky.

Do nedávna kupovali ostrované u kramářů také tabák, ale nyní pěstují si jej ve svém vlastním sadě, v němž zrají i oranže a citroníky.

Evropany v Neiafu usazené můžeme spočítati na prstech jedné ruky, ale myslím, že jenom jeden oženil se s Evropankou.

Ostatní dali přednost domácímu krbu, v němž vládne žena ostrovanka.

* *
*

Kdo prodlévá jenom několik hodin v Neiafu, jistě navštíví také některé jeskyně, jimiž okolní ostrůvky nad jiné vynikají. Přístup do jeskyně jest vždycky se strany mořské. Skalní útesy vápencové zapadají tam do hladiny srázně, a otvor z daleka se černající označuje vchod do podzemní sluje. K těm místům řídí ostrované lehkou kocábku, vnikají s lodicí hluboko do podsvětí, vyplašují z tajemné kobky četné vlaštovice a ukazují navštěvovatelům báječnou výzdobu, jakou se vykrášlilo celé sklepení. Jednou vznášejí se nad naší hlavou samé krápníky průsvitné jako rampouchy, po druhé řásnatějí se při stropu vápencové draperie teničké jako papír a opírají se o konsoly vyčnívající ze skalních stěn. Když pak zaplanou v podzemním šeru bengalské pochodně a ozáří celé podsvětí barevnou záplavou, potom zjeví se divákovi také steré rybky ve vodní tůni plující a uvádějí ho do říše pohádek.

Jedna jeskyně stala se zvláště památnou. Do dneška vypravují si o ní ostrované, že v ní mladý náčelník ukrýval svou nevěstu a tajně ji navštěvoval.

O přízeň spanilé té dívky ucházeli se také jiní, ale pátrali po ní marně, ač prohledávali všecky skrýše a sluje celého okolí. Stopovali krásku i v jeskyni, do níž mladý náčelník tak často se uchyloval, ale co hledali, přece nenašli.

Teprv později vyšlo na jevo, že zmizelá dívka žila po delší dobu ve sluji, do níž vniknouti mohl člověk jenom tehdy, když pohroužil se nejdříve do vody prvé jeskyně a podplaval skalní stěnu jeskyně vedlejší.

Pověst tu uveřejnil tiskem po prvé William Mariner, napsav o svém pobytu mezi tamějšími ostrovany dějepisné dílo.

Mariner ocitl se v souostroví Tongajském proti své vůli. Koráb, na němž se Mariner jako námořník roku 1806 plavil, postižen byl 29. listopadu takovou vichřicí, že se ztroskotal. Mužstvo zahynulo dílem ve vlnách, dílem padlo do rukou divokých ostrovanů. Jen málo bylo těch, kterým divoši život darovali.

Oblíbená hra ostrovanů Tongajských.
Hráči vrhají kroužky na rozprostřenou rohožku.
Kroužek vržený hráčem prvním snaží se odraziti
hráč druhý. Odrazí-li jej, vyhraje.

K těm náležel také Mariner a těšil se obzvláštní přízni tongajského krále.

Přešlo několik let, a Mariner žil pořád ještě mezi ostrovany. Šatil se jako ostrovan a naučil se domácímu jazyku tak, že rozuměl všem zkazkám a pověstem v lidu udržovaným. Když pak se zajatý plavec svobody dočekal a šťastně do Anglie se navrátil, počal prožitá dobrodružství k tisku upravovati, a jeho „Dějiny Tongajska“ staly se bohatým zdrojem historie o Jižním moři.

Poetické legendy o „Marinerově jeskyni“ ujal se anglický básník Byron a přiodil jí vzletným líčením.

* *
*

Paroloď „Manapouri“ skládala v přístavišti zboží po celý den, a řetězy parního jeřábu rachotily ještě dlouho do noci. Ostrované pomáhali při vyloďování a vyrovnávali stavební dříví z Nového Zélandu na pobřeží. Byly to hlavně latě a tenká prkna

ke stavbě domků určená. Ale ani Tongajci nepracují na ostrově laciněji než Evropané a žádají za svou práci čtyři šilinky čili americký dolar denně.

Byla čirá tma, když naše paroloď opouštěla před půlnocí přistaviště a vyprostila se bez pohromy z bludiště ostrovních průlivů a četných útesů korálových. Teprve k ránu mohla plouti zase plnou parou.

Toho dne navštěvovali mě lodníci, a každý přinášel nějakou přírodninu získanou na tom neb onom ostrově a očekával za dárek přiměřenou odměnu. Jedni kladli na můj pracovní stolek mušle, jiní houbovité a hvězdnaté korály nebo obrovské exempláře korýšovitých ostrorepů, jejichžto rod úzce spřízněný s trilobity vyskytuje se zkamenělý již ve starých vrstvách a dožil se tedy po dávných statisíciletích i doby nynější.

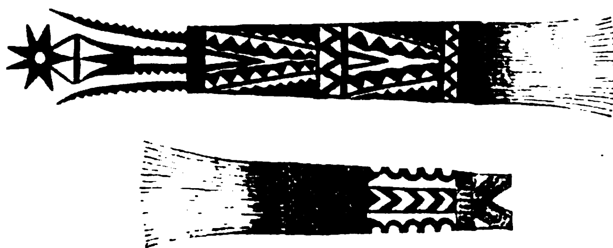
Hojné byly také sbírky ptačích vajec, jež lodníci nasbírali za svého pobytu na ostrově Niue.

Korálový ten ostrov jest vzdálen od archipelagu Vavaujského asi 40 námořských mil a má v obvodu asi čtyři hodiny cesty.

Niue byl odkryt mořeplavcem Cookem roku 1774. Toho času byli ostrované velmi nevlídní, a proto pojmenoval Cook ostrov Savage (vyslov Sevedž), což znamená hrubý nebo surový. Na mapách nynějších uvádí se teď korálový ten ostrov domácím jménem Niue a ozývá se v něm slovo palma kokosová, které se tam zvláště dobře daří.

Obyvatelstva počítá se na ostrově Niue několik tisíc. Řeč jejich podobá se tongajštině. Londýnská misie působí tam již mnoho let a učinila z ostrovanů kdysi divokých mírumilovné křesťany.

Rokem 1901 byl ostrov Niue připojen k Novému Zélandu jako součást ostrovní skupiny, zvané hromadným jménem Cookův archipel.

Samojské hřebeny.

V souostroví Samojském.

Plavba ze souostroví Vavaujského do Samojska byla až na malé přeháňky příjemná. Té doby překročila loď také hranici, jíž se stanoví různé datum na obou polokoulích zemských. Proto psal jsem tentokráte do svého denníku datum 22. února pátek I., den na to datum 22. února pátek II. a v sobotu mohl jsem již uvítati čarokrásné jitro pod blankytným nebem souostroví Samojského.

Apijský přístav ostrova Upolujského ležel před námi.

Několik set kroků od břehu košatily se koruny chlebovníků, v jasné zeleni odrážely se široké lupeny přeužitečných banánů a vrhaly stíny na chaloupky ostrovanů, a tmavé vrcholky kokosových palem uzavíraly obzor pobřežní.

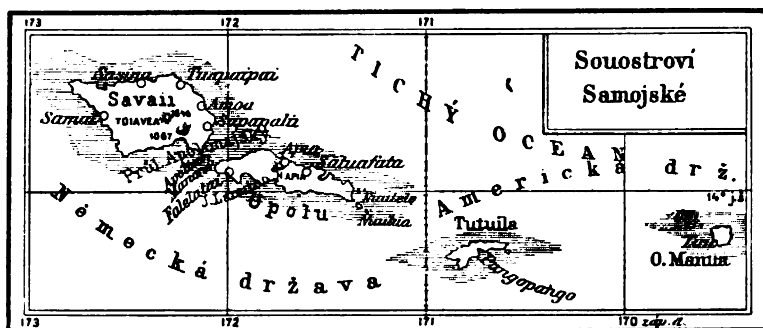
Bílé domky osadníků evropských vyhlédaly jako jasná světla z bujného houští a průseků tropické květeny, a vysoko nad nimi uprostřed zamlklého pralesa, v jehož rokli bystřina hučí a v kaskádách se láme, ukazovali mi hrob, v němž odpočívá skotský básník Robert Stevenson. K výšině jeho letěli tou chvílí mořští opeřenci, bělostní faetoni, jako by pozdrav nesli pěvci, jenž za živa opěval moře a jeho hrůzy.

Na pevné půdě ostrovní, omývané rozpěněnými vlnami mořského příboje, hopkovala bujará mládež v rajském odění,

lovila drobné rybky a ráčky v korálových tůních, a užívala nezkalených radostí šťastného věku.

K našemu korábu mířily štíhlé čluny samojských domorodců, a ze všech zaznívaly harmonické zpěvy veselých pěvců. Lehký větřík donášel k uchu libozvučné akordy po mořské pláni brzy mohutněji, brzy slaběji, a dvojhlasé sbory obnažených veslařů hlaholily jako tajemná hudba vynořující se z korálových hlubin.

Hlava jde nám kolem, zadíváme-li se v tropický ten svět, a v duši naši vstupují na jasný obzor všecky pohádky a báje o ztraceném ráji prvních lidí.

V kom plane láska k hájům a lesům, k divokým skaliskám, ke světlu a stínu, k blankytu a hvězdám nebes, k odvěkému tepu širých oceánů, v kom tluče srdce pro nevyzpytatelné děje přírodní, pro ohnivý západ slunce, pro nekonečnost tvarů mezi květy a říši živočišnou, v kom neuhasl žár pro přírodní divy na nebi i na zemi, ten vykouzlí si v mysli ráj v každém koutku světa, ale kouzla luzných tropů uvádějí diváka, jenž ocitl se náhle z chladnějších končin světa v krajinách rovníkových, ve skutečný ráj.

Takovým místem jest Samojské souostroví, velebené jako „Perla Jižního moře".

Německo urvalo rajskou tu půdu v pravý čas a přivtělilo ji s chloubou ke koruně rozpínavého vládce.

S a v a i i, U p o l u, T u t u i l a a M a n u a zovou se hlavní čtyry ostrovy vytvořující archipel Samojský. První dva ponechali si Němci, druhé uchvátili Američané.

Apia na ostrově Upolu jest hlavním střediskem živlu německého, přístav Pango Pango na ostrově Tutuile jest sídlem osadní moci americké.

* *
*

Na Samojské souostroví měli zálusk Američané, Němci i Anglie.

Nepokoje, jež vznikaly na ostrovech mezi domorodci za příčinou zvolení toho nebo onoho vladaře samojského, hodily se soupeřům za výmluvu, že tam třeba udělati pořádek.

Po lepším řádu toužili na ostrovech také evropští osadníci a přáli si míti ústavní zřízení s králem v čele. Za takového vyhlídli si potomka ze staré náčelnické rodiny zvané Malietoa, a Malietoa Laupepa měl býti zeměpánem.

Ale Laupepa nelíbil se některým Samojcům, kteří chtěli míti krále jiného. Důležité slovo měl v tom americký plukovník, jenž těžil ze sporu a chtěl odevzdati ostrovy do rukou Spojených států severoamerických.

Avšak ve Washingtoně zamítli návrh na přivtělení těch ostrovů, a dobrodružný plukovník mohl přemítati o plánech nových. Maje za sebou lid domácí chtěl míti na trůně Samojce jemu oddaného a státi se jeho pravou rukou. Ale pohořel zase.

Po všelikých sporech byli na ostrovech Samojských dva králové, Laupepa a Tamasese, oba na ostrově Upolu. Zápasy mezi stranami končily mnohdy krvavě, a trpěli jimi i osadníci.

Mnoho příkoří zakoušeli v rozbrojích Němci a válečná loď tam vyslaná měla zastrašiti ostrovany a státi na stráži, aby ostrovy nepřešly v moc Američanů nebo Anglie. Pro lepší mír ostrovní byl uznán králem Tamasese, a král Malietoa vyvezen německou lodí válečnou do Kamerunu v Africe.

Leč pokoje nebylo dosaženo. Americkým vlivem byl zvolen naproti králi Tamasesovi král Mataafa, jenž se v zásekách apijských připravoval k boji.

Německý konsul protestoval a žádal, aby domorodci složili zbraň. Odhodlanosti mu dodávaly dva válečné koráby, jež tam kotvily.

Když nepomohl protest, vystoupilo na břeh vojsko válečné německé korvety, aby chránilo své příslušníky. Ale sotva že byli

vyloděni, přepadli je Samojci a téže noci zapálili budovu německého konsulátu. Samojcům velel Američan.

Na zprávu poslanou do Berlína přišel kabelgram, jehož obsah německý konsul špatně pojal a na základě toho vypověděl ostrovnímu království válku. Po skutku tom zhoršil se stav v Samojsku ještě více.

Princezna Faaino, dcera Malietoaova, někdejšího krále v Samojsku.

Aby se nedorozumění napravilo, byl německý konsul odvolán. Mezinárodní porada v Berlíně měla se dohodnouti, jak uspořádati věci v Samojsku.

Ale nežli došlo k projednávání sporu, učinila příměří sama příroda.

Den 16. března 1889 byl pro loďstvo přístavu Apijského dnem hrůzy a záhuby.

Ohnivá koule sluneční vznesla se nad krajem a zbarvila zlatem otevřenou rejdu při apijských březích. Pobřežní vlny bušily do korálových útesů, lámaly se v pěnivém varu a vytryskovaly k nebi jako stromovité fontány.

V rejdě ničím nechráněné a ponechané nezdolné moci širého moře kotvilo sedm válečných lodí. Vlály tam vlajky německých korábů „Olga", „Adler" a „Eber", z amerických lodí pouštěly strach „Trenton", „Vandalia" a „Nipsic" a britský obrněnec „Kalliopé" vedle několika lodí a bárek obchodních.

V Apii netušil nikdo řečeného dne, že přijdou co nevidět hrozné okamžiky, jaké prý čekají lidstvo jen za posledního soudu.

Ale kdo pohlédl na tlakoměr a na skok sloupce rtuťového, mohl věštit brzkou zkázu světa v nejbližším okolí.

Byl to skok úžasný, jenž mívá v zápětí pohromu, orkán, cyklon a bouři ekvinoční, jaká řádívá v Samojsku jednou za sedm let. —

Běda lodi, jež prodlévá za tak nízkého tlaku barometrického v rejdě apijské na blízku tolikerých podmořských hrází korálových. Otálí-li vyplouti ihned z nechráněné rejdy na bezpečnější moře širé, jistě propadne úplně záhubě.

Když váleční obrněnci zakotvení před Apií měli se k tomu, aby unikli na širé moře, bylo již pozdě. Ohromné vlny draly se úžasnou silou k pobřeží, dmuly se do výše jako oživené hory, zapadaly na to do propastí, a rozpěněný živel syčel a zdál se býti v jednom varu. Nebe zatmělo se již dávno, vichřice skučela a bičovala rozkacené vlny, vymršťovala je do nebe jako pápěří a hnala je daleko k horskému úpatí.

Útok zběsilého moře byl namířen k pevnině, a vzdorovati jeho moci nebyly již s to ani silné stroje lodní.

Ze zkázy vyvázl toliko obrněnec, jenž nesl jméno „Kalliopé", nazvané tak na památku krásnohlasé bohyně básnictví. Ta našla ještě v pravou chvíli průchod z rejdy na širé vody, překonala šťastně napjetím všech sil mohutného parostroje příval vln a byla zachráněna. Všecko loďstvo ostatní, až na porouchanou „Olgu", roztříštilo se na korálových mělčinách, a na půldruhého sta námořníků přišlo o život ve vlnách.

V té tísni pospíchali samojští ostrované na pomoc tonoucím nepřátelům a vysvobozovali je z ječivých vln. Zapomněli na ne-

Samojský přístav Apia na ostrově Upolu.

přátelství vypovězené od Evropanů a dali na jevo tolik soucitu a tolik lásky k bližnímu, že také oni mohli říci o sobě: Jsme my divoši přece lepší nežli vy křesťané z pokročilé Evropy.

Lid Mataafův neptal se tonoucího, zda jest přítel nebo nepřítel, ale vrhal do moře ochranná lana, vydával sama sebe do nebezpečenství života a pomáhal s nadšením při zápasu se smrtí.

Přemnoho bylo „divochů“ kteří vykonali dílo milosrdenství s poškozením vlastního těla svého. Mnozí zachraňujíce nepřítele ztratili svůj vlastní život a obětovali se za bližního. Jiní ostrované vyvrženi byli při zachraňovacích pracích na břeh, krváceli a klesali vysíleni a malomocní na pevnější půdu. Ale oko každého ostrovana jiskřilo radostí, a úsměv pohrával jim na tvářích. Sílilo je blahé vědomí, že přispěli k zachování tolikerých životů.

Nepokoje utichly touto katastrofou aspoň na chvíli, a mezinárodní smlouvy z konce roku 1889 zabezpečovaly Samojsku neodvislost.

Ale když se navrátil ze zajetí Malietoa Laupepa, ostrovní vládce uznaný od mocností, počaly nepokoje na novo. Ke krá-

Za povstání stavěli Samojci hlídky na stromích a bránili vlast před evropským nepřítelem. V pozadí kokosový les.

lovské moci hlásil se pohlavár Mataafa i Tamasese, a konec konců byl, že ostrovní říše byla rozdělena mezi Němce a Američany.

Jak se uměli Samojci brániti v zásekách kokosovníkových proti vetřelcům, viděl jsem u Apie každým krokem, a jak odstřelovali nepřítele s korun košatého stromoví, domyslíme se, pohlédneme-li na obrázek.

Černé kostry ztroskotaných lodí odpočívají na korálových mělčinách od oné hrozné chvíle až podnes, a obrazy železného kostlivce, jenž jako válečný koráb nesl kdysi chlubné jméno „Adler", kolují všemi německými cestopisy.

* *
*

Na prvý pohled poznáváme, že plujeme do přístaviště bídně chráněného a obdařeného nuzně již samou přírodou. Apijský přístav není opatřen ani kamennou hrází, ani dřevěným nebo železným pierem, k němuž by zámořské parolodi mohly přistávati a vyloďovati pasažéry a zboží přímo na pevninu. Na založení kamenné hráze nelze v Apii pomýšleti z toho důvodu, protože korálové mělčiny náhle se snižují a srázně zapadají do mořských hlubin. Má tedy Apie do budoucnosti špatnou vyhlídku, a čím dříve bude v německém Samojsku nalezen přístav vhodnější, tím prý lépe povede se ostrovnímu obchodu. Již teď dávají zámořské lodi přednost Samojsku americkému a učinily kotvištěm svým tamější přístav Pango Pango, upravovaný v chráněné zátoce velikým nákladem.

Jakmile paroloď v zálivu apijském zakotví, přijíždějí k ní samojští ostrované v štíhlých kocábkách, aby vylodili pasažéry na břeh. S nimi dostavují se také celníci a podrobují přísnější prohlídce jenom střelné zbraně, jichž dovoz jest zakázán. Palné zbraně své vydali Samojci novým pánům již před několika lety, a hrstka Němců v soustroví usedlá může teď pokojně spáti.

Najatí veslaři uvítali mě vlasteneckým pozdravem t a l o f a, nabízeli se k potomním vyjížďkám po korálových mělčinách a řídili dovedně kocábku k pobřeží, podél něhož jest Apia rozložena.

Jako všecky samojské osady, tak i Apia přiléhá až k samému moři. Nábřežní ulice, zaujímající v déli asi půldruhé hodiny cesty, jde rovnoběžně s korálovým břehem a vine se klikatě. Vlastně je to cesta, kterou spojeno jest několik dědin samojských. Jedna zove se Songi, druhá Savalalo, třetí Matafele, čtvrtá Apia, pátá Matautu a šestá Mulinuu. Tato dědina rozložena jest na úzké a dlouhé ostrožně, vroubené křovím manglovým.

Korálové pobřeží u Apie za odlivu.

Ostrožna Mulinuu, t. j. konec země, byla ode dávna střediskem politickým, a domorodci mají někdejší ten kraj královský ve zvláštní úctě až doposud. V této části zachoval se také ještě pravý ráz ostrovního života samojského a útulné chyše jsou jeho nejpřednější ozdobou.

Jiné dědiny pobřežní honosí se již malými domky dřevěnými, bíle natřenými a vlnitým plechem pokrytými. V některých částech usazeni jsou hlavně živnostníci němečtí, jinde američtí, v jedné pak části má své závody plantážní společnost.

Za plošinou pobřežní zvedají se příkře zalesněné stráně a pozadí končí horami, z nichž jedna slove Vaea a druhá mnohem vzdálenější Apia.

* *
*

Hostinců k přenocování má již Apia několik, ale ve všech žije se draho. Zvolíte-li ke svému pobytu „Tivoli hotel“, bude vás státi denní zaopatření bez nápojů jistě 4 až 5 dolarů, tedy 20—25 korun. Za láhev piva platí se skoro 2 koruny, za láhev sodové vody půl koruny. A poněvadž němečtí osadníci mají v horkém a vlhkém podnebí samojském žízeň neustále, padne skoro všecko služné jejich na lahodný mok Pschorrův a pivo Flensburské.

Lacinější lihovina než pivo je směs sodovky s koňakem. Také whisky zlepšuje prý chuť sodové vody. Ale nápoje tyto pívají samojští osadníci tak často, že propíjejí denně také několik šilinků.

Že jim nechutná voda obyčejná, chápeme. O pramenitou a studenou vodu je v celém Samojsku vůbec nouze. Také řeky mívají s dostatek vody jenom po dešti a brzy na to v lávové půdě zase vysýchají. Té doby přiváží se voda z daleka široka a prodává se v Apii jako drahá mast. Za vozík měkké vody, nabrané někde v lesní tůni, platívá se až 10 šilinků. Spořivější osadníci chytají vodu dešťovou, svádějí ji s plechové střechy do velikých nádržek a zacházejí se vzácným živlem velmi opatrně, jen aby jim vystačil až zase do nejbližšího lijavce.

O výrobě pitné vody z vody mořské mluví se sice v Apii neustále, ale na provedení posud nedošlo, jakkoli Aden, Suez, Port Said a Šanghai mají zavedení takové již od několika let.

S drahotou nápojů souvisí také vysoká mzda za každou práci. Draze pracují ostrované, draze pracují běloši. Dřevěný domeček stojí tolik jako u nás kamenná chalupa. Nenajdeš žádného tesaře, jenž by žádal denně méně než 25 korun.

Dolary americké a šilinky anglické kolují v Samojsku německém podnes. Měna německá byla tam sice zavedena počátkem roku 1901, ale obyvatelstvo nemohlo jí uvyknouti již proto, poněvadž nedostávalo se brzy peněz drobných. Ostatně za tak drobnou minci, jaká koluje v Německu evropském, nic člověk v Samojsku ani nekoupí. Anglický peníz penny, platící 10 našich haléřů, znám jest v Samojsku jenom podle jména, a nejmenší drobný peníz býval tam ode dávna pouze třicítihaléř.

Snad ještě nejlaciněji a nejlépe žije se v malém Centralhotelu ochotného pana Niedringhausa. Světničky hostince toho jsou sice neveliky, ale čisty, a strava velmi chutná. Domácí paní obstarává kuchyni sama, protože o kuchařky jest v Samojsku veliká nouze. Ještě nejspíše se podaří získati pro Apii kuchaře čínského, ale také dovedný ten syn nebeské říše umí těžiti z nedostatku a slouží jen za dobrou odměnu.

Masa, mléka a pečiva má Apia v hojnosti. Dva pekaři zásobují německé osadníky houskami a chlebem a řezníci masem hovězím, telecím i vepřovým. Drůbež může dodati na tabuli i skrovné domácí hospodářství.

Stromovité a houbovité korály Jižního moře.

Lovci přinášejí ze svých vycházek po lesích také domácí slepice a domácí kohouty zdivočelé a žijící v houštinách pod širým nebem. Kur ten znám byl na Samojském souostroví již před příchodem Evropanů, a Samojci říkají podnes kohoutu t o a, slepici m o a m a t u a a kuřeti p i p i.

Ač jsou kohouti samojští podobni kohoutům jiných zemí jako vejce vejci, přece se liší od nich dobou svého kuropění. Moji přátelé v Apii posílali domácí kohouty ke všem čertům a naříkali si na ně, že nepějí z rána, ale krátce po půlnoci a že budí je tak z nejlepšího spaní.

Slepičích vajec mohou užíti apijští osadníci v hojnosti, protože jich Samojci sami nikdy nepožívají a rádi je kolonistům přinášejí.

Chutnou pečení kolonistů jsou samojští holubi, lovení horlivě také od domorodců.

Skopové maso objevuje se v Apii též na jídelním lístku a pochází z bravu, jejž si dali samojští kolonisté přivézti z Nového Zélandu nebo z Australie. Vlhké podnebí samojské chovu ovčímu bravu nesvědčí.

Brambory mi v Apii valně nechutnaly. V horkém Samojsku zemák neprospívá a proto dováží se tam z Ameriky a z bramborového kraje Gambierského v Australii. Mnozí osadníci apijští odvykli již pokrmům bramborovým a jídají jako Samojci škrobovité pokrmy tarové.

S mlékem jsou v Apii spokojeni, ale naříkají si, že jim schází čerstvé máslo.

Dokud zastavovaly zámořské parolodi poštovní v Apii, mívali se tam Evropané lépe, a labužníci třásli se již několik dní napřed na čerstvé lahůdky z Kalifornie a na výborné ústřice ze Sydneje. S delikatesami přicházel do Apie také led, a v šenkovných domech bývalo prý veseleji než nyní. Ale od té doby, kdy ostrov Upolu s hlavním přístavem Apijským připadl Německu, zastavují poštovní parolodi australskokalifornské v Samojsku americkém, a labužnické trachtace v Apii obmezily se na hody jaternicové.

* *
*

Ve výčepně Niedringhausově bývá živo již před polednem. S hosty nestačíme si ani připíjeti. Každý vymlouvá se na veliké horko a na velikou žízeň. A má pravdu. V měsíci únoru bývá tam nejtepleji, a sloupec rtuťový dostupuje výše 32° C a nejde pod 22° C ani za noci. Za mého pobytu v Apii ukazoval teploměr o 7. hodině večerní ještě přes 28° C. Jenom vysoko na horách ve stínu pravěkých hvozdů klesává rtuť v teploměru nápadně a ukazuje za noci asi 14° C.

Samojští ostrované loví po odlivu mořském drobné ryby mezi korálovými hrázemi.

Leč ani v jiných měsících nebývá v Apii chladno, a minimum nejméně teplého měsíce srpna činí 18° C. Proto nosívají apijští osadníci tropický oděv po celý rok. Doma nosívají pánové kratinkou a lehkou kazajku beze vší podšívky a podvlékačky. V oděvu tom, zvaném v tropech obyčejně p a j a m a, také spávají. Na ulici vycházejí v bílé kazajce, bílých kalhotech, bílých střevících a bílém širokém klobouku.

Čistota tropického úboru trvá ovšem krátce, a proto třeba míti v rozpočtu na paměti výlohy s čištěním prádla souvisící. A ty jsou v Apii dosti značny. Průměrně platívá se v Apii za prádlo asi 40 korun měsíčně.

Výhodnější oděv tropický zhotovuje se ze žlutavé látky bavlněné, řečené k h a k i. Spotřeba její stoupá rok od roku jak

mezi vojskem anglickým, tak i mezi vojskem německým. Úbor ten konal mi na cestách po krajích tropických neocenitelné služby a zachoval barvu a pevnost svoji až do dneška přes všecku láci svou.

* *
*

Nejvíce Němců zaměstnáno jest v Apii u plantážní společnosti, potom ve vládních úřadech. Všech bělochů v německém Samojsku počítá se na 400. Většina má své sídlo v Apii.

Mezi Evropany usazenými v Apii jest asi 20 kupců, 6 hostinských, 2 řezníci, 2 pekaři, 2 fotografové, 1 vyrabitel sodové vody, 1 tesař, 1 směnárník, 1 zámečník, 1 droguista, a několik samostatných sadařů. Slyšel jsem, že se všem teď dobře daří, ač mnohý z nich zkoušel svou samostatnost velmi krušně.

Řada Evropanů zaměstnána jest v Samojsku dodáváním kopry, kterou kupují od domorodců a přenechávají plantážní společnosti s dobrým ziskem.

Nápisy apijských firem jsou dílem anglické, dílem německé. Tu čteme „německá pivnice“, tam zase „německý kuželník“, „německá škola“, „německý kostel“.

Anglický jazyk rozšířily v Samojsku rozličné misie. Londýnská společnost má tam na 170 duchovních a tolikéž asi pomocníků. Pro svou víru získala prý asi 34.000 Samojců.

Katolická misie francouzská má v Samojsku asi 20 apoštolů, a to 10 bělochů, 30 samojských sester a na 100 domorodých učitelů. Ke katolictví hlásí se na 6000 Samojců.

Nová víra stála samojské domorodce dosti peněz. Církevní daň byla vybírána za každé příležitosti. Veliké sumy peněz scházely se hlavně po žních kokosových a o misijních slavnostech pořádaných za tím účelem.

Pod panstvím německým pozbývají anglikánští misionáři důvěry vládní víc a více. Vyčítá se jim hrabivost, ziskuchtivost a panovačnost. Také se jim béře za zlé, že pro samé pobožnůstkářství stírají se svých oveček národní ráz a zbavují ostrovany mravů a zvyků, jež nikomu neškodí. Anglikáni zakazují samojským mužům tetování, vnucují lidu nevhodný oděv, doporučují dívkám, aby se nezdobily kvítím, aby zanechaly národních tanců a radovánek a hleděly si raději práce a bible.

Moudřeji počínají si mezi Samojci misionáři katoličti a nedoléhají na ostrovany, aby zaměňovali starodávný oděv za nezdravý šat evropský, vzali na svém těle zkázu ze samé mravnosti a hynuli souchotinami.

V misijních školách vyučuje se mládež samojsky a osvojuje si základy jazyka anglického. Učitelské přípravy dostává se domorodcům ve zvláštním semináři.

Samojští pohlaváři.

Německá škola v Apii jest ústavem soukromým a vyučuje v ní pastor s učitelem.

V učení prospívá prý samojská mládež ke vší spokojenosti. Proto také umí teď již skoro každý ostrovan čísti a psáti. Málo kde na světě znají bibli z paměti tak jak v Samojsku.

V písemném proslovení chválí si učitelé zvláště sloh dívek. Když jedna misijní žačka zvěděla, že správce země onemocněl a že odjel proto do chladnějšího kraje na zotavenou, napsala mu tento list: „Vznešený pane! Slyšela jsem, že jsi nemocen, a proto jsem velmi zarmoucena. Cítím tvou bolest a vzpomínám si na ty

chvíle, když jsi mě oblažoval pěknými dárky. Vonná květina pua již krásně kvete, ale marně bych ji pro tebe trhala, neboť jsi daleko od nás vzdálen. Jak na tebe všickni vzpomínáme! Celá země tě má ráda! Již se těšíme, až se zase vrátíš. Slyšeli jsme, že se brzy pozrdavíš. Potom spatříš opět stromy mangové a na nich dobré a chutné ovoce. Také na nich najdeš mnoho kaloňů a budeš si jich moci uloviti, kolik budeš chtíti. V houštině pokvetou pak již zase mnohé jiné krásné květiny a můžeš se jimi ozdobiti. Až přijedeš, uchystáme ti kavu a uvítáme tě jako otce."

* *
*

V čele správy nad německým Samojskem stojí guvernér dr. Solf. Náměstkem jeho jest císařský soudce.

V hospodářských otázkách radí se guvernér se 7 rádci, jež si vyvolil z tamějších osadníků.

Guvernérovým rádcem v národních věcech je stařičký Mataafa s titulem L e A l i i s i l i, t. j. vznešený pán. Jemu přísluší dávati lidu nařízení, která přijal od guvernéra. Rozkazy ty provádějí náčelníci každého kraje a těch jest 11. Rozumí se samo sebou, že „vznešený pán" Mataafa jest v rukou guvernérových pouhou loutkou.

Někdejší král Mataafa béře za své vládní služby měsíčně 600 marek, každý krajský náčelník 40, podřízení náčelníci 40 marek, starostové obecní a písaři 24 marky, strážníci 20 marek.

Rozličné prémie, pokuty a procenta z vybraných daní zvyšují skrovné příjmy starostů a strážníků.

Nejnověji přibyla německému Samojsku daň nová: z každého psa zaplatiti jest 4 marky. Zemská správa má se co oháněti, aby udržela ostrovní kolonii a v tísni té utekla se k dani nejméně příjemné. Dle všeho zdá se, že cena velebené „Perly Jižního moře" byla přehnána a že nabude pravé hodnoty pevnou a vytrvalou prací teprve v letech budoucích. Nejlepší naděje skládají tam v plantáže.

* *
*

Plantážní společnosti náleží nyní v Samojsku přes 3000 hektarů půdy. Největší sad kokosovníkový v Mulifanuaji má v rozloze asi 1500 hektarů a pochází již z let 1865. Cesta k němu vede z Apie stále pobřežím. Koněm můžeme tam býti za 2—3 hodiny. Jen malá část řečeného pozemku vysázena jest banány a chlebovníky. Správce sadu má na starosti také chov hovězího dobytka, potom stáda soumarů. Jízdných a pracovních koňů je tam asi 50, oslů a mulů na 80.

Sady Vaitelejské mají v rozloze asi 600 hektarů a jsou vzdáleny od Apie asi 2 hodiny cesty. I tam věnuje se dosti péče chovu hovězího dobytka. V pokusné zahradě pěstují se mnohé kulturní rostliny, jako kakao, čajovník, skořicovník, tabák, podzemnice, ricinus, vanilka a j.

Také vysazovali tam kávovník, ale zanechali další práce, když se počala na listech objevovati zhoubná plíseň a ničila pěstění cejlonského kávovníku již v samých počátcích. Lépe osvědčil se druh z africké Liberie, protože vzdoruje nákaze houbové.

Na třetí plantáži ve Vaiteleji konají se poslední dobou také pokusy s pěstěním ananasů.

Každý kokosovníkový sad má svého správce, sušárny na kokosová jádra, skladiště, kuchyni, včelník, dílny tesařské a truhlářské, domky obytné a j.

Personál plantážní firmy čítá přes 500 duší.

Pěstovati v sadech kokosovníkových též bavlník selhalo. Nežli mladé palmy vyrostly dařilo se bavlníku dobře, ale potom zakrňoval a byl konečně jako podrost palmové plantáže docela ze sadařství samojského odstraněn. Nedostatek laciného lidu dělného byl druhou příčinou, proč bylo upuštěno od kultury bavlníkové na vždy.

Mnoho slibují si v německém Samojsku od pěstění kakaovníku. Dobré výsledky, jichž tam docílila podnikatelstva anglická, přiměly také obchodníky německé, že obrátili zřetel k tomuto odvětví, založivše r. 1902 podnik podobný.

Ve všech podnicích v Samojsku způsobuje otázka dělnická mnoho potíží. Samojec o práci nestojí a nedává se najímati za dělníka ani za dobrý plat. Proto bylo postaráno o dělný lid pracovitější a pro sadařství schopnější. Pomocníky takové našla plantážní společnost v najatých ostrovanech, které si dala přivézti z archipelu Bismarckova a ostrovů Šalamounových. Řady

dělného toho lidu rozmnoženy jsou teď již také Čiňany, kteří mají býti připouštěni do Samojska jenom v počtu obmezeném.

* *
*

Na plantáže kokosovníkové je radost se podívati. Palmy stojí v určitých vzdálenostech vedle sebe, řada za řadou, a jedna ztepilejší nežli druhá. Po houští nikde ani památky. Řadami kmenů můžeme vyhlížeti do veliké dáli. Místy protínají plantáž cesty vozové a přístupné potahům volským, aby úroda mohla býti také na káry nakládána a k sušárnám odvážena.

Ošetřování plantáží kokosových nevyžaduje žádné práce. Jakmile byl jednou ořech do země zasazen, ponechává se vlastnímu osudu. A ořech prospívá, byť jej zarostla i plevel a býlí všeho druhu.

Hůře jest, rozmohla-li se v sadě nepozorovaně brasilská citlivka čili mimosa a obrněla se ostrými bodlinami, nebezpečnými pro dobytek i člověka. Z pažitu takového vycházeji dělníci celí pobodáni a zakrváceni a nemohou se ubrániti poranění, i když obvážou si nohy hadříky. Marně vypisovala správa plantáží odměnu za prostředek proti nebezpečné té buřeni. Citlivka bujela dále a vyháněla trny ještě tvrdší. Proto chtěli ji vypleniti ze sadů severoamerickou travou buvolí, ale vyháněli čerta belzebubem. Nová tráva umořila sice mimosu, ale dobytek se jí nedotýkal, protože mu nechutnala. Nezbývalo, nežli husté travisko vypáliti a postarati se o pícní rostlinu, jež by v tropech rostla a přišla dobytku vhod. Mezitím pozorovalo se, že mladá mimosa je měkká, a že ji skot s chutí požívá, vyhybaje se pouze keříčkům starým, dřevnatým a bodlavým. I byly staré rostliny všudy v plantážích posekány, a od té chvíle nemohou si plantážníci samojští mladou citlivku jako výbornou pícní rostlinu dosti vynachváliti.

V osmém roce dává vypěstovaný kokosovník již pěknou úrodu. Nasbírané ořechy nakládají se na soumary a na káry a odvážejí se k sušárnám, aby se z nich jádra vylupovala, rozkrajovala a v sušárně sušila. Sušením vypařují se z jader vodnaté součásti a olejnatá kopra připravuje se pak jako náklad pro zámořské kraje.

Kopra připravená v sušárnách jest lepší než kdyby byla sušena na slunci. Olej z ní dobytý prodává se v Evropě zhusta za olej olivový. Největší díl kopry má svůj odbyt v Marseilli. Samojsko vyváží kopru hlavně do Sydneje, odkud nastupuje zboží cestu do Evropy. Dobrým odběratelem stala se poslední dobou také Kalifornie.

* *
*

Nedivme se, že Samojci o práci nestojí a pracovati nechtějí ani za peníze. Dokud jim bude dávati příroda kokosové ořechy, banánky, ovoce chlebovníkové a kořeny tarové, a dokud množiti se budou v lesích holubi a moře bude je hostiti rybami, raky, měkkýši a červy, potud budou žíti samojští ostrované bez starosti den ke dni a život jejich bude plynouti v samých radovánkách. Životních potřeb mají Samojci tak málo, že pracují jenom tehdy, mají-li dlouhou chvíli. Návštěvy samojských chyší nás o tom hned přesvědčí.

Od mořského pobřeží máme do chaty ostrovanovy pouze několik kroků. Daleko od moře neusazuje se žádný Samojec. Nitro neveliké ostrovní vlasti zůstává skoro všem Samojcům zemí tajemnou a pro pověrčivost domorodců skoro nepřístupnou. Do horských krajů své domoviny odvažuje se Samojec málokdy, a huštiny lesní znají jenom odvážnější lovci divokých vepřů a náruživí ptáčníci. Ale i ti pospíchají, aby vrátili se ještě téhož dne domů a nebyli v pralese překvapeni černou nocí, kdy prý strašidla se zjevují. Proto není tak snadno, získati samojské průvodce na výzkumné výlety do vnitř ostrovní pevniny.

Zastavíte-li se před chatou samojského ostrovana, abyste nahlíželi zvědavě do jeho domácnosti, jistě vás Samojec pozve k sobě na návštěvu. Ale již zvenčí uvidíme jasně celé vnitřní zařízení, protože chyše samojského domorodce nemá žádného zdiva, nýbrž toliko střechu spočívající na několika dřevěných sloupech. Chata Samojcova nemá tedy ani dveří, ani oken.

Přízemek chyše je trochu nad ostatní půdu vyvýšen, obehnán velikými valouny a vyložen drobnými oblázky jako pestrá mosaika.

Krov bývá zhusta mistrovské dílo, jež vyhotovil stavitel zvláště k tomu povolaný a dobře odměňovaný. Odměna nezáleží v penězích, ale v pěkných rohožkách a lýčených tkanivech nebo v několika prasátkách, slepicích a p.

Krytbu střechy pořizuje si Samojec z lupení třtinového a listí kokosovníkového.

Na kaménkové mosaice rodina Samojcova sedává, lehává i spává. Za ošklivého počasí a v noci spouštívají se v chyši žaluzie, vyhotovené z kokosovníkového listí.

V chyši samojského domorodce nespatříme ani postelí, ani stolu, ani stolic, za to však pandánové koše, rybářské sítě, vesla, okřín na kavu, kokosové mísky, vějíře a u zámožnějších dokonce snad také evropský slunečník a šicí stroj. Petrolejovou lampu viděl jsem v několika chyších.

Rohože hrubé dělá si Samojec z lupení kokosovníkového a pandánového, jemnější z vláken kopřivovité rostliny nebo z prosvirníku a vykrášluje okraj pestrým peřím ptačím. Rohože tohoto druhu jsou na jedné straně hladké a na druhé kadeřavé a podobné bílé kožešině polárního medvěda. Samojské jméno jejich jest i e o l e p o, t. j. rohožka noční.

Samojsky slove noc o l e p o, den o l e a o, jitro o l e t a e a o, poledne o l e a o u l i, odpoledne o l e a f i a f i.

Za měsíčné noci chodívají Samojci pozdě spat a vstávají pak také mnohem později nežli sluníčko. Jinak bývají vzhůru již za časného jitra a vydávají se na moře za lovem nebo se tam osvěžují příjemnou lázní. U moře prožívá jitro také mládež, koupá se v korálových tůních, jezdí v kanoích, kouří, chytá do košíků ráčky, kraby, ježovky, rybky, měkkýše a odnáší je s natrhanými banánkami, kokosovými ořechy a ovocem chlebovníkovým do svého příbytku. Jiní přinášejí z ranní procházky po huštině jedlé kaloně a vracívají se z lovu s nachytanými holuby. Stařeny zhotovují doma rohože nebo olupují kokosové ořechy, spřádají z vláknitého jejich obalu nitě a provázky, vaří hlízy tarové a bataty, suší na slunci kopru a obstarávají všecky domácí práce za dívky, které trhají zatím bělostné a vonné květy gardeniové a červené plody pandánové a paprikové, aby se jimi vyzdobily a každému zalíbily.

Chuť k jídlu mají prý Samojci od rána do večera a proto jídají často a mnoho. Ale západem slunce jídá se v domácnosti

samojského ostrovana nejvíce. Té chvíle zaznívají ve všech chyších také krásné zpěvy a znějí při měsíčním úplňku dlouho do noci. Dívky i hoši opouštějí tou dobou chyše, shromažďují se u samého břehu, naslouchají plouhání vln a vypravování dovedného pohádkáře, prozpěvují střídavě harmonické sbory, smějí se a tančí, projíždějí se za odlesku snivé luny po korálových mělčinách a vracívají se do svých příbytků, když Jižní kříž a měsíc sestupují již z obzoru modrého nebe a stápějí se v širém oceáně.

Až do příchodu mravokárných misionářů anglických potřebovali Samojci mnohem méně oděvu než nyní. Šat dívek záležel toliko z opasku a krátké lýčené suknice nošené kolem boku a zvané l a v a l a v a. Ostatek trupu ostával obnažen. Nyní přidali misionáři dívkám ještě lehkou a pestrou kazajku z látky bavlněné. Muži podrželi svou lavalavu až po dnes a vyzdobují se také jako dívky kvítím, lupením a barevnými plody, zavěšujíce si vonné guirlandy na šíje, hruď a kolem boků. Zhusta nosívají na krku ozdůbky z mušliček, řidčeji pak spatřují se u nich náhrdelníky zhotovené ze zubů mladých vorvaňů. Nositi ozdoby tohoto druhu přísluší toliko členům rodiny náčelnické.

Také vlasy mladých dívek a jinochů jsou samý vonný květ a list. Nejčastěji to bývá poetická gardenie, zastupující v Samojsku naši růži, potom prosvirník skoro stále tam kvetoucí.

Dívky a hoši z rodin náčelnických pokrývají hlavu za národních slavností t u i n g o u, nepodobnou mohutné čepici našich granátníků a vyhotovenou z vlasů lidských, peříček papouščích a mušliček všeho druhu.

Celý účes bujných vlasů upevňují si ostrovanky dlouhými hřebeny dřevěnými a umělecky řezanými.

Vzorem nejbohatší výzdoby bývá v každé osadě samojské dívka zvaná t a u p o u, vtělená to kráska mezi všemi ostatními. Hodností tou vyznamenává se vždycky jenom dívka nejpřednějšího rodu a zastupuje v osadě celý krásný svět. Proto bývá taupou pro úřad ten vychovávána již od mladosti, učí se ušlechtilým pohybům a národním tancům a zprošťuje se z té příčiny všech namáhavějších prací v domácnosti, jen aby si zachovala hebkou pleť, mohla věnovati se pěstění něžného mravu a osvojila si hbitost v jemných pracích ručních. Taupou má kolem

sebe četný sbor vybraných družek, jež jsou jí ke službám jako nějaké královně a činí jí každé pomyšlení. Jí náleží, aby zahajovala tanec a podávala vzácnému hosti kavového nápoje.

Kavu nabízeli mně ostrované v každé chyši, ale připravovali ji způsobem rychlejším nežli činívají za okázalých slavností. Mají také za to, že bude nápoj bělochovi spíše po chuti, roztlukou-li kořen pepře opojného mezi kameny, než kdyby se připravila kava z kořene v ústech rozžvýkaného. Po kavě svinovaly dcery mého hostitele tabákový list v tuhý doutník a podávaly jej jedna přes druhou k okusení. Zajisté, že očekávaly za svou pozornost zaslouženou odměnu, snad doutník evropský, nějakou třpytnou cetku nebo stříbrný peníz.

* *
*

Více radosti než samojský doutník a samojská kava způsobil mi v jedné chýši pohled na živého holuba, jemuž říkají domorodci m a n u m e a, t. j. pták hnědý, nazývaný tak podle převládající své barvy. Viděl jsem ho v životě poprvé a snad naposled. Opeřenec ten není jenom kuriositou samojskou, ale i zoologickou zvláštností vůbec, protože jest jediným žijícím příbuzným podivuhodného rodu, jenž slove jednou d o d o, podruhé d r o n t e nebo d i d u s. Starobylý ten rod vymřel již na dobro a ostatky jeho náležejí k nejcennějším relikviím musejních sbírek.

Manumea vypadá skutečně jako spřízněný potomek starověkého dronta, byť i tvarem svého těla a velikostí podobal se našemu holubu. Ale pro podivný zobák kladou ho přírodopisci v soustavě hned vedle neletavého a vyhynulého doda a prorokují mu ve svých knihách, že také on co nejdříve vyhyne.

Manumea jest krásný pták. Zobák jeho jest na špičce jasnožlutý, dále červený jako rumělka. Také nohy má ohnivě rudé. Peří na hlavě, krku a hrudi leskne se modře a zeleně, ostatně převládá na něm barva rudohnědá.

Můj hostitel pravil, že chytil svého zajatce na lesnaté hoře Tofuajské v západní části ostrova Upolujského a že ho má doma již několik neděl. V onom kraji objevuje prý se manumea ještě nejčastěji a staví si tam hnízdo v houští blízko země

Podivný holub manumea.

a nikoli v korunách vysokých stromů, jako činívají ostatní holubi samojští.

Jaký zvuk manumea vydává, neslyšel jsem na vlastní uši. Zajatec byl zamlklý a jen chvílemi olupoval zejkovitým zobáčkem zelenavou banánku a vyklofával z ní měkkou dužninu. Také prý žere rýži, brambory, jamy, chuchvalce tarové a ve volné přírodě ještě semena smokvoňová.

Bylo mi řečeno, že táhlý jeho zvuk zní jako ú, ač jsem kdesi četl, že manumea vyráží ze sebe hlasy k u, k u, k u.

Dle výpovědi ostrovanů vyskytuje se manumea také uvnitř ostrova Upolujského a kromě toho hojně i na ostrově Savaijském. Tvrzení jejich podobá se pravdě, poněvadž ještě nedávno ulovil jich lovec vypravený za tím účelem na horu Tofuajskou mnoho kusů a odevzdal je anglickému konsulu, jenž jejich kůže zaslal do Evropy.

K otázce, kolik by můj hostitel za svého živého zajatce žádal, odvětil Samojec, že 10 liber šterlinků, tedy asi 240 korun. Zdá se, že tato cena živého opeřence jest v Apii běžná a ustálená, protože i tamější droguista W. Swann, jenž náhodou manumeu také v zajetí choval, tutéž sumu na mně žádal.

Lékárník Swann měl tehdy plný soudek podivuhodných těch holubů a chystal je v lihu naložené pro přírodozpytce Bullera do Londýna. Za manumeu v lihu naloženou žádal pouze 10 šilinků.

Ze všeho je patrno, že manumea není přece ještě opeřencem tak příliš vzácným, ač před lety platily se za živé kusy sumy ohromné. Roku 1863 prodán byl párek do zoologické zahrady Sydnejské za 3600 korun. Brzy na to viděli manumeu živou i ve zvěřincích evropských. V posledních desítiletích neviděl jsem živé manumeje v Evropě nikde.

Manumea, kterou lékárník Swann v kleci choval, měla zvláštní osud. Ráno žádal majitel za vzácnou kořist ještě 10 liber, odpoledne však lomil rukama a ukazoval mě prázdné vězení: krásný holoubek otevřel si dvířka špatně uzavřená a uletěl do boží přírody.

Také ostatní opeřenci ostrovů Samojských jsou velmi zajímavi. Celkem žije v tomto souostroví přes 50 druhů ptáků, z nichž pak jest přes 30 suchozemských a 16 výhradně samojských.

Nejpestřejším opeřencem Samojska jest holoubek jako pěst veliký a zvaný manuma. Domovem jest také na ostrovech Tongajských a Fidžijských. Ač maličký, přece je velmi bojovný a zlostný. Samojci chovají samečky rádi v zajetí a vycvičují si je k holubím zápasům jako na Javě domácí kohouty a v Indii koroptve.

Na blízku samojských osad spatřoval jsem nejčastěji opeřence, jenž velikostí a chováním připomínal mi našeho špačka. V pravdě mohl by se nazývati špačkem samojským, maje však tu zvláštnost do sebe, že se živí hlavně palčivou paprikou. Samojci mu říkají fuia, kteréžto jméno zní jako maorské huia. Skutečně jsou oba opeřenci, byť i domovem daleko od sebe vzdáleni, velmi blízcí příbuzní.

* *
*

Původní ssavci scházejí Samojsku skoro úplně. Kaloňové a netopýři jsou jedinými zástupci. Podivno jest, že i Samojci se domýšlejí, jako by ta zvířata vletovala ráda lidem do vlasů, a mají před nimi proto strach.

Vepře potulující se v lesích pokládati jest pouze za zdivočelé. Domorodci lovívají je pomocí psů a odnášejí je zhusta živé, aby se jim doma plemenili. Selátkům věnují samojské matky velikou péči a rády se s nimi mazlívají. Často jim také dopřávají, aby se mohla vlastního prsu jejich přichytiti a mlékem napojiti.

Odrostlá prasata krmívají Samojci kokosovými ořechy.

Příchodem Evropanů přišly do Samojska také domácí kočky, ale zanechávají tam brzy povolání svého a loví raději v lesích opeřence. Holub manumea, jenž staví si hnízdo blízko země, stává se často jejich kořistí.

Potkanů a myší přibylo Samojsku tolik, že jich kočky nemohou již udolati. Také zavedené fretky nesplnily naděje, jež v ně osadníci kladli.

Ale drobných sužovatelů mají Samojci ještě více. Mínim moskyty, kteří sice bolestně píchají, nicméně přece k šíření malarie nepřispívají. Po té stránce jsou kolonisté se zdravotními poměry Samojska zcela spokojeni.

Jako všudy v tropech, tak i v Samojsku jsou gekovité ještěrky v domácnostech rády vídány a jako dobrodějky chráněny. Soumrakem vylézají ze skulin, běhají po stěnách a někdy i po stolech při samé večeři a lapají mušky nebo odnášejí si darem drobečky cukrové. Velicí ještěři v Samojsku nežijí.

Také nemá Samojské souostroví na suché zemi jedovatých hadů. Nevinných hadů užívají samojské dívky při národních tancích a ovinují si je kolem šíje. Za to bojí se Samojci jedovatých hadů mořských.

Ryb mořských žije v Samojském souostroví v hojnosti. Drobnější rybky některé opouštějí zhusta moře a žijí na suchu i na zemi. Jsou to praví světoobčané teplých moří. Sbíral jsem je u Apie, na Celebesu, v Australii, na Javě, v Makau a Svatau, v Číně a j.

Podobnou rybkou je v Samojsku n o f u. Ráda povaluje se v písku a domorodci se jí vyhýbají, aby se nepopíchali o jedovaté ostny její. Praví se o ní, že z hladu vylézá na stromy manglové.

Murény samojské mívají v délce až několik metrů. Ostrované mají se před jejich uštknutím na pozoru, protože jsou zuby těchto ryb jedovaty.

Mnohé samojské ryby mají jedovaté zuby, jiné mají jedovatou kůži nebo jedovaté ostny.

Obrovskými rozměry vyniká samojský rejnok. Zhusta bývá až 10 metrů široký a mohl by tedy svým tělem zakrýti celou podlahu prostranné světnice. Četně vyskytují se tam i žraloci lidožraví.

V lovu ryb mají Samojci poloviční živobytí. Menší rybky ostávají po odlivu mořském v korálových tůních a výmolech a mohou býti snadno chytány do kesýrků a košíků.

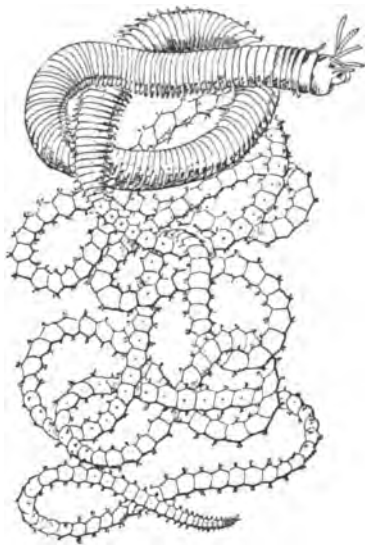
Korálové mělčiny jsou nevyčerpatelným zdrojem rybného požehnání. Každá trhlina a každá skulina korálového útesu přechovává v sobě nějakého živočicha. Ke všem těm místům přicházejí ostrované, přitlačují k vodním skrýším košíky a sítě, vyhánějí ryby palmovými pruty a vějíři a mohou býti jisti, že nelovili marně.

Ale lov takový spojen bývá leckdys i s nebezpečenstvím života. Nejeden lovec byl již zasažen jedovatým chrupem smrtonosné murény nebo byl raněn mořským hadem a podlehl tak

uštknutí. Jiní ostrované nezaplatili lov sice životem, ale odvalujíce na mělčině balvany přišli o prsty své ruky a vzpomínají na břitká klepeta nebezpečného raka, jehož jméno v a l o, do nejdelší smrti.

* * *

Ryby, sepie, krakatice, mlže, plže, raky, kraby a mořské ježky lovívají Samojci po celý rok, ale mořského červa p a l o l o jenom dvakráte do roka, a to ještě toliko v jistých hodinách, jež lze stanoviti s přesností hvězdářskou.

Jedlý červ palolo.

Jedlý červ palolo loví se na mělčinách korálových útesů samojských již od nepamětných dob, ale podrobnější zprávy o jeho životě pocházejí teprve z posledních let. Přírodozpytci znají toho červa, jídaného jako vzácná pochoutka, sice již asi půl století, ale za bližší údaje o něm děkujeme hlavně námořskému lékaři Krämrovi, spisovateli nejlepšího díla o Samojsku. S Krämrem studovali život palola také jiní badatelé a vynesli o něm na světlo zprávu asi následujícího obsahu.

„Roku 1898 byl jsem tak šťasten“ — píše pan Woodworth z Cambridge v Americe — „že jsem mohl navštíviti ostrovy Fidžijské a Samojské. Mnoho tajeplných zpráv o palolu čili mbololu slyšel jsem již v souostroví Fidžijském, ale zajímavější novinky vyslechl jsem v Apii. Byl jsem rád, že jsem se tam setkal s doktorem Krämrem, jenž nasbíral o souostroví Samojském prodlením tří let mnoho zkušeností a zasvětil mě do všech podrobností. Ke studiu zvolil jsem v měsíci říjnu osadu Falelatai na jihozápadním pobřeží ostrova Upolujského. Ale v okolí tom pátral jsem s najatými domorodci po palolu marně.

proto jsme odtáhli do mělké zátoky Fagaiofujské. Korálové útesy leží tam tak mělce pod vodou, že se může k nim člověk za mořského odlivu snadno přebroditi a loviti zvířata ve dvou jejich hlubších a přirozených průplavech.

Sotva že jsem se dotekl tyčkou korálových stěn, abych jí odrážel kusy pevné budovy, počala se místa v průplavu hemžiti samými červy, jež jsem právě hledal. Nad zjevem tím stál jsem všecek udiven, ale ještě více žasli moji lidé, kterým nešlo na rozum, že by se mohl objevovati červ palolo také v jinou dobu roční, než jaká jest ode dávna obvyklá a od ostrovanů toužebně očekávaná, neboť scházely do kýženého okamžiku ještě tři dni.

Červi, kteří se ve vodě roztahovali a kroutili, byli hodně dlouzí, a nebylo snadno zmocniti se jich celých, protože mají tělo článkované a křehké. Teprve po zdlouhavé práci a za užití dláta a kleští podařilo se mi vylomiti kusy skalisek se třemi celými exempláry kýžených tvorů a mohl jsem u každého z nich spatřiti hlavu s celým ocasem. Tyto dva podstatné díly viděti lze zřetelně na připojeném obrázku dle přírody nakresleném. Celý červ má v délce asi 40 cm. Články s hlavou souvisící liší se nápadně od tenčích článků ocasních. Barva červů samčích jest červenohnědá, barva samiček zelenomodrá a závisí tudíž na pohlaví.

Zelenavé články ocasní znají ostrované velmi dobře, neboť ony jsou to, které se od hlavy oddělují a které potom Samojci v jisté době roční na povrchu mořském lovívají a jídají.

Palolo objevuje se v Samojsku nad korálovými útesy podmořskými v říjnu a listopadu za poslední čtvrtky měsícové. Té doby stojí slunce skoro v zenithu, a korálové dno mořské pokrývá se vodou jenom mělce, nebo ocituje se zhusta na suchu. Tím časem probuzuje se v přírodě pacifických ostrovů nový život, a dostavuje se jaro se všemi svými půvaby. Té chvíle dospívá také palolo a s ním vyvinují se i jiní červi, jejichž bydlištěm jsou útesy korálové. Ostrované dobře vědí, že tolik a tolik dní před palolem nebo po palolu přitáhnou k pobřeží také zástupové ryb, vypočítávají, kdy před tím nebo po tom objeví se v úžasném množství pozemní krabové, a kdy rozpučí se květy a dozrají hlízy a plody. Bez příčiny nenazývají Samojci měsíc palolový t a u m a f a m u a, t. j. čas, kdy je mnoho co jísti.

Ostrované archipelu Banksova říkají té době t a u m a t u a, t. j. čas zralosti, poněvadž jámy počínají se již ze země dobývati.

Za poslední čtvrtky po úplňku měsícovém pozorují ostrované samojští divné změny na moři. Znamenají-li, že hladina vodní nad hlubinami palolovými se čeří a pění, vědí bezpečně, že dva dni potom vystoupí na povrch také sám červ. První ten den zove se v samojštině s a l e f u.

Druhého dne hemží se povrch moře drobňounkými červíky, kteří rovněž utrhují se od hlavy a plují z hlubin do výše. Den ten zove se m o t u s a g a.

Třetí den zvaný t a t e l a g a jest dnem, kdy zjevují se na hladině myriády článků toužebně očekávaného palola. Je to chvíle, kdy palolo slaví svatební své veselí, a kdy samečkové snoubí se s druhým pohlavím.

Památné okamžiky tohoto červího života jsou dobře známy také ostrovanům jiných krajů jihomořských. Nejlepší zprávy o palolu dostaly se na veřejnost ze Samojska a souostroví Fidžijského proto nejdříve, poněvadž byly tyto kraje nejprve a nejdéle bělochy obývány a mnohem dříve přírodovědecky prozkoumány, nežli archipelagy jiné.“

Ke zprávě jmenovaného Američana přidává dr. Krämer ve svém díle o Samojsku ještě vlastní zkušenosti, an píše:

„Pokusy, které jsem konal s vylovenými červy, byly velmi zajímavy. Vzal jsem dvě sklenice mořské vody a naplnil jsem jednu články zelenavými a druhou články hnědými, tedy každou sklenici jiným pohlavím, a pozoroval jsem kapalinu. Ve chvíli počaly články pukati, a obsah jejich ploval ve vodě u veliké míře. Ve sklenici jedné měl jsem pak samá vajíčka, ve druhé samá semena čili sperma. Přidal-li jsem do kapky s vajíčky krůpěj spermovou a díval-li jsem se na směs drobnohledem, mohl jsem jasně sledovati, jak sperma vrhají se útočně na vajíčka, hromadně je obklopují a tak je zúrodňují. V několika hodinách bral na se každý oplozený zárodek jinou podobu a rostl po tři až čtyry dny. Déle jsem jich nemohl na živu udržeti.

Červi uchovaní ve sklenicích žili celé dopoledne velmi vesele, ale již odpoledne pozbyli života a klesali mrtvi ke dnu. Prodloužiti jim život výměnou vody pokoušel jsem se marně.

Den palolový slaví Samojci slavně. Na radostný ten okamžik těší se všickni osadníci. Náčelník má příští tu chvíli stále na paměti a vysílá na korálové mělčiny rybáře, aby tam hladinu moře pozorovali a zprávu o nepokojném čeření a pěnění v čas mu oznámili. Hned potom scházejí se muži v prostorném stavení a povolávají tam kněžku všech panen, aby jim připravila slavnostní kavu. Ve stavení hromadí se jídlo na jídlo. Kam jen pohlédneme, všudy vidíme pokrmy: chlebovník, taro, jamy, holuby, kuřata, pečená prasata, ryby, sumýše, raky a j. Večerem přicházejí k hodovišti také ženy a dívky, a od té chvíle jí a pije se tak mnoho, jako nikdy jindy.

Snad by se hodovalo, tančilo a zpívalo ještě dále, kdyby se již neblížila třetí hodina ranní. Té chvíle povstává každý jako na povel, pospíchá ke korálovému pobřeží, brodí se mělčinou, pošinuje před sebou lehkou kocábku a pluje s ní do hlubších vod, z nichž mají vyplouti na povrch kýžení červi. Kdo pozdě přijde, spatří lodičku svou již na suchu a marně by se namáhal dostati se s ní přes korálová skaliska k palolovým hlubinám.

Ještě nežli slunečná koule pozvedne se nad obzor, míhá se voda nad hlubinami hadovitými červy palolovými, a v několika minutách pokryta jest hladina mořská miliony tvorů v kusy se rozpadávajících a vypouštějících vajíčka a sperma ze svých článků. Kde kdo v kocábce, každý vylovuje kořist z vody, nabírá červy do košíku nebo do kokosových nádob a plní jimi prostor svého člunu. Je na spěch, neboť ranní zora zlatí již pobřežní kraj, a odliv moře obnažuje korálové útesy tou měrou, že hrozí lovcům, že jen stěží dostanou se s kocábkou ke břehu. Zhusta seskakují ostrované s lodice, brodí se na novo mělčinou a vyprošťují se ze skalnatého dna jen s největším namáháním. Při všem tom štěstí neodcházi skoro žádný bez nějakého pohmoždění. Jeden poraní si bosou nohu o ostrou hranu korálovou, jiný pobodá se o špičaté ostny mořského ježka, nebo bývá zasažen bolestně břitkým klepetem kudlankovitého raka ukrytého v tůni vodní.

Zástupy lidu, ostrovanů i bělochů, očekávají lovce na pobřeží a vítají je s jásotem a se slinami na jazyku. Těší se, až budou moci přijati z rukou lovců kornout červů zaobalených v listu tarovém nebo banánovém a pochutnávati si na lahůdce, jež prý má chuť jako slavky a ústřice. Jedni jídají palola za sy-

rova, druzí obkládají chuchvalec červů listem a požívají je dušené nebo opekané.

Je-li lov vydatný, potom mohou se těšiti na výslužku také přátelé a známí, kteří bydlí daleko od břehu.“

* *
*

Mnoho vědomostí o Samojsku uložil ve svém díle dr. Krämer, ale více mohl by o rozvoji kulturního života v řečeném souostroví vypravovati dr. Funk. Již vlastní život jeho jest kusem dějin v kronikách přístavu Apijského a souvisí těsně s dávnou historií pověstného loupežníka námořského, jehož jméno B u l l y H a y e s. Až jednou ostrovní lékař Funk zavře oči, vyjde snad leccos na světlo, co posud chováno jest jako rodinné tajemství v rukopisu připraveném sice již do tisku, ale chystaném pro veřejnost teprve po smrti spisovatelově. Také snůška vědomostí přírodovědeckých, zaznamenávaných po všecku dobu Funkova působení v Samojsku velmi pečlivě, doplní valně zeměvědný obraz o „Perle Jižního moře“. Tak mě alespoň dr. Funk za časté rozmluvy na Novém Zélandě ujišťoval.

Jméno Bully Hayes známo jest všem starším Samojcům. Námořský ten loupežník byl postrachem všech ostrovanů. Tak vypravuje si do dneška i samojská mládež. Hayes nebyl tehdejší dobou jediný, ale odvážné výpady, které on podnikal se svou rotou, byly ze všech piratských kousků nejsmělejší. Nad to však počínal si při všem loupení tak chytře, že vždycky unikl spravedlnosti a korábům, které vláda Severoamerické unie za ním vysílala. Hayes objevoval se z čista jasna brzy zde, brzy onde a zmocniv se nákladní lodi v tom neb onom přístavě zmizel na moři beze stopy. Roku 1858 zakotvil se svou lodí v Honolulu a přijat byl v přístavním úřadě jako počestný kapitán. Lodní listiny jeho byly v nejlepším pořádku, a Hayes mohl po krátké zastávce odplouti dále bez závady. Bylo již pozdě, když v přístavě zvěděli, jakého lotra propustili. Hayes uloupil loď, jejíž papíry předložil, v San Franciscu. Vyčkav se svými věrnými chvíle, kdy kapitán lodi nebyl právě přítomen, vstoupil na palubu korábu, jenž sliboval nejvydatnější kořist, představil se s bambitkou v ruce lodnímu mužstvu jako nový velitel, kázal

rozvinouti plachty a ve chvíli na to byl pánem pěkné brigy, bohatého nákladu, četného mužstva a všech potřebných listin.

Hayesovo pěkné chování a odvážné počínání, zalíbilo se mužstvu nově získanému tak, že novému pánu brzy přivyklo, věrně sloužilo a samo ještě bylo nápomocno, aby jejich velitel mohl zboží v Honolulu co nejdříve složiti a peníze za ně obdržeti.

Loupeží podobných provedl Hayes mnoho a nešetřil při nich ani životů lidských. Proto byl americkým soudem odsouzen k smrti a na hlavu jeho vypsána byla veliká odměna.

Od té chvíle vyhýbal se Hayes půdě americké a zvolil Australii a ostrovy Jižního moře za působiště svého lotrovství. Zvláště dobře dařilo se Hayesovi v Samojsku, kde navštěvoval pobřežní obchodníky na samotách usazené a hostil je na palubě své lodi vzácnějšími pokrmy a lihovinami jako nejlepší přítel jejich. Ale když pozvané hosty vyčastoval a mámivými nápoji uspal, vydrancoval obchodní stanici, vyplenil, co se vypleniti nechalo, odvlekl na loď ženy a dívky, vysadil na břeh opilé spáče a plavil se s vydatnou kořistí na širé moře.

Hayesa znali dobře také v Apii a čekali na příležitost, jak by ho jen mohli lapiti a odvézti do San Franciska. To se jednou anglickému konsulu podařilo, a Hayes měl býti již odvezen. Zajatý loupežník vyprosil si jenom, aby směl ještě dáti do pořádku plavecké nástroje své lodi a srovnati je s chronometry korábu „Leonory", jenž právě připlul do Apie. Anglický konsul vyhověl žádosti, a Hayes vstoupil na palubu přibylé lodi. Ve chvíli na to byly plachty na „Leonoře" roztaženy, a „Leonora" veplula na širé moře s oběma kapitány. Velitel „Leonory" zachránil Hayesa od jisté smrti a řídil loď do Šanghaje. Tam však nepohodl se kapitán s úřady, byl zatčen a Hayes přejal na „Leonoře" velení.

Teď byl Hayes zase ve svém živlu a přijímal na loď Číňany, kterým slíbil, že je preveze do Australie a že jim vymůže, aby byli připuštěni do země za lacinější poplatek. Číňané uvěřili, a Hayes odvážel jich plný koráb do Melbourna. Před přístavem vztyčil Hayes vlajku na znamení, že hrozí jeho korábu pohroma, a očekával pomoc. Pomocná loď skutečně připlula, a kapitán její, vyslyšev z úst Hayesových, že je koráb jeho poškozen a že musí utonouti, počal ihned všecky pasažéry zachraňovati a vylodil je všecky šťastně na břeh. Sotva však byli po-

slední Číňané na ochrannou loď naloženi, rozvinul Hayes plachty svého korábu a byl zase již ten tam.

Vystopovati loupežníka tak nebezpečného bylo úkolem válečné lodi, kterou vyslala do Jižního moře vláda Spojených států. Velitel Meade zamířil do Apie, kde šťastně Hayesa lapil a na palubě své lodi vyslýchal. Ale Hayes hájil se tak obratně a stavěl se tak nevinně, že byl po třech dnech opět propuštěn na svobodu.

Druhá americká loď válečná, jež Hayesa pronásledovala, byla lstivým počínáním prohnaného piráta vylákána na korálové úskalí a vzala u Samojska za své, kdežto lehká briga Hayesova šťastně mělčiny přeplula a unikla.

Dlouho byl by snad Hayes provozoval pirátské kousky v Jižním moři, kdyby ho nebyl vlastní jeho kormidelník se světa sprovodil. Takový byl konec pověstného piráta Hayesa.

Vdova po Hayesovi žila potom s dcerou delší dobu v Apii a provdala ji za doktora F.

Později oženil se apijský dr. Funk se Samojkou jako mnozí jiní jeho rodáci a krajané. Mohl jsem nahlédnouti do útulné residence ostrovního lékaře sice jenom letmo, ale na prvý pohled mohl jsem přece poznati, že v salonech vládne paní, jež si hledí pořádku a čistoty se vzácnou pečlivostí. Všickni chválí také její líbezné chování a ušlechtilý mrav společenský, projevovaný za příjemných večírků, jež hovorný pan manžel ob čas pořádává. A přece jest starostlivá paní Senitima pouhou ostrovankou, zrozenou v dřevěné chýši, nad níž klenou se toliko koruny kokosovníků a klenba blankytného nebe. Paní Senitima osvojila si již také jazyk svého muže a mluví podle přání brzy samojsky, brzy německy.

Sňatky se Samojkami uzavírají tamější Evropané zhusta. Paní domu činí svému muži každé pomyšlení, žije jenom pro něho a pro jeho rodinu, plní svědomitě přání a rozkazy, udržuje domácnost ve vzorném pořádku, je trpělivá, moudrá, opatrná a při tom veselá a vtipná. Slýchal jsem o takových ženách jen samou chválu. Tvrzení to podobá se pravdě, poněvadž málo který papalangi, t. j. cizinec, v Samojsku usazený povolává krajanku za družku svého života a uzavírá raději sňatek s dívkou samojskou. Tak činívají i Francouzi ve své ostrovní kolonii

Tahitijské, Tonkině a Anamu a Holanďané na Javě, Sumatře, Celebesu a jinde.

Jenom Angličané činí v zámořských krajinách výjimku a brávají si za ženu zase Angličanku.

Samojská hospodyně umí prý vyčísti v očích svého pána každé přání, a naučí-li se ještě vařiti pokrmy po evropsku, netouží muž po jiné změně. Jen jednomu Samojky nechtějí rozuměti: evropský oděv vnucoval by muž své dočasné manželce marně. Také by samojské ženě ani neslušel. Proto nosí se Samojka i v domácnosti Evropanově tak, jako její svobodné družky v prosté ostrovní chyši, chodí zpříma i bez šněrovačky a vyrůstá ztepile jako pravé dítě boží přírody.

* *
*

Žádosti, jež docházejí samojského guvernéra ze všech německých krajů, mají pestrý obsah. Nescházejí ani prosebné listy náruživých sběratelů brouků, motýlů a jiných drobných živočichů. Pan N. N., major ve výslužbě, píše na př.: „Excelence! Již za své služby vojenské pěstoval jsem ve prázdné chvíli hmyzozpyt a mohl jsem se pochlubiti sbírkou brouků snesených ze všech zemí evropských. Teď zbývá mi k oblíbenému ménu zaměstnání více času, a proto rozšířil jsem své sbírky a rozhojňuji je zvláště zvířenou, jež jest domovem v našich zámořských osadách. Excelence! Ke komu důvěrněji mohl bych se obrátiti než k Vám, jenž spravuje rajské souostroví Samojské, oživené vzácnými hmyzy až dosud málo známými, nebo dokonce i nepopsanými? Excelence rač vyslyšeti mou uctivou prosbu a rač přispěti k dílu, jímž míním obohatiti kusé posavadní vědomosti o zvířeně nově získaného Samojska. Aby mohl býti získán entomologický materiál co nejrozmanitější, dovoluji si Vaši Excelenci upozorniti, že všeliké druhy zajímavých brouků najíti lze na květech, na kůře, pod starými kmeny, pod kameny, pod listím. Zvláště dovoluji si upozorniti Vaši Excelenci, že třeba obrátiti všecku pozornost také ke zvířecímu trusu. Nepochybuji, že se podaří objeviti ve výkalech na cestách všudy velmi hojných brouků významného tvaru a pro přírodozpytce zvláště vítaných. Chtěje Vaší Excelenci usnadniti sbírání, posílám zá-

roveň lahvičky a návod, jak je plniti a poštou odeslati. Pokládal bych se za šťastna, kdybych mohl některého brouka Vaší Excelencí objeveného a dosud nepopsaného co nejdříve obdržeti a nazvati Vaším jménem..."

Mnoho petic posílají nejvyššímu správci zemskému také Samojci. Zvláště náčelníci dovolávají se svých starých práv u guvernéra a stěžují si na porušování své državnosti asi takto: „Vznešený pane! Jest Vám známo, že jako náčelník mám právo na nejlepší zvěř, nejlepší dobytek, nejlepší ryby a nejlepší ovoce. Ale stalo se, že když zabíjel příslušník naši obce vepře, poslal mi kus masa nejšpatnějšího. Dále si stěžuji, že moji osadníci posílají mi z potoka ryby nejméně chutné, ponechávajíce si kořist nejchutnější pro sebe, ačkoli nejlepší ryby přináležejí mně, ježto jsem pánem jejich. Pokorně prosím, aby bylo na příště šetřeno mých práv, a aby osadníci byli o tom poučeni."

Za sčítání obyvatelstva samojského hlásili se ostrované, kteří uměli mluviti trochu německy, jako Němci. Byli to zvláště smíšenci.

Za Němce přihlásil se také jistý samojský náčelník, ale brzy potom si věc rozmyslil, předstoupil před guvernéra a pravil: „Vznešený pane! Přihlásil jsem se za sčítání lidu jako Němec a nikoli jako Samojec. Chybil jsem velice, neboť jsem pozbyl jako náčelník svých výsad. Lid můj nechce mi již odváděti nejlepší prasata, nejlepší holuby, nejlepší banánky, nejlepší ryby a raky. Prosím, zapiš mě do soupisu jako Samojce."

„Dobrá!" odpověděl guvernér. „Ale věz, že jako Samojec nesmíš píti kořalky a že nikdo nesmí ti nalíti ani sklenky lihoviny, doví-li se, že nejsi Němcem, nýbrž Samojcem."

„Vznešený pane! Zříkám se tedy svých výsad náčelnických a ostanu raději Němcem." Tak zase odvětil náčelník a stal se za výhodu, na niž mají právo pouze běloši, Němcem.

* *
*

Se žádostmi a prosebnými listy samojských náčelníků přicházejí do guvernérovy residence zároveň dárky. Jednou bývají to kokosové ořechy, po druhé první banánky, ale nejčastěji pečené prase. Zhusta bývá to vepř tak veliký, že jej několik ostro-

vanů odnáší slavnostně do příbytku nejvyššího správce zemského. Jeho Excelence neví si mnohdy rady, co sobě počíti s prasaty najednou darovanými. Zamítnouti dárek, není radno, protože by se příčilo domácímu mravu. Nezbývá než pečené vepře k zachování dobré shody přijmouti a poslati dárcům na důkaz přátelství jiný dárek nemenší hodnoty. Na vzájemný ten důkaz přátelství čeká Samojec se vší jistotou a těší se již, až se o dárek se svým lidem rozdělí, protože co náleží jednomu, jest majetkem všech ostatních.

Samojci odnášejí pečeného vepře jako dar pro ostrovního guvernéra.

Samojci rádi dárky přinášejí, ale také na vzájemný dar čekají, podnikají-li do sousedních osad oblíbené hromadné návštěvy, zvané m a l a n g a. Běda osadě, do níž hladoví hosté zapadnou! Výlety takové podnikají ostrované nejraději v člunech. Toho dne neostane doma živá duše. Na cestu zásobuje se každý pokrmy všeho druhu a odnáší je v mohutném koši. Pečená prasata nikdy nescházejí. Výletníci nesou je jako dar sousední obci a radují se již cestou, jak slavně budou za to hostěni u svých známých a přátel. Vždyť nesou do obce též krásné rohožky, které něžné ruce dívčí tak dlouho pracovaly a pestrým peřím papoušků domácích i fidžijských vyzdobovaly.

Stěhovavé kobylky nemohou prý způsobiti větší zkázy, nežli Samojci, kteří byli několik dní na hodech v sousední obci. Když pak bylo všecko snědeno, nastupují přejedení hosté husím pochodem cestu k moři a odjíždějí v kanoích za veselého zpěvu k domovu. Vyjedená obec oplatí potom upřímné přátelství svých sousedů stejnou láskou, a obyvatelé její počítají již dny, až budou moci doma všeho zanechati a vyjídati zase tu obec, kterou sami před nedávnem hostili.

Tak vypadá pohostinnost samojská.

Hromadné návštěvy polyneských ostrovanů nebývají vždycky evropským osadníkům po chuti, a proto je správcové samojských krajů místy zakazují nebo obmezují.

* *
*

Všecka chvála vzdává se také pohostinství samojských kolonistů, a cizinci bývají v domech jejich rádi vídáni a srdečně hoštěni. Držitel Central-hotelu nebyl z jiných a vozil mě po okolí v lehkém svém vozíku z pouhé ochoty. Marně jsem ho žádal za účet.

Vyjížďka do Vailimy náleží k nejpříjemnějším. Již jméno horského toho zátiší povídá, že tam voda proudí, vlastně že se tam pramení patero vod, protože l i m a značí v samojštině pět a v a i tekoucí vodu.

„Jakmile přistanete v Apii, vydejte se přímo do Vailimy. Náš správce postará se již o pohostinství.“

Slova ta měl jsem za příjezdu na ostrov Upolujský stále na paměti. Jenom jsem litoval, že nezastanu doma samého majitele luzného sídla. Podnikavý pan Kunst prodléval tou dobou na čarokrásných ostrovech Havajských a kul tam nové plány, jednak aby urychlil zřízení nové paroplavební linie mezi Apií a Honolulem, jednak aby tam sbíral zkušenosti, jichž chtěl potom užíti, když došlo na založení společnosti pro pěstění kakaovníku v německém Samojsku.

Cesta do Vailimy vede rajským krajem a vroubena jest po obou stranách palmami kokosovými, chlebovníky, banány, kakaovníky, papajemi, stromy mangovými, citronovými, guavovými a oranžovými, cukrovou třtinou, dracenami, nádherným

kvítím domácím i křovisky přinesenými do Samojska z jiných zemí tropických.

Můj ochotný společník ukazuje mi rozkošné vily ukryté mezi stromovím, vypravuje mi, komu která náleží, a jak si ten neb onen majetník ke vzdušnému tomu zámečku dopomohl.

Vozová cesta i půda v květnicích a sadech černá se jako uhel, a ve vlhké prsti živné země slyšíme skoro bylinstvo růsti.

Kunstova vila Vailima u Apie.

Každým dnem vyrůstá tam mladá bylinka o píď výše, povznáší se nad zemí vůčihledě a bují úžasnou silou jako v pařeništi.

Chvílemi sestupuji s vozu, obracím lávové kameny a pátrám v úkrytu po drobných živočiších. Jednou stane se mou kořistí malý škorpion nebo stonožka, jindy tlustá dešťovka, kterou Samojci rozpulují a obsah její s chutí vyssávají.

Ale i tato lehká práce sběratelská spojena jest v tropech s velikým namáháním, a pot řine se nám s celého těla v takové míře, že ustáváme brzy od náruživého sportu sběratelského. Dobře ještě, že jdeme do vrchu stále ve stínu a že nepociťujeme přímých paprsků palčivého slunce vystupujícího na oblohu.

Za hodinu ukázala se nám na široké plošině horské vila Vailima, obstoupená odevšad bujným křovím a lesním stromovím. Pozadí tvoří hora Vaea, po níž také brzy cestu k temeni nastoupíme a pouť ke hrobu proslulého romanopisce vykonáme.

* *
*

Před několika lety byla Vailima sídlem Roberta Stevensona, narozeného v Edinburce roku 1850. Mladý Skot nepřinesl si mnoho zdraví na svět a postonával neustále. Plicní neduh soužil ho pak v drsném podnebí jeho vlasti tak, že byl nucen uchýliti se do teplých krajů. K radě svých přátel vydal se ubohý nemocný do Samojska a poznal tak všecky krásy ostrova Upolujského. Mořské ovzduší a vonný dech tropické vegetace posílily slabé ústrojí léčencovo, a dětinná náklonnost ostrovanů k hosti z dalekých krajů přišlého učinila Stevensona šťastným člověkem. Cizinec i domorodci žili spolu v nejlepší shodě, a proto umínil si Stevenson, že se usadí v rajské přírodě malebného ostrova na vždy. Za bydliště vyhlédl si Stevenson horskou výšinu, postavil si blízko šumné bystřiny prostou chýši a žil uprostřed bujného lesa se svou ženou a dětmi nový a blažený život. Lékaři, kteří v Evropě léčili Stevensona, divili se velice, když slyšeli, že pacient do Samojska poslaný, žije již po léta v Jižním moři a že okřál tam na těle i na duchu jenom jako zázračným způsobem. Každý prorokoval svému léčenci již jen krátký život a odměřoval jej na měsíce a dny.

Do horského zátiší Stevensonova přicházeli ostrované jako domů a vážili si cizího hosta jako nejlepšího druha a přítele. Stevenson měl pro každého Samojce laskavé slovíčko a uměl všecky nesváry a neshody vyrovnávati a rozvaděné strany smiřovati. Stevenson spatřoval v ostrovanech pouhé děti volné přírody, s úsměvem ve tváři vytýkal jim jejich poklesky a získal si u samojského lidu plné důvěry jako laskavý otec a rádce. Svou náklonnost k důvěřivým ostrovanům osvědčoval Stevenson zjevně a zařídil si podle toho také celou domácnost. Každý v něm viděl spíše Samojce než Evropana. Stevenson mluvil samojsky, odíval se jako domorodci a procházel se kolem své chaty nejraději v lavalavě, tedy obnažen a opatřen pouhou

plachetkou. O květinové ozdoby postaraly se obyčejně samojské dívky a ženy, nazývajíce Stevensona pouze tausitala, t. j. povídkář.

A Stevenson psal té doby mnoho o příhodách námořníků a vylíčil jejich život v několika povídkách a románech, známých nejvíce pouze mezi Angličany. Do jazyka německého bylo přeloženo snad jenom jedno jeho dílo. Ale v Jižním moři jsou Stevensonovy spisy známy každému Britovi.

Stevenson prodloužil si na ostrově Upolujském život o osm let. Když ve své chýši r. 1894 skonal, přicházeli k zesnulému povídkáři ostrované z daleka široka a vyzdobovali chaloupku svého přítele a rádce palmovými listy a kvítím. Jindy přicházeli na návštěvu samá veselost a samý smích, ale tentokráte prolévali pro milého cizince hořké slzy a plakali usedavě. S domorodci přišli na pohřeb také všickni běloši a kráčeli za rakví až k výšině hory Vaeajské, kde Stevenson přál si míti hrob. Ještě po smrti chtěl odpočívati v místě, odkud tak často vyhlížel na rozpěněné vlny širého oceánu. Chtěl býti hodně daleko, kam by již nářky na občanské nepokoje nezaléhaly, a chtěl ležeti hodně vysoko, jen aby paprsky ranní zory dotýkaly se jeho rovu nejdříve. Přes výšinu pochovaného povídkáře přelétají zhusta mořští opeřenci, a párky bělostných faetonů táhnou nad hrobem básníkovým každého jitra a každého večera.

Osiřelou chýši oblíbeného povídkáře stihl potom zvláštní osud. Za válečného rozruchu, jenž způsobil všem ostrovanům velikou pohromu a připravil Samojce o samostatnost, lítaly granáty daleko do hor a zasáhly také chatu Stevensonovu. Angličtí vojíni snad ani netušili, že ničili právě příbytek slavného svého rodáka. Brzy na to, když pozůstalá rodina Stevensonova vystěhovala se z horského zátiší, zarostly trosky rozbořeného stavení bujnou vegetací, a po někdejším sídle básníkově zachovala se jen hromádka kamení.

Zátiší zesnulého Stevensona zalíbilo se panu Kunstovi tak, že si usmyslil, pozemek od dědiců koupiti a založiti na něm větší residenci. Tak zmizely s povrchu i trosky někdejší chýše pohádkářovy, a dnes mluví se v Apii jenom o ville bohatého kupce Kunsta.

* *
*

Do vily Kunstovy přišli jsme brzy z rána. Té doby lidé u nás ještě spávají, ale v tropech opouštějí spáči ložnici dávno před východem slunce, polévají se vodou za noci valně ochlazenou a okřívají na čerstvém povětří. Trošek kávy nebo čaje zahání rychle rozespalost. Po ranní procházce se snídá.

Správce vily pan Conradt uvítal nás v residenci podnikavého pána svého velmi srdečně, a ve chvíli na to seděli jsme již u tabule vystrojené chutnými zákusky. Hostitelova rodina měla radost, že nám snídaně šla tak k duhu, a přinášela na stůl ještě všeliké ovoce, jež se rodí v sadě založeném kolem vily. Ananasy, zavedené před krátkou dobou také do Samojska, chutnaly mi ze všech jeho plodin nejlépe.

Na konec tabule přinesl mi hostitel velikého brouka v lihu uschovaného. Byl to ohromný tesařík, jenž upomíná celým svým vzezřením na největšího tesaříka českého zvaného vědecky Ergates.

Potom provázel nás hostitel po všech salonech prostorného letohrádku, ukazoval nám síň hudební a taneční, kuřárnu, vyzdobenou samými žaponeriemi, jídelnu, knihovnu, bohatou zvláště spisy zeměvědnými a týkajícími se v prvé řadě Jižního moře, zavedl nás do síně samojské, upravované ob čas pro návštěvy milých ostrovanů a ostrovanek, a vypravoval, jak tam bývá živo a veselo, když zahlaholí dvoranou samojský zpěv, a když za národních tanců podávají samojské krásky četným hostům chladivou kávu. Té doby vyzdobuje se síň drahými rohožemi, a všickni hosté přicházejí na návštěvu v prostém šatě samojském a kvítím krášlení. Procházkou po květinovém sadě, ozařovaném snad již jenom snivým svitem bledé luny, končívají samojské večírky u pohostinného velmože.

Květnice vily Vailimy zastiňována jest místy košatými chlebovníky. Vedle nich vyrostly již ve zdravé stromky mladé sazeničky kakaovníkové a nesly bohatou úrodu.

Hnědé ovoce veliké jako okurky viselo na stromcích jak s větví, tak i s jejich kmenů. Nemohl jsem si odepříti té radosti, abych po mnohých letech trhal zase jednou zajímavé plody kulturní rostliny, zavedené nyní z horké Ameriky do všech krajů tropického zeměpásu. Natrhané ovoce sušil jsem za potomní své plavby znenáhla na slunci, a šťastně jsem je ze Samojska

v nejlepším stavu domů přivezl a zařadil do botanických sbírek školních.

Roje čarokrásných motýlů dovršovaly půvaby líbezného sadu Vailimského. Také mohl jsem sledovati ve volné přírodě okolí Vailimského komické pohyby podivuhodných kudlanek, ukláněj1ících se hluboce jako nějaké dvorní dámy, a život pakobylek, podobných spíše suchému kousku dříví nežli vyzáblému zvířeti o šesti zmrzačelých nožičkách.

Některé samojské pakobylky prožívají všecken život na listech kokosovníkových a způsobují ožíráním mladého lupení mnoho škody. Druh ten zove se samojsky t a f a t a f a l a u n i u. Ve jméně tom značí l a u list a n i u kokosovník.

Dlouhá jména jsou u Samojců oblíbena. Šváb slove na př. m o n g a m o n g a i' u m a n g a, t i f i t i f i t u s i t u s i jistá ryba, pavučina a p u n g a l e v e l e v e. Ve tvoření takových slov libují si také Fidžijané, nazývajíce pavouka t i n a n i v i r i t a l a v a l a v a, kudlanku v o d r e d r a u d r a u, měsíc říjen m b a l o l o l a i l a i (doba, kdy objevuje se červ mbalolo čili palolo).

Ale při vší své zajímavosti ostávají samojští hmyzové, zvláště pak motýlové, daleko za nádherou, jakou vystrojeni jsou jejich příbuzní na Sumatře, Javě, Molukách a Nové Guineji. Přírodozpytec Mohnike má pravdu, tvrdí-li, že báječných barev přibývá hmyzům Malajského souostroví tím více, čím dále jdeme od západu na východ, a že ostrovy Arujské s vlastí čarovných rajek jsou vrcholem divů a úžasu.

V potu tváři sbíral jsem zase přírodovědecké zkušenosti na výšinách vily Vailimské a ochlazoval jsem se pod vodopádem křišťálových pramenů, od nichž horské zátiší vzalo své jméno.

* *
*

Druhým výletním místem na ostrově Upolujském stalo se poslední dobou také zelené jezírko zvané L a n u t o' o. Tam, kde před věky vyvírala ohnivá láva, ostal nyní jenom hluboký jícen po někdejší sopce, zalil se vodou a zarostl na pokraji nejbujnějším pralesem. Do horské té samoty, kde rozléhají se jenom zvuky divokých holubů, vydávají se výletníci obyčejně

jenom ve větších společnostech, nocují v chatě k tomu účelu zřízené, prožívají tam zhusta několik dní a osvěžují se v chladných výšinách pokrmy a nápoji, jež si na cestu s sebou vzali. Klíč od jezerní chýše vydává rodina doktora Funka v Apii.

Druhou vyhaslou sopkou s mohutným kráterem jest T o f u a, ale dno jeho vyplněno jest pouze troskami čedičovými. Po vodě nebývá tam nikdy ani památky, ba i za největších lijavců mizí déšť v jícnu jako v řešetě.

Živých sopek ostrov Upolujský sice nemá, ale zemětřesení nebývá v Samojském souostroví vzácností.

Nejnovější výbuch sopečný udál se na ostrově Savaiijském r. 1902. Dne 29. října pozorovaly se tam otřesy několikráte a z hor Tuasivských počal vystupovati černý dým jako znamení, že v jícnech tamějších hor sopečných probudil se nový život vulkanický. Té noci nezamhouřil nikdo strachy ani oka. Pověrčiví ostrované měli prý dokonce i vidění, jak duchové vynořovali se ze žhavých plamenů a provozovali v nich divoký rej. Plameny šlehaly vysoko k nebi, a dunění a rachot provázely výbuchy spojené s výtokem lávy.

Wesleyanští pastoři, vychovaní evropskými misionáři z domorodců, zanechali pojednou víry křesťanské a kázali svým rodákům opětně staré náboženství: Ó bože, který tak miluješ plameny žhavé hory, nemáš s námi smilování. Což nevíš, jak tě opěváme a k tobě voláme? Kdo bude ti vzdávati chválu, jestliže nás všecky zahubíš?

Ostrované Savaiijští věří pevně, že v nitru ohnivých hor vládne bytost bohorovná, dávajíc na jevo nelibost zemětřesením a soptěním. Podzemní ten duch slove u Samojců m a f u i e, u ostrovanů Tongajských, Havajských, Markéských, Niueských a Maorů m a u i, u Tahiťanů m a h u i e.

* *
*

Ostrov Savaii jest vlastně ohromný vulkán, k němuž přiléhá řada menších výhní sopečných vyhaslých v dobách nepříliš dávných. Rozlehlá pole lávová, lemující severozápadní břehy ostrovní, nazývá lid podnes O l e M u, t. j. ohnivými nebo spálenými, a přijal výraz ten od svých předků, kteří vídali nepochybně sopečnou činnost hor ještě na vlastní oči.

Vnitřek Savaiie jest rovněž téměř liduprázdný. Domorodci usazeni jsou jenom na pobřeží.

Také malý ostrov Apolima (t. j. dutá ruka), jenž leží mezi oběma velikými ostrovy, jest pouhý okraj vyhaslého jícnu vyvýšeného nad hladinu mořskou 144 m. Do zatopeného nitra jeho může proplouti úzkým průlivem toliko malý člun.

Vulkanické povahy jsou též Samojské ostrovy, jež jsou přivtěleny k Americe. Ostrov Tutuila má vyhaslých sopek několik, a nové výbuchy spojily je v mohutný řetěz horský. Přístav Pango Pango zdá se býti někdejší výhní ohromné sopky. Stěny její zapadají do moře velmi srázně a ukončují dnem až přes 300 m hlubokým.

Německé Samojsko má v rozloze 2572 čtverečních km, americké pouze 216 km. Všecky ostrovy dohromady mají necelých 40.000 obyvatelů.

* *
*

Touha má zajeti si také na ostrov Savaiijský a do Samojska amerického se mi nevyplnily. Tropických vyrážek na těle přibývalo mi den ode dne více, překážely mi ve spaní, za chůze i za jízdy a znepříjemňovaly mi pobyt v tropech tak, že jsem se rozhodl býti co nejdříve hostem Modrých hor v Australii.

Tentokráte počaly mě sužovati ve vlhkém ovzduší Jižního moře nežity. Nežli vyléčil jsem furunkl jeden, byl tu již druhý, třetí, čtvrtý. Jednou objevilo se zanícené ložisko v podpaždí, brzy na to vyrážely jiné nežity na lýtku, stehnech a na místech, jichž za jízdy v sedle nejvíce potřebujeme. Z malé neštovičky vyvinoval se nežit veliký jako lískový ořech, vnikal hluboko do svalu, hnisal a svědil a pálil ve dne v noci. Z opatrnosti před nákazou bylo třeba vymývati rány teplou vodou před tím uvařenou a chrániti zanícená ložiska vatou karbolovou. Nováček v tropech mohl by se domýšleti, že jest snad již stižen úplavicí cukrovou, a že četné nežity jsou vlastně příznaky vražedné té choroby, ale zkušenější cestovatel v krajinách meziobratníkových poznává v nich brzy obvyklou nemoc kožní, které tam skoro každý cizinec podléhá, nicméně opět se z ní pozdravuje. Může-

me-li zaměniti vlhké ovzduší za suché, zbavujeme se protivné choroby kožní velmi záhy.

Záněty kožní jeví se v tropech rozličně a označují se v lékařství různými jmény. Pověstným je zvláště lišej, jemuž říkají Holanďané v Malajském archipelu r o o d e h o n d, Němci d e r r o t e H u n d, t. j. červený pes.

Jméno prvé věští, jakou barvu za té choroby kůže mívá, jméno druhé vypovídá, že člověk drbe a škrábe se za té nemoci tak jako pes, jenž jest blechami sužován.

A v pravdě nemůže nás tělo nikdy tak svěditi a páliti, jako když jsme navštíveni vyrážkou zvanou v lékařství lišejem tropickým. Vyrážka ta objevuje se též v krajinách subtropických, a to v době dešťů, kdy bývá ovzduší nejvlhčí. Nemocný má tělo jako v ohni a cítí brzy zde, brzy onde, že je bodán jako nejjemnějšími jehlami. Kýchne-li, domnívá se, že je píchán ostrými kartáči po celém těle a snaží se zapuditi bolest drbáním zvláště ve spaní.

Časté ochlazování vodou má v zápětí pálení ještě bolestnější. Ze zoufalství vrhají se mnozí do moře a ochlazují se ve vlnách, ale poslední věci jsou horší prvních. Jakékoli dráždění, ať vodou studenou, nebo vlněným oděvem, zhoršuje stav nemocného. Ještě nejlépe osvědčují se v léčení kokosový olej, vaselin a mírné mastičky ichthyolové. V prvých počátcích zmírňujeme pálení rýžovou moukou nebo klouzkem a nosíme košili hedbávnou, plátěnou nebo bavlněnou a neškrobenou.

Nejlepším prostředkem proti té kožní chorobě jest ovšem změna podnebí, a horská sanatoria činí v zemích tropických pravé divy. Holanďané a Angličané poznali již dávno blahodárné působení klimatických stanic založených v horských výšinách a léčívají se tam buď na útraty vlastní nebo na náklad osadní správy. Kdo v horké Indii neznal by jména Dardžilink a Simla, na Cejloně Nuvara Elia, na Jávě Tosari, Sindanglaja?

Horského sanatoria Samojsko ještě nemá a ani ho tak nepotřebuje, protože kolonisté tamějšímu klimatu snadno uvykají, snášejíce lehké choroby tropické bez škodlivých následků. Zákeřná choroba b e r i-b e r i, zvaná v Žaponsku k a k k e, v Samojsku se neobjevuje. Také pravá malarie jakožto největší škůdce tropických osadníků je v Samojsku málo rozšířena a objevuje se ještě nejspíše u domorodců.

Za to není Samojsko prosto choroby zaviňované cizopasnými červy vlasovci. Doktor Funk zbavil již mnohého ostrovana obrovského nádoru dovednou operací v Apii často prováděnou. a sňal s nemocného břímě, jež ho tížilo jako závaží.

* *
*

Nežli opustil jsem rajské souostroví Samojské, odeslal jsem do svého domova několik korespondenčních lístků tamější poštou. Německá pošta v Apii prodává je právě za tolik feniků. jako jednoduché dopisnice ustanovené pro Německo evropské.

Poštmistrem byl té doby v Apii ještě veselý Angličan Davis, zpěvák tělem a duší, ale němčině bude prý se v nové německé osadě teprv učiti. Tehdy uměl říkati po německu toliko dvě slova j a, j a a končíval každou větu plnou nevinného žertu a šprýmu krátkým zahvizdnutím. Proto zasloužil si titulu „poštmistr hvizdač“ plnou měrou. Hvízdá-li si tam pan Davis v čele německé pošty doposud, není mi známo.

Domorodci vitijští jako vojíni.

V souostroví Vitijském.

Z Apie do Suvy v archipelu Fidžijském čili Vitijském počítá se 645 námořských mil, tedy asi 1160 km. Odjezd byl stanoven na 6. hodinu večerní.

Kolem parolodi kroužili ostrované na svých kocábkách a nabízeli panstvu na prodej všeliké druhy korálů. Některé měly podobu rozvětvených stromečků, jiné podobaly se vějířům, houbám a miskám. Barvu měly buď červenou, nebo bělaly se jako padlý sníh. V jedněch poznal jsem rod zvaný vědecky M a d r e p o r a, v druhých rod P o r i t e s, S t y l a s t e r, P a v o n i a, F u n g i a, M i l l e p o r a. Samojci zovou korály společným jménem a m u.

Západem slunce počaly se hory na ostrově Upolujském černati jako uhel, a svěží zeleň tropického stromoví vzala na se pojednou tvář tmavé noci. Před námi čeřilo se mírně moře, a smaragdová barva korálových zátok splynula brzy v jeden odstín se širým oceánem.

Novým jitrem měli jsme psáti po sobotě datum: v neděli, dne 24. února. Ale poněvadž té noci překročila naše loď opět hranici poledníku 180., přišli jsme v kalendáři o neděli a psali

jsme hned: v pondělí, dne 25. února. Co jsme za plavby od východu k západu vydělali, to jsme na zpáteční cestě od souostroví Samojského k archipelu Fidžijskému, tedy za plavby od západu k východu, zase prodělali. Tentokráte nenaříkal však na palubě naší lodi nikdo, že přišel o výroční den svých narozenin, a že utopil památný den svého života v širých vodách Jižního moře.

Úkazu toho soudruhové mořeplavce Magalhaensa neznali a velice se podivili, když navrátili se s první cesty kolem světa a přibyli dne 6. září 1522 do přístavu San Lucarského při ústí Qaudalquiviru. Veliké bylo jejich překvapení, když zvěděli, že v San Lucaru psalo se toho dne již 7. září. Všickni plavci domnívali se, že zapomněli jeden den ve svém denníku lodním poznamenati. Benátský vyslanec u španělského dvora Contarini příčinu toho zjevu dobře vysvětlil, ale výklad jeho nebyl ode všech pochopen.

Jen tak mohl potrhlý Phileas Fogg ve Verneově „Cestě kolem světa“ vyhráti sázku, ač již staří Arabové o změně takové věděli. Zeměpisec Abul Fída učil již ve 14. století, že ze dvou osob, které by cestu kolem zeměkoule vykonaly a ke společnému východišti se vrátily, ten, jenž k východu se bral, o den více by počítal, a ten, jenž k západu cestu nastoupil, o den méně.

Ostrovy Havajské, Samojsko, Markézy, ostrovy Tovaryšské, Cookovy a j. mají datum jako v Americe, avšak ostrovy Marshallovy, Gilbertovy, Tongajsko, souostroví Fidžijské, Nový Zéland, Tasmanie, Australie, Nová Guinea, Malajský archipel, Filipiny, Čína a Žaponsko mají datum jako my v Evropě.

* *
*

V širém moři nebylo za plavby druhého dne po ptactvu ani památky. Jen jednou mohl jsem poznamenati do svého denníku, že táhl blízko nás párek elegantních faetonů a přiblížil se k lodi tak, že jsem mohl dobře rozeznati dvě dlouhá a tenička péra, jež vynikala každému opeřenci z ocasu. Známkou takovou vyniká jenom rodina faetonů, zastoupená v tropických vodách světových oceánů čtyřmi druhy.

V jakých mořích faetoni se zdržují, praví již jejich německé jméno Tropikvogel.

Byli jsme vzdáleni od pevné země velmi daleko, ale párek etherických opeřenců letěl ještě plnou silou, jako by byl teprv před chvílí opustil souš. Kromě albatrosů neodvažuje se snad již žádný jiný pták mořský tak daleko, jako faeton. Jsou zaznamenána pozorování, že tropický ten opeřenec byl spatřen na širém moři až 500 námořských mil od pevniny, tedy přes 900 kilometrů.

Za svých plaveb v tropických mořích vídal jsem faetony vždycky v letu, nikdy na vodě. Několikráte spatřil jsem je, jak se střelhbitě vrhají do moře za potravou a jak opět ihned živel opouštějí a dále ve vzduchu poletují.

Ona dlouhá ocasní péra jsou tenička jako struna a téměř bez chmýřnatého praporu. Zmocniti se těchto strunovitých peříček nebývá lehké, a proto zdobívají se jimi jenom náčelníci ostrovních národů. Ve výzdobě takové libují si zvláště Fidžijané.

*   *
*

Odpoledne 25. února plula naše loď blízko ostrova Niuafou (vyslov Ni-u-a-fo-u). Obrysy kokosovníků, jež tam v sopečné půdě všudy dobře prospívají, byly i neozbrojenému oku zcela dobře patrny. Zvířena i rostlinstvo této skrovné souše neliší se od zvířeny a květeny souostroví Tongajského. Výjimku činí tam pouze památný opeřenec tabon Pritchardův.

Zdá se, že i ostrovní vulkán Niuafou souvisí se sopkami Nového Zélandu. Za důvod uvádí se, že soptil téže doby, kdy novozélandský vulkán Taraverský pohroboval v blízkém podsvětí proslulé a čarokrásné terasy Rotomahanské.

Dne 26. února plula již paroloď bludištěm samých korálových ostrovů a rýfů. Mělčiny jejich lagun zelenaly se jako smaragd, jinde jako malachit, chrysopras, nefrit nebo ušlechtilá patina bronzová a zdály se býti drahými kameny v modrý lazulit zasazenými. Přes nízké hráze věncovitých ostrůvků valí se tam vlny neustále, rozbíjejí se nárazem o korálové stavby, a pěnivé peřeje označují zřejmě obrysy nebezpečných skalisek. Nepravidelné proudy mořské stěžují tam plavbu tím více.

Z námořských map mohl jsem zvěděti, že plujeme již v oblasti souostroví Fidžijského a že jsme na blízku ostrova V u n y č. T a v i u n i.

Středem tohoto ostrova jde právě poledník 180. Poledník ten dělí souostroví Fidžijské ve dvě části, z nichž každá měla by míti rozličné datum, ale pro zachování jednoty bylo r. 1879 přijato datum totožné s australským. Snad půlí ten poledník také

Námořská mapa ostrova Viti Levu v souostroví Fidžijském. Na jihovýchodě město Suva černě podtržené. Drobné číslice znamenají hloubku moře v provazcích (1 provazec asi 2 metry).

chyši, jež byla ve chvíli, kdy mělo se psáti XX. století, obydlena dvěma ostrovany. Dost možná, že jeden ostrovan ležel v koutku východním a druhý v koutku západním a že hranici mezi nimi tvořil zmíněný meridián. Psal by tedy ostrovan, jenž odpočíval v koutku západním, snad již úterý, kdežto druhý, usazený v koutku východním teprve pondělek. Žil tedy první již na počátku století XX., když druhý prožíval právě poslední den století XIX. Kdyby se byl však položil jeden z nich právě na samý meridián, mohl se dívati jedním okem do století XIX. a druhým do století XX.

Větší než ostrov Taviuni jest sousední ostrov V a n u a L e v u, největší pak rozlohu ve Fidžijském archipelu má V i t i L e v u (11.837 km).

Příruční slovníček fidžijsko-anglický poučí nás, že L e v u znamená velký, V a n u a jest země. Dále se dovídáme, že fidžijská abeceda má 23 písmena, a že g čte se jako n g, tedy u g a v u l e jako u n g a v u l e (rak, jenž leze na kokosové palmy), b jako m b (b a l o l o jako m b a l o l o), d jako n d (l a v e d u l a jest l a v e n d u l a, t. j. faeton), j jako d ž. Čte se tedy F i j i nebo F i d j i jako F i d ž i, ač vyslovují sami domorodci v některých krajích F i d ž i, jinde pak V i t i. Oba výrazy mají dle psaní i dle výslovnosti svou oprávněnost.

Mnohá jména fidžijská, jako m b a l a l a (pandán), m b é m b é (motýl), m b a l o l o (palolo), M b a u, M b e n g h a, M b a t i k i (jména ostrovů), znějí jako výrazy některých národů afrických, počínajíce význačnou předponou m b.

Doporučení, která jsem si odnášel obchodním firmám na ostrov Ovalaujský do někdejšího hlavního města archipelu Fidžijského, do Levuky, nebyla mi tentokráte nic platna, protože paroloď plula z Apie přímo do Suvy, sídla guvernérova a všech koloniálních úřadů, vládnoucích asi nad půltřetím stem větších i menších ostrovů. Ale pouze asi třetina ostrovů a ostrůvků jest lidmi obydlena.

Před východem slunce dne 27. února plula paroloď již podél jihovýchodních břehů ostrova Viti Levu, vroubeného skoro bez přetržení korálovými hrázemi, a o 6. hodině pohybovala se hlemýždím krokem mezi troskami utonulých korábů a četnými bojemi, aby přistála u hlavního města, jehož jméno Suva. Fidžijský ten název znamená v překladě hráz.

* *
*

Fidžijské ostrovy objevil sice mořeplavec holandský (Tasman), ale pány jejich stali se opět Britové. První osadníci evropští přišli tam r. 1804. Byli to uprchlíci, kteří opustili káznici ostrova Norfolského a dostihli šťastně svobody v otevřeném člunu.

Brzy za nimi ocitlo se v souostroví několik námořníků z utonulého korábu otrokářského, přineslo pohlavárovi ostrova

Ostrované Fidžijští trou dřevo o dřevo a rozdělávají oheň.

Mbau palné zbraně a získalo si u pověstného lidojeda veliké přízně.

Čínští plavci dojížděli k Fidžijanům již dávno před tím, lovili v archipelu sumýše, odváželi je domů jako cennou pochoutku, trepank zvanou v obchodě, a dělali dobré obchody.

Za prvními Evropany šli plavci američtí a lovili sumýše čili holothurie jako Číňané. Podivuhodní ti mořští tvorové vypadají jako obrovské housenky.

S námořníky připlavili se do souostroví Fidžijského také misionáři z Tongajska a rozvinovali mezi lidojedy apoštolskou činnost již roku 1835.

Fidžijský král Cakambau zanechal pojednou lidožroutství, počal návodem bělochů jinak vládnouti a dělal dluhy, jež musel u něho vymáhati válečný koráb americký.

Mezi tím byly ostrovy Fidžijské přírodovědecky prozkoumávány a doporučeny Britanii, aby převzala nad nimi protektorát.

Toho roku (1860) počala tam svou plantážnickou práci prováděti hamburská firma Godeffroyova a vyhlédla si za své působiště krásný ostrov Ovalau. Plantáže kávové a bavlníkové nesly brzy pěknou úrodu, a proto pospíšila si i jistá obchodní společnost australská, aby se ve Fidžijsku usadila. Všecky podniky prospívaly co nejlépe, a jihomořská bavlna měla tehdy ve světě nejlepší jméno.

Té doby mohlo Německo získati souostroví Fidžijské velmi snadno. Král Fidžijanů byl po krk zadlužen a rád by se byl zřekl za milon marek a nějaký roční důchod celé říše své. V Německu litují do dneška, že neřekli tehdy ano.

Chuti k tomu neměla tenkráte ani Britanie, ale konečně přece svolila, a od roku 1874 přivtěleno jest Fidžijsko k její koruně.

* *
*

Na půdu fidžijskou vstupoval jsem s podivným pocitem. Pořád mi tanuly na mysli starší zprávy: „Největšími lidožrouty na zemi jsou fidžijští náčelníci. Ostatně žádný Viťan není v potravě té vyběračný. Starý, mladý, žena nebo muž stejně jdou mu k duhu, ale nejlépe přece mu chutná maso ze stehna a srdce. Lidé vyhlídnutí za oběť byli předem mučeni, ruce a nohy byly jim utínány, a pečeny před nešťastníkem. Ale doktor Buchner praví: Nebylo by dobře všem takovým zprávám šířeným od misionářů věřiti na slovo, protože mnozí očerňují divochy jen

proto tak příšerně, aby mohli o sobě říci, jak mnoho dobrého tam vykonali."

A jinde četl jsem o lidožroutech fidžijských: „Fidžijané živí se hlavně potravou rostlinnou a jídají den co den taro, jamy, chlebovník, bananky, cukrovou třtinu, oranže a kokosové ořechy. Leč nepohrdají také masem vepřovým, kuřaty, rybami, želvami, raky a měkkýši. Ale na člověčí maso dostávají laskominy, vysloví-li se jen pouhé jméno jeho. Stejně chutná jim maso

Tanec ostrovanů Fidžijských.

čerstvé jako již nahnilé a zkažené. Pochází-li pochoutka ta z bělocha nebo ostrovana domorodého, Viťané se neptají. Bukalo (člověčí maso) jako bukalo. Hody toho druhu nenaskytují se ovšem každou chvíli, a proto připojují se k nim okázalé slavnosti. V pravdě jsou to slavnosti kanibalské, jimž nesmějí býti přítomny ani ženy divochů, berouce s dětmi za vděk jenom to, co po hodech zbylo. Krmě tak vzácná nesměla se prsty ani jísti a brala se do zvláštních vidliček zhotovených ze dřeva kasuarinového. O hostině přikusovaly se k člověčímu masu zvláštní zeleniny. Zajaté otroky jídali Fidžijané k uctění svých bohů a bůžků

a chovali je na malých ostrůvcích, aby o dnech zvláště památných a slavných bylo vždycky člověčí maso pohotově. Lidské oběti pekly se buď celé nebo v kusy rozsekané a v listech zaobalené. Počet kamenů do země zasazených udával číslo, kolik lidí bylo bůžkům obětováno a od kanibalů snědeno. Na jednom místě našlo se téměř 900 takových památníků."

Teď může každý navštíviti veliké ostrovy Fidžijské beze strachu, byť i z postav někdejších lidožroutů vanula ještě pověstná hrůza zveličovaná vlasy uměle načechranými a popelem a vápnem příšerně pudrovanými nebo červeně, žlutě a jinak zbarvenými. Přistává-li paroloď ke břehu, dostavuje se tam také pestrá společnost polonahých ostrovanů, my pak máme hned příležitost všimnouti si z blízka pěkně rostlého těla jejich. Muži nosívají kolem boků opasek pandánový nebo hibiskový, ženy v městech (v celém souostroví jsou toliko dvě městečka Suva a Levuka) barevnou zástěrku a kazajku. V mužích s kazajkou modrou poznáváme policisty, kteří chodí bosi jako domorodí vojíni.

Po krátké prohlídce zdravotní mohli jsme vystoupiti na pier, jenž zprostředkuje spojení s pevninou. Teploměr ukazoval ve stínu již o 7. hodině ranní 25° C. Vždyť jsme v tropech, a to asi při 18°. jižní šířky.

Město Suva rozloženo jest podél samého břehu jako všecky osady ostrovní a vypadá po evropsku. Dřevěné a plechem kryté domky jsou majetkem bělochů. Chýše domorodců zastaneme o hodný kus cesty dále. Ulice jsou v nejlepším pořádku. Obchod mají v rukou Angličané, poangličení Němci a židé.

Domácí časopisy vycházejí v jazyku anglickém, dva v Suvě a jeden v Levuce. Příloha listu „The Fiji Times" netiskne se však na půdě fidžijské, nýbrž v Sydneji, tedy v tiskárně, jež jest vzdálena od redakce přes 3000 kilometrů, neboli takový kus cesty, jako je z Prahy na hranice sibiřské.

Za mé návštěvy bylo ještě Fidžijsko odloučeno telegraficky od ostatního světa docela, a novinářské zprávy přinášely do Suvy pouze poštovní parníky. Jednou za 14 dní přistává v Suvě poštovní paroloď linie australskoamerické a paroloď linie australskokaledonské, jednou za měsíc dojíždí tam poštovní parník z Nového Zélandu. Linie ty požívají guberniální podpory.

Do Suvy plavívá se ročně přes 80 parolodí britských, do Levuky pouze asi 14. Mezi cizími koráby, které navštěvují archipel Fidžijský, jsou lodi norské počtem na prvém místě. Z Německa, Tongajska a Ameriky plavívá se tam ročně pouze po dvou lodích plachetních.

Ale rokem 1902 dostalo se Fidžijsku spojení kabelového, a za půl hodiny může se dověděti Suva o všem, co se událo v nejodlehlejším koutě světa.

Nový ten kabel podmořský spojuje nyní australské město Brisbane s ostrovem Norfolským, jde dále do Suvy, na ostrov Fanningův (pojmenovaný tak podle amerického kapitána) a končí Vancouverem v britské Kolumbii. Nová jest také kabelová odbočka spojující Norfolk s Novým Zélandem.

Náklad na tichomořský ten kabel povolil anglický parlament již v srpnu r. 1901, rok na to počalo se lano klásti, a dne 24. března byla telegrafická stanice v Suvě hotova. Koncem r. 1902 bylo provedeno celé spojení mezi Australií a Amerikou. Vydání za pořízení kabelu hradí Velká Britanie a Australie s Kanadou.

Kabelem pacifickým spojilo se elektrické vedení ostatní, tak že spjata jest drátem již celá zeměkoule.

Nový pacifický kabel pobřežní má v tloušti 5 cm. V závratných hlubinách má lano v průměru pouze dva a půl cm., aby snáze mohlo odolávati vlastní váze své; také jest poddajnější.

Jako v Apii tak i v Suvě táhne se pěkná cesta stále podél břehu mořského. Košaté koruny vysokého stromoví vroubí silnici s obou stran. Všecky ostatní cesty stoupají v městečku příkře a vedou do horského kraje.

* *
*

Guvernér celého souostroví má residenci za městem uprostřed parku zvaného obyčejně „botanickou zahradou“. V korunách mohutných pandanů rděly se tehdy veliké palice převonných plodů podobné obrovským ananasům a rozpadávaly se již v jednotlivé peckovice obalené plamennou dužninou. Přivoníme-li ke krásnému tomu ovoci, pochopíme, proč slavný Linné po-

Ostrovan Fidžijský.

jmenoval tropický ten strom blízce spřízněný s rodinou vznešených palem Pandanus odoratissimus.

V plném květu stály tehdy v sadě stromy prosvirníkové a vypadaly, jako by byly posety rozvitými růžemi. Jen proto zove se druh obecně v Indii rozšířený a Preslem prosvirník

sváteční pojmenovaný „čínskou růží". Oba tyto druhy viděl jsem kvésti v Tongajsku i v archipelu Samojském a Fidžijském. Zdá se, že jsou tam domovem od jakživa. Zvláště oblíbena jest mezi ostrovany „čínská růže", zvaná v samojštině aute. Tato květina nescházívá skoro nikdy ve vlasové výzdobě domorodců, protože kvete v těch krajinách skoro po celý rok.

Nádherným květem prosvirníku svátečného krášlívají se také Hindové, a vlasy jejich bývají o slavnostech veselých i pohřebních samá čínská růže.

Po delší době spatřil jsem v sadě zase strom kasuarinový, ale nebyl to druh australský do souostroví Fidžijského snad přenesený, nýbrž přesličník domácí, jemuž ostrované caukuru říkají.

Mnohé jiné rostliny v sadě pěstované byly mi již známy z dřívějších cest po zemích tropických, ale některé spatřoval jsem tam ve svém životě po prvé, protože asi polovice veškerých druhů rostlinných ve Fidžijsku rozšířených objevuje se pouze v tomto souostroví. Ostatní květena ostrovní pochází z Indie a blízkých i vzdálených krajů Pacifického oceánu.

*   *
*

Indickým příslušníkem ve Fidžijsku jest také opeřený pěvec mainate čili maino. Jak přišel roztomilý ten čtverák k českému názvu loskuták, sám nevím. Či souvisí snad to jméno s jeho švitořením podobným třeskotu čili loskotu? Domácí jméno slušelo by tomu švarnému zpěváku v českých knihách lépe.

V Indii nazývá se přítulný ten pták beo a zastává tam chytré naše špačky. Pro kamarádské jeho mravy oblíbili si bea v celém Malajském moři a nebyl-li tam domovem, aklimatovali si ho pod širým nebem.

V Suvě poletuje maino houfně a vede společenský život jako vrány, kavky a špačkové. Zhusta vídal jsem jej, jak skákal na hovězí dobytek a chytal mouchy na něm usedlé.

Maino je tak veliký jako náš kos. Také jeho peří je tmavočerné, ale leskne se kovově a přechází do zelena. I zobák jeho žloutne se oranžově. Žluté nádory kožní za uchem, violový ná-

dech na hlavě, bílá skvrna na letkách a žlutavé nohy jsou další známky učelivého toho opeřence.

Maino objevuje se ob čas i u ptáčníků pražských a dobře se platí. Beo učený mívá i ve své vlasti velikou cenu. V Batavii na Javě slyšel jsem učeného bea mluviti, kašlati, plakati, naříkati, vrčeti a smáti se jako člověka. Majitel cenil si ho na několik set korun. Naši ptáčníci prodávají obyčejného bea po 10—20 korunách.

Aklimatovaných zvířat má Fidžijsko již pěknou řadu. Ve volné přírodě viděl jsem tam poletovati i kanárky. Prospívají prý v nové vlasti velmi dobře. Zdivočeli brzy jako jejich soudruzi, kteří kdysi ulítli ze ztroskotané lodi španělské na ostrov Elbu a tam tak se rozmnožili, že tvořili kmen, jehož potomstvo vyváželo se z Italie na všecky strany světa.

K velikému svému překvapení vyplašil jsem z houští botanické zahrady malou šelmu promyku, ana právě rdousila myš. Leč nebyl to ichneumon, jenž snad býval domovem na ostrově Viti Levu ode dávna, ale byla to promyka dobře mně známá již z Indie a Cejlonu. U kejklířů indických vídal jsem malého toho dravce jako zuřivého zápasníka, jenž podstupoval krutý boj s jedovatým brejlovcem před tváří četných diváků a vycházel z něho vždycky jako vítěz. Zápasy toho druhu náležejí v indických městech ke všedním divadlům, jaká se tam odehrávají před hotely na ulici každou chvíli. Kejklíř vypouští z jednoho koše jedovatou kobru — tak zove se v Indii brejlovec — a z druhého košíku ochočenou a přítulnou promyku m a n g u s čili m u n g o s. Malá ta šelma podobná svým životem lasičce nebo kuně spatřuje na první pohled, s kým má co činiti, a vrhá se obratným skokem na brejlovce, jenž rovněž má se již k útoku a dává vztek svůj na jevo sykotem. Ale stačí pouhý mžik, a promyka zakusuje se kobře do hlavy a ukracuje jí život jedním křupnutím do lebky. Zápasník vykonal tak útok vedený na život a na smrt za pochvaly všech diváků a tulí se ke kejklíři, jenž pak, přijav odměnu za svou produkci, odchází jinam, aby tam obětoval krvežíznivé promyce brejlovce jiného.

V přírodopisných knihách uvádí se indická ta promyka jakožto H e r p e s t e s g r i s e u s. Již náš Presl praví o ní, že menšími ssavci a ptáky se živí, že krysy vyhrabuje, drůbež

uchvacuje a krev její pije, anobrž hady nejjedovatější stíhá a s nimi se potýká.

Mangus usmrcuje více obětí nežli potřebuje k vlastní výživě a činí tak snad pouze ze zábavy. Proto chovají si šedou tu promyku v Indii jako zvíře domácí, a promyka vykonává své povinnosti v domě zrovna tak svědomitě jako pořádná kočka.

Z toho důvodu zavedli si šedou promyku indickou také do Fidžijska a měli za to, že mangus udělá pořádek v plantážích

Osada ostrovanů Fidžijských.

cukrové třtiny a že osvobodí je od myší. Ale milý mangus nehubí tam teď již jenom myši, nýbrž rdousí také drůbež a stává se skoro větším škůdcem než dobrodincem.

Podobně zaměnila způsob života posvátná promyka egyptská. Jindy hubila krokodilí vejce, nyní, když ještěři ti v Nilu valně prořidli a místy zcela jsou již vyhubeni, chodí na vejce do kurníků a připravila se o dobrou pověst starých časů.

Kromě promyky nežije ve Fidžijsku volně žádná jiná šelma, protože domácí zvířena nevykazuje vůbec žádných ssavců, vyjímajíc nějakého netopýra, kaloně a myši.

V posledních letech aklimatovali si ve Fidžijsku angorské kozy. Zdivočilých vepřů potlouká se v lesích větších ostrovů hojnost jako v Samojsku. Také zdivočilý kur domácí je v houštinách hojný.

* *
*

Za botanickou zahradou počínají se již objevovati chýše domorodců. Jakkoli vystavěny jsou z materiálu podobného stavivu chýší samojských, přece se od nich nápadně liší. Na první pohled bije nám do očí vysoká a ostrá střecha jejich. Kolem chýší kupí se kokosové palmy, banány, papaje, chlebovníky, oranže, pompel, cukrová třtina, bambus, krotony a vedle nich nádherné poinsettie.

Poinsettia má svůj domov v Mexiku, ale rozšířila se pěstěním všady v tropech. V Praze vystavuje ji pravidelně každý rok v zimních měsících květinářská firma Dittrichova. Plamenné listeny, jež obstupují skrovný vlastní květ, seskupeny jsou v rosetku pokládanou mylně za okvětí a budí u mimojdoucích nápadnou pozornost. Ne bez důvodu nazvána jest tato pryšcovitá bylina P. pulcherrima.

Nádherné poinsettie pěstují se zvláště ve sklenících zahradníků jihofrancouzských, odkudž vyvážejí se daleko široko.

Na ostrovech Fidžijských rostou také stromy mangové, pepř opojný, tabák, smokvoně, pandány, jamy a taro, uchvacují diváka bujným životem a vykouzlují před ním na nepatrném kousku země čarovný obraz tropické vegetace.

Fidžijané vítají cizince ve své domácnosti s úsměvem na tváři a předkládají mu na přivítanou kokosové mléko, kávu nebo chutné ovoce své zahrádky.

Nemá-li ostrovan ovoce ananasové, přináší hosti ořech kokosový, jenž nemá tam ovšem větší ceny, než u nás obyčejné jablko.

Kokosové palmě daří se tam ve vulkanické půdě všudy dobře a dává ročně asi 100 ořechů. Domorodci rádi ukazují zvědavému bělochu své hospodářství, chlubí se svými pandanovými a jemnými rohožemi, na nichž spávají a sedají, ukazují mu hrubé rohože z kokosového listí sloužící jako plachty ke

plavbě, rozprostírají před ním ozdůbky z mušliček a vysvětlují hosti, proč jejich špižírna stojí na vysokých tyčích. Jen tak lze zachovati pokrmy před hlodavými škůdci.

* *
*

Na myši naříkají si snad nejvíce v plantážích cukrových, nyní již velmi rozlehlých a hlavně při Revě založených. Reva čili Vai Levu, t. j. řeka veliká, jest největší řeka ostrova Viti Levu, majíc místy v šíři až 200 metrů. Malé čluny mohou se po ní plaviti na 60 km daleko. Bývá to nejpohodlnější komunikace, chce-li se někdo podívati dále do země. Paroplavební spojení mezi Suvou a ústím řeky Revy udržuje malý tendr a dojíždí k jejímu výtoku každého dne.

Třtinové sady při březích řeky Revy náležejí k nejstarším v celé zemi. První mlýny válcové na drcení třtiny byly tam postaveny r. 1881 a zařídila je australská společnost ze Sydneje. Podnikatelství tomu náležejí také četné cukrovary ve Queenslandě a severním Novém Jižním Walesu, jakož i rafinerie v Brisbaně, Sydneji, Melbourně, Adelaidě a Aucklandě. Vlastní parolodi cukrovarnické té společnosti dopravují surovinu i rafinádu od místa k místu. V posledních letech vyplácelo se 10 procent dividendy. Ve Fidžijsku samém má společnost 3 cukrovary, 2 na ostrově Viti Levu a 1 na Vanua Levu. Jiné 3 cukrovary fidžijské jsou majetkem jiných podnikatelů. Lučebníci v závodech těch zaměstnaní jsou skoro samí Němci a berou za svou pernou práci tučnou odměnu.

V potu tváří vydělávají tam chléb svůj také všickni ostatní běloši, a proto dává jim společnost každá dvě léta čtvrtletní dovolenou a hradí jim ještě plavbu, vydávají-li se na zotavenou do krajů s chladnějším podnebím.

Také já konal jsem pěšky vycházky v potu tváři jako před tím v Samojsku, sbíral jsem na pobřeží vyvržené skořápky mohutných a pestře žíhaných kotoučů indických, z nichž si Fidžijané dělají perleťové náramky, a ohlížel jsem se brzy po nějakém koníku jezdeckém. Takového jsem u povozníka v městě šťastně našel a mohl jsem se ve společnosti pana Dechampa

Učitelova chýše na ostrově Fidžijském.

z Melbourna podívati do hornatého okolí. Ale pro mnohé nežity nebyla jízda ta bez bolesti. —

* *
*

Kam jen s výšiny obrátíme zrak, všudy pnou se k nebi vysoké homole a zalesněné kupy se sráznými stráněmi. Na prvý pohled troufá si zeměznytec říci, že jsou to jistě kopce a hory vyvřelé. A v pravdě skládá se tam půda většinou z lávy, čediče, tufu, trachytu a podobného kamení ohněrodého. Nejeden vrcholek ostrova Viti Levu dosahuje výše přes 1000 metrů. Místy našli zeměznytci také žulu, vápenec a pískovec se zkamenělinami, což ukazuje, že nynější archipel jest pouze ostatkem utonulé pevniny.

Za jedné vyjížďky ocitli jsme se u chýší rázu zcela jiného, než jsou chaty Fidžijanů. Před chatrčemi hrála si mládež vyzdobená kovovými náušnicemi a vyšperkovaná cínovými a mosaznými obroučky na rukou i na nohou. Mnohá dívčina měla

vyzdobené třpytnými kroužky i chřípě svého nosu. Z postav té drobotiny jsem hned poznal, že to nejsou děti fidžijských domorodců, nýbrž děti kolonistů, kteří přistěhovali se jako dělný lid na souostroví Fidžijské z britské Přední Indie. Koloniální úřady podporují přistěhovalectví pracovního lidu jak jen mohou a uzavírají s indickými přistěhovalci smlouvy na několik let, protože jsou si vědomy, že bez cizích dělníků zanikly by ve Fidžijsku všecky plantáže cukrovníkové i sady bavlníkové.

Jak Samojci, tak i Fidžijané nepotřebují ve své rajské vlasti k živobytí mnoho a proto ani nestojí o namáhavější práci, byť dost dobře placenou, a vyhýbají se jí.

Potíže s dělným lidem objevily se ve Fidžijsku hned v dobách prvých plantážnických podniků. Nouze o pracovníky byla tehdy taková, že ostávaly ležeti ladem nejúrodnější lány ostrovní země, a že nemohly býti obstarávány ani plantáže již vysazené. V té tísni byli povoláváni do Fidžijska „Kanakové". Jménem tím označují se barevní dělníci přivážení z některých vzdálenějších ostrovů. Najatý „Kanak" má nárok na zpáteční přeplavbu, kterou zapravuje jeho zaměstnavatel, a zavazuje se smlouvou, že bude pracovati v sadech fidžijských jistou řadu let. Dříve uzavíraly se smlouvy na 10 let, nyní pouze na tři léta.

Po všecku dobu svého pobytu ve Fidžijsku dostává se najatému Kanakovi celého zaopatření, bytu, stravy, oděvu, lékařského ošetřování a kromě toho ještě hotově 3 libry šterlinků (72 K) ročně. Barevní dělníci, kteří slouží na dále, když již smlouva vypršela, dostávají jako zkušenější pracovníci 6 až 12 liber ročně.

Kromě ostrovanů stěhují se do Fidžijska také Indové. První přistěhovalce z Přední Indie přivezla tam loď roku 1879. Majitelé plantáží platí za dovoz každého dělníka indického asi 16 liber. Zpáteční cesta hradí se ze zvláštního fondu vládního. Smlouvy uzavírají se na 5 let. Najatý dělník čili kuli dostává denně 1 šilink. Indové žijí tam velmi střídmě a skrovně a jsou s to uspořiti si ročně hezkou sumu peněz. I vracívají se do chudé otčiny jako lidé bohatí.

Mnozí indičtí imigranti přicházejí do Fidžijska s rodinou a usazují se tam zhusta trvale, najímajíce si, když pracovní smlouva jejich prošla, pozemky a pěstujíce na nich na vlastní

vrub cukrovník, rýži, kokosovník, ananasy, banány, bavlník, kávovník, tabák, kukuřici, čajovník a p.

Do roku 1899 přišlo z Indie do Fidžijska bez mála na 20.000 lidí. Na počátku roku 1900 počítalo se tam všech Indů 13.000. Jen dělnému lidu indickému jest co děkovati, že vyváží se domácích plodin každým rokem víc a více. Zmíněného roku vyvezlo se z archipelu Fidžijského téměř půl milionu plodových palic, z nichž každá mívá sto i více banánek. Hlavním tržištěm jest Sydney a Auckland.

Až dosavade jest ještě velmi málo půdy ve Fidžijsku zděláno a zužitkováno. Nejvíce půdy věnováno jest cukrové třtině, potom palmám kokosovým.

Přistěhovalců ve Fidžijsku přibývá, ale domorodců ubývá. Za posledních 10 let klesl počet všech ze 105.000 na 97.000 hlav. Úmrtnost dětí jest přílišná. Proto ustanoveni jsou nyní nad domorodci zvláštní zdravotní dozorcové, aby život a trvání ostrovanů prodloužili.

* *
*

Na cestě k západním břehům ostrova Viti Levu byl mi příjemným společníkem kajutním pan Woolnough, asistent geologického ústavu ze Sydneje. Mladý ten muž obdržel stipendium královské akademie věd v Londýně a cestoval několik neděl po ostrově s tlupou najatých domorodců, aby sbíral ukázky vyvřelých hornin a aby je na základě pořízených výbrusů zkoumal, určil a skladbu ostrovních kopců a hor objasnil. Dle jeho vlastních slov byla to výzkumná cesta velmi vděčná, ale ovšem také velmi namáhavá, protože uvnitř ostrova nejsou žádné cesty a pěšinami Woolnoughovy výpravy byla toliko řečiště potoků a říček, jednou zcela suchých, po dešti pak rozvodněných.

Milý ten můj spolunoclehář prošel ostrov Viti Levu na příč a putoval opuštěným krajem, kam bělochova noha nikdy ještě nevstoupila. Na této řídké pouti prokazovala fotografická kamera cestovateli znamenitou službu. Několik neděl na to mohl jsem viděti pěkné snímky a vyprositi si jich několik pro svůj cestopis.

Za hovoru o přírodních poměrech ostrovních přišla řeč také na aklimatované promyky. Pan Woolnough vypravoval, že tam zastal indické ty šelmy všudy a tvrdil, že se stanou na ostrově pomalu takovými škůdci hospodářství, jako králíci v Australii. Před nimi není prý jista žádná slepice a žádné ptáče lesní. Mangus vyšplhává se obratně na stromy a slídí tam v hnízdech po vejcích i po mláďatech.

Ježto pan Woolnough jako bakalář věd byl v prvé řadě badatelem hornin, zavadil jsem také o petrografické práce našeho profesora Bořického. Dle všeho uhodil jsem na pravou strunu a musel jsem vypravovati vše, co jsem jen ze života vynikajícího badatele českého věděl. Pan Woolnough znal zase do všech podrobností Bořického práce o znělcích, čedičích a porfyrech českých a cenil je nade všecky jiné.

* *
*

Plavba ze Suvy k západním břehům ostrovním trvala asi 12 hodin. Cílem naší parolodi byla zátoka, jež dotýká se kraje Nandijského, označeného na přiložené mapě námořské jménem Nandi District. Byl jsem na palubě již před východem slunce a kreslil jsem do svých poznámek obrysy hor, jak z ranního šera počaly znenáhla vystupovati na obzor. Nejpozději ukázaly se linie vysokých vrcholků zakrytých před tím mraky a vypadaly jako cimbuří a špice hradů a zámků.

Bylo osm hodin ráno, když zarachotila kotev a ponořovala se do hlubin asi 10 sáhů. Ale jen o kousek dále zapadají břehy již srázně a vykazují hlubiny hned přes 1000 sáhů, tedy skoro 2000 metrů.

Z rejdy oživené obrovskými medusami barev modrých a fialových bylo ke břehu několik set kroků. Na mírném svahu pobřežním zelenaly se samé plantáže banánové, a ovoce vydatných žní očekávalo již zámořskou loď, jež by naložila všecku úrodu tamějších sadů a odvezla do Sydneje.

Klidná zátoka ozářená jasně jitřním sluncem počala se pojednou hemžiti samými čluny, a v několika minutách hlaholil veselý zpěv ostrovanů po celé pláni vodní.

Některé kocábky zatížené samými palicemi zelených banánek kroužily již kolem korábu, jiné odrážely teprve od břehu a sjížděly se se všech stran k zakotvené parolodi.

Na některých lodicích vytrubovali domorodci táhlé zvuky z mušle tritonky, a soudruzi jim tleskali a chechtali se a křičeli, jako divoši. Někteří měli chundelaté vlasy černé, jiní rezavě zbarvené nebo posypané vápnem a vonným dřevem santalovým. Jedni kouřili, druzí přechovávali doutníky v načechraných vlasech učesaných jako mohutná paruka. Na zádech byli chlupatí a vypadali přes všecko laškování přece jen hrozivě.

Přivežených palic banánových bylo tolik, že bylo třeba čtyř hodin, nežli se všecky složily do útrob parolodi. Tentokráte naložila naše loď pouze 5000 palic, ale jiné parolodi odvážejí jich až 30.000.

Banánové palice, určené k vývozu, řeží se, nežli dozrají. Zralé banánky vzaly by delší plavbou brzy za své a shnily by ovocnářům velmi záhy.

Za celou palici o více než 100 banánkách počítali si dodavatelé v Nandijské zátoce 6 penců (60 haléřů), tak že stály 2 banánky průměrně 1 haléř. V Praze prodává se jedna banánka až za 30 haléřů a jest tedy drahým pamlskem. Ale ve vlasti banánu jest ovoce to tak důležito jako u nás chléb a jinde rýže.

Pisang, kokosovník a chlebovník zachovávají život milionům lidí v archipelu Malajském a ostrovanům celého Jižního moře. Banánkami živili se zajisté již lidé v biblické zemi Kananejské, věříme-li slovům: „Uřezali ratolest s hroznem jedním a nesli jej na sochoře dva.“

Ve vlasti rajské musy nosívají na sochorech banánové palice až doposud, říkajíce přeužitečné té bylině obyčejně p i s a n g.

Malajské to slovo objevuje se v podobné formě již v sanskrtu. Botanický název M u s a zdá se býti utvořen podle arabského m a u z a, ale v pravdě je to upomínka na tělesného lékaře císaře Augusta, jenž se nazýval Antonius Musa. Jméno to přenesl pak Linné na banán. V Samojsku slýchal jsem jméno o l e f a' i.

Na rostlině samé nenechávají se dozrávati banánky nikdy. Jsou-li nezralé, mají v sobě výživných látek nejvíce, a aby příjemně chutnaly, pekou se na oleji nebo se dusí a vaří. Za sy-

rova jídají se banánky jenom zralé. Uříznuté palice banánové zavěšují se stopkou někde u chýše, až změní barvu a uleží se.

Banán dává úrodu jenom jednou, načež hyne. Ale téže doby, když umírá, vyrůstají z něho četné výhonky a zabezpečují rostlině další trvání. Sadaři dopřávají však života pouze výhonku nejsilnějšímu, a než mine rok, obsypává se nový banán novou úrodou, a ovoce jediné byliny váživá někdy až půl metrického centu. Praví se, že banány vytvořují čtyřicetkráte tolik výživných látek než brambory a stotřicetkráte více než pšenice vypěstovaná na takovém kousku půdy.

Banánové palice nakládané na loď v Nandijských vodách měly rozličné značky. Na stopce některých palic byly stejnobarevné čtverečky, na jiných písmena. Byla to znamení dodavatelů.

Několik dozorců plantážních a jeden důstojník lodní kontrolovali zboží. Plodonosné hrozny, které se již kazily, házeli dělníci hned do moře. Přejala-li loď 10 palic, udělal dozorce na banánovém ovoci, jež v ruce držel, čárku nožíkem. Za 14 dní přijede do zátoky paroloď jiná, a po zálivu plovati bude zkažených banánek zase na tisíce.

* *
*

V zátoce Nandijské spatřil jsem tehdy poprvé mořské hady. Voda byla klidna a tak průzračná, že obrysy, velikost a barva jedovatých těch plazů vynikaly velmi zřetelně. Někteří se pod vodou líně protahovali a zdlouhavě svíjeli, jiní pak z místa svého ani se nehýbali a vznášeli se nepohnutě buď jenom několik metrů pod hladinou, nebo vyhřívali se téměř při samém povrchu a nepochybně spali.

Ale nemysli si, čtenáři, že to byli mořští hadové v délce několika metrů, jací strašívají v lokálkách všech denních listů světa. Obludy toho druhu vycházejí však nejenom z redakcí všemohoucích žurnálů, ale rodí se i v hlavách zkušených mořeplavců a kapitánů a popisují se od nich tak podrobně a určitě, že mohl vyjíti o obrovských hadech mořských dokonce již i spis, v němž se dává domnělé obludě jméno Megophias. Spisovatelem je holandský učenec a ředitel přírodovědecké společ-

nosti Nizozemské, jenž má za to, že nějaká taková obluda přece snad v moři žije a že uniká zrakům střízlivějších badatelů. Učení fysikové Akademie francouzské také prý se smáli, když přírodozpytec Chladni dokazoval, že padají meteority, a nevěřili. A přece ví teď již každý školák, že povětroně padají.

Mořské hady, jež jsem já viděl, může viděti každý, kdo plaví se podél souostroví Jižního moře, nebo v archipelu Malajském a ve vodách Veliké hráze korálové. Tam lze jich spatřiti nejenom na sta, ale na tisíce a ve všech barvách. Žádný však nebývá delší než dva metry. Většina má zdélí sotva metr. Ve sbírkách Českého musea jsou mořští hadi také zastoupeni.

Podle ohonu z obou stran zploštělého a způsobilého ke plování rozeznáme mořského toho tvora ode všech ostatních hadů. V mnohém ohledu podobají se někteří více úhořům než pokolení hadímu, protože neopouštívají vody skoro nikdy, ani když rodívají mláďata. Vzácní jsou druhové, kteří vycházejí také na suchou zemi, ale i ti počínají si pak velmi neohrabaně a vracívají se brzy opět do moře, aby se tam živili ráčky a rybkami. Jen někdy táhnou také do vod říčních a zdržují se i v jezírkách, jsou-li tato pomocí říčky spojena s mořem, jako tomu jest na Luzoně v souostroví Filipinském. Jsou tedy mořští hadi jen převzácnými hosty pevné země a hynou velmi záhy, byli-li tam mořskou vlnou vyvrženi.

V soustavě přírodopisné známo jest mořských hadů již asi půl sta druhů. Nejobyčejnější jest rod vodnář čili Pelamis, potom Hydrophis a Platurus. Všickni mají zuby jedovaté a mohou uštknutím způsobiti člověku i smrt. Proto brodíval jsem se k radě zkušených přátel v korálových mělčinách vždycky ve střevících a nikdy bos.

Rybáři bojí se mořských hadů velice, protože mnozí byli již svědky, když jejich soudruzi uštknutí mořským tím plazem umírali. Smrt následuje brzy.

Podivno jest, že uštknutí samo bolí jen málo. Ale horší jsou potomní následky.

Jakýsi kapitán byl za koupání napaden jedovatým vodnářem. V tom okamžiku cítil, jako by ho něco bodlo. Kapitán myslil, že to byl snad nějaký krab a rány si ani nepovšimnul a bavil se se svými soudruhy dále. Asi za tři hodiny ubíral se kapitán na loď. V tom však zpozoroval, že ho bolí nohy a že ne-

může skoro ani s místa. Chtěl něco zvolati, ale nemohl. Jako by mu byl jazyk zdřevěněl. Jen stěží došel ke skříni, kde byla pálenka. Kapitán chtěl se napiti lihoviny, protože si byl již vědom, že byl nepochybně uštknut mořským hadem, a že pitím většího množství kořalky odolá otravě. Přivolaný lékař zjistil skutečně uštknutí blízko paty, ale rána nebyla větší než jako způsobuje komár. Lékař pomáhal jak mohl, ale všecky prostředky ukázaly se býti marnými: nešťastný kapitán brzy na to skonal.

Jedovatost mořských hadů potvrzují také četné pokusy. Jednomu vodnáři předložili přírodozpytci živého ptáka. Vodnář vrhl se na opeřence a uštkl jej. Několik minut po uštknutí dostal pták křeče, hrozně sebou škubal a zahynul. Želva uštknutá vodnářem do tlamy pošla za půl hodiny, jistá mořská ryba zahynula ve 13 minutách.

Ale i mořští hadi mají své škůdce. Největšími nepřáteli jejich jsou žraloci. V útrobách těchto hltavých ryb nalézají přírodozpytci pravidelně četné obratle vodnářů a podobných plazů.

* *
*

V Nandijských vodách přibylo na palubu naší lodi několik nových pasažérů. Připluli po kolesovém parníku ze severozápadního pobřeží ostrova Viti Levu, aby odjeli do Australie nebo na Nový Zéland a zotavili se tam v chladnějším podnebí.

Duny na březích Nového Jižního Walesu v Australii.

Když byla vytažena z hlubin kotev a loď nastupovala šestidenní plavbu do Sydneje, nastala mi nová práce a nová zábava. S mohutnou kotvou byly vytaženy zároveň spousty mořského nánosu a s nánosem pak také různí tvorové mořští, jako ježkové, hvězdýši, korýšové, měkkýši, červi, sumýši, sasanky a j. Koutek paluby upravil jsem si jako zoologickou stanici a ve chvíli oživly sklenice naplněné mořskou vodou jako malá akvaria.

Všech šest dní naší přímé plavby ke břehům Nového Jižního Walesu uplynulo v pěkné pohodě. Mnoho zajímavého uměl nám vyprávěti John Waters ze Suvy, jenž jako fotograf ne-

Vjezd do zálivu Sydnejského

všímá si jenom své živnosti, ale oddává se v prázdné chvíli také přírodovědě a národopisu. Starých zbraní, náčiní a nástrojů fidžijských má ve svém museu tolik, že by se již mnohých kusů rád zbavil a za přiměřený peníz je prodal. Nástroje kamenné jsou již teď ve Fidžijsku dosti vzácny, protože ostrované uvykají si od příchodu Evropanů na nástroje naše. Kamennou sekeru s příslušným topůrkem koupíme od domorodce sotva laciněji než za 5 šilinků. Prodavači evropští žádají za ni nejméně dvakráte tolik.

Pan Waters znal dobře zvířenu ostrova Viti Levu a vyprávěl o ní mnohé podrobnosti. Sbírá-li teď pro své známé v Evropě podivuhodné pakobylky a kudlanky, je prý již mnohem opatrnější než jindy. Nejednou se mu stalo, že, když se

chtěl uchopiti fidžijského toho tvora, pakobylka se vztyčila a vyprskla na něho ostrou šťávu chovanou v útrobách pro případ sebeobrany. Na štěstí nevnikla prý mu tekutina nikdy do očí a nepřipravila ho o zrak. Tento druh kudlanek béře na se barvu střídavou a mění ji podle ročního počasí jako chameleon. Jednou je barva její zelená jako list kokosovníkový, jindy zažloutlá a do ruda, pakli lupen, na němž kudlanka žije, usýchá.

Ostrované znají dobře nebezpečné to stvoření a říkají mu m i m i m a t a. Fidžijské to slovo povídá, jak si kudlanka při obraně počíná. Prvé slovo m i m i znamená vytékati a druhé jméno m a t a značí obličej neb zrak.

Každým dnem naší potomní plavby ubývalo trochu teploty. Třetího dne překročila loď obratník kozorožce a urazila za prošlé 24 hodiny 262 námořské míle. Houfy létacích ryb vynořovaly se z vody každou chvíli.

Čtvrtého dne věštila kapitánova zpráva, že máme za sebou nových 277 námořských mil.

Pátého dne odpoledne plula loď blízko malebného ostrova L o r d H o w e, obydleného asi 50 lidmi a spravovaného jako sousední ostrov Norfolský vládou Nového Jižního Walesu. Toho dne oznamoval kapitán, že pozejtří v noci budeme u cíle.

K večeru dne 6. března spatřili jsme míhavá světla majáku, jenž září na ostrožně australské pevniny, postihovali jsme ostrým sklem pobřežní duny a o desáté hodině noční kotvili jsme v rejdě Jacksonova (čti Džeksonova) přístavu. Na stožárech zámořských lodí, zakotvených na blízku i v dáli velikolepé zátoky, hořela světla různých barev a splývala s hořícími hvězdami jižního nebe. Teprve novým jitrem, když zdravotní stav celé posádky byl shledán lékařem v pořádku, hnula se paroloď zase z místa a brzy na to přistála u nábřeží Darlingova v samém Sydneji. Ještě jen několik slovíček s celními úředníky, od nichž přijímám poukázku, že smím opustiti s prohlédnutými zavazadly přístavní doky, a najímám povoz s heslem „Hotel Metropole". Po delší době byl jsem opět na půdě pevniny australské.

OBSAH.

